

Łukasz Kielak

Polityka społeczno-gospodarcza PZPR w powiecie Mińsko-Mazowieckim w latach 1956-1970

Rocznik Mińsko-Mazowiecki 19, 191-262

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

POLITYKA SPOŁECZNO - GOSPODARCZA PZPR W POWIECIE MIŃSKO - MAZOWIECKIM W LATACH 1956 - 1970.

3. PROBLEMY ROZWOJU GOSPODARCZEGO

3.1 Przemysł

Mimo, iż powiat miński w latach 1956 – 1970 był powiatem, w którym dominowało rolnictwo, to na jego terenie rozwijały się również z powodzeniem zakłady przemysłowe. Do najważniejszych zakładów skupiających dużą liczbę pracowników należały Fabryka Urządzeń Dźwigowych oraz Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego. Były to przedsiębiorstwa planowane centralnie. Pozostałe zakłady należały do przemysłu terenowego. Wyróżnić tutaj można: Fabrykę Obuwia, Fabrykę WYROBÓW Metalowych „Stojadła”, Mińsko - Mazowieckie Zakłady Przemysłu Terenowego czy Mińskie Przedsiębiorstwo Budowlane. Przejściowe zwolnienie tempa wzrostu inwestycji w przemyśle ciężkim w latach 1954 – 1957 dało się również odczuć na obszarze powiatu mińskiego. W tym okresie Komitet Powiatowy PZPR w Mińsku Mazowieckim większą uwagę poświęcał problemom wzrostu produkcji rolniczej, działalności handlu, umacnianiu spółdzielni produkcyjnych czy nawet rozwoju kultury i oświaty, a niżeli przemysłowi grupy A¹.

Jednak od 1958 roku sytuacja się zmienia. Polska w związku z pierwszą pięciolatką wchodzi w nową fazę rozwoju gospodarczego. Następuje znaczne przyspieszenie inwestycji w przemyśle ciężkim. Ważną kwestią staje się poprawa organizacji produkcji i udoskonalenie procesów technologicznych. Tym zagadnieniem zajęło się także Plenum KP PZPR w Mińsku – Maz. w marcu 1958 roku. W celu podniesienia rentowności przemysłu zobowiązało ono Podstawowe Organizacje Partyjne wszystkich zakładów pracy do powzięcia kroków zaradczych. Należać do nich miało m.in. dokonanie szczegółowej analizy zatrudnienia. Widziano tu potrzebę zmiany struktury organizacyjnej, zmierzającej do przeniesienia poważnej ilości ludzi z pośredniej do bezpośredniej produkcji. Dużym problemem rzutującym na kondycję przedsiębiorstw były nieuzasadnione absencje w pracy. Dla przykładu podam, że w roku 1957 w FUD pracownicy opuścili 101 tys. godzin, w ZNTK 85 tys. godzin, a w MMZPT 59 tys.²

¹ Przemysł ciężki

² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.03.1958 r., *Referat o wynikach weryfikacji i zadaniach wynikających z uchwał XI Plenum KC*, s. 22 – 23

godzin. Koniecznym stało się wypracowanie pewnych mechanizmów, które ukróciłyby to zjawisko i poprawiłyby dyscyplinę pracy. W tym celu postanowiono zwołać naradę lekarzy zakładowych i społecznej służby zdrowia, przy udziale kierownictwa zakładów pracy, sekretarzy POP i przewodniczących Rad Robotniczych. Jak się później okaże, dobrym sposobem na zbyt częste absencje w pracy było wprowadzenie limitu na zasiłki chorobowe. Innym zadaniem POP zmierzającym do polepszenia organizacji pracy w zakładach było podniesienie autorytetu i znaczenia średniego nadzoru. Dokonać tego zamierzano poprzez podnoszenie kwalifikacji majstrów i kierowników. POP miały także powstrzymać tendencję do przekraczania funduszu płac w niemal wszystkich zakładach pracy.

Powszechnym zjawiskiem tak w Polsce jak i w zakładach powiatu mińskiego była kwestia niewykorzystania mocy produkcyjnej. Spowodowana ona była brakiem rytmiczności w produkcji, która wynikała z niewłaściwego zaopatrzenia w surowce. Brak rytmiczności produkcji powodował chorą sytuację, gdyż robotnicy, aby wykonać plan produkcji musieli zostawać po godzinach, a to wpływało na przekraczanie funduszu płac. Tak ten problem przedstawiał się w największych zakładach powiatu:

- W FUD od 1956 do 1957 roku zatrudnienie wzrosło o 10,2 %, płace wzrosły o 48,1 %, a produkcja globalna o 45,3 %
- W ZNTK wartości te wynosiły odpowiednio: 22,6 %, 77,2 %, 16,3%³

Taki stosunek był z pewnością nieprawidłowy, gdyż fundusz płac nie powinien być wyższy od produkcji globalnej. W 1960 roku systematyczne zaopatrzenie FUD w potrzebne surowce i półfabrykaty nadal pozostawiało dużo do życzenia. Dochodziło do tego, że rozpoczynano budowę nowych obiektów, gdyż nie można było skończyć dotychczasowych ze względu na np. brak potrzebnych półfabrykatów. Powodowało to wykonanie planu globalnego, ale zachwianie planu towarowego. To z kolei stwarzało zakładowi trudności finansowe, gdyż musiał on z konieczności zaciągać dodatkowe kredyty bankowe, a co się z tym wiąże - płacić niepotrzebne odsetki. Przez to zyski zakładu zmniejszały się. Dla przykładu podam, że plan produkcji towarowej za I półrocze 1960 roku w FUD wynosił 43,740,100 zł, a uzyskano jedynie 34,673,600 zł - co stanowiło 79,3 %. Natomiast plan produkcji globalnej w tym samym okresie, wynieść miał 39,773,400 zł, a przekroczono go uzyskując 41,781,500 zł - co stanowiło 105 %.⁴ W 1963 roku problemem braku rytmiczności pracy zajmie się Komisja Ekonomiczna, o której szerzej powiem w dalszej części pracy.

W celu obniżenia kosztów produkcji postulowano, aby w zakładach powiatu mińskiego dokonać pewnych regulacji i przesunąć ludzi z jednych działów produkcyjnych do innych, tam gdzie brakowało rąk do pracy. Chodzi tu o wspomnianą już wyżej zmianę struktury organizacyjnej. Najbardziej nieprawidłowo w proporcji ro-

³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.03.1958 r., *Referat o wynikach weryfikacji i zadaniach wynikających z uchwał XI Plenum KC*, s. 21

⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn.26.07.1960 r., *Referat pt. Realizacja Uchwał III – IV Plenum KC PZPR i zadania naszej organizacji w świetle V – go Plenum*, s. 226

botników produkcyjnych do pozostałych sytuacja ukształtowała się w FUD. Na ogólną ilość zatrudnionych 910 osób bezpośrednio przy produkcji pracowały 383 osoby. Do tego dochodzi 327 robotników działów pomocniczych i pośrednio produkcyjnych, 127 pracowników inżynieryjno – technicznych oraz 73⁵ pracowników administracyjno biurowych. Taki stosunek z pewnością był nieprawidłowy i wpływał destrukcyjnie na załogę. Najdziwniejsze jest to, że tak rozbudowana kadra techniczno – administracyjna nie potrafiła należycie przygotować produkcji od strony logistycznej. Wskazówki Plenum KP PZPR w Mińsku – Maz. mówiły, iż nie należy zbyt pochopnie zwalniać pracowników. Proponowano aby w zakładach, w których są nadwyżki sił roboczych, szukano możliwości rozwijania – poprzez niewielkie nakłady finansowe – różnej produkcji ubocznej. Przykładem takiego „zabiegu” było uruchomienie przez Miejskie Przedsiębiorstwo Remontowo - Budowlane produkcji prefabrykatów betonowych. Na terenie powiatu powstawały także nowe przedsiębiorstwa i spółdzielnie produkcyjne, które miały rozładować zbyt duże zatrudnienie w niektórych zakładach. W Kałuszynie na przykład powstała garbarnia skór miękkich, w której zatrudnienie znalazło około 40 osób. Po XII Plenum KC PZPR, które odbyło się w październiku 1958 roku, zaplanowano rozbudowę starych i budowę nowych zakładów przemysłowych na terenie Mińska i okolic. Powiat ze skarbu państwa w latach 1959 – 1965 otrzymać miał 130 mln zł.⁶ Z tych funduszy rozbudową zostały objęte takie zakłady jak FUD i ZNTK. Wśród nowych zakładów zaplanowano wytwórnię obuwia i piekarnię mechaniczną. Po garbarni skór w Kałuszynie otworzono wytwórnię obuwia, gdzie zatrudnienie znalazło około 50 osób. W FUD - zie rozpoczęto budowę nowej hali produkcyjnej, dzięki której możliwy był dalszy wzrost zatrudnienia. Planowano, że w przeciągu 7 lat produkcja dźwigów wzrośnie sześciokrotnie, natomiast produkcja suwnic skoczny o 65 %.⁷

XII Plenum KC PZPR, przyjmując wstępną koncepcję dalszego rozwoju gospodarczego, wystąpiło jednocześnie z apelem o podejmowanie zobowiązań i czynów. Oczywiście jak nietrudno się domyślić pewne zobowiązania przyjęły na siebie także zakłady przemysłowe z powiatu mińskiego. I tak: *załoga FUD - u podjęła zobowiązanie ponad planowo wykonać 9 suwnic na sumę 1 mln 91 tys. zł, załoga ZNTK - u zobowiązała się dodatkowo wypracować 405 tys. zł, a MMZPT - u 623 tys. zł.*⁸ Według działaczy Komitetu Powiatowego wyżej wymienione zobowiązania zostały dobrze przemyślane i były jak najbardziej realne w wykonaniu. Jednak w perspektywie nowej pięciolatki, w której planowano dalsze przyspieszenie industrializacji, przyję-

⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn.24.03.1958 r., *Referat o wynikach weryfikacji i zadaniach wynikających z uchwał XI Plenum KC*, s. 22

⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn.8.05.1959 r., *Referat pt. Zadania Podstawowych Organizacji w świetle uchwał III Zjazdu Partii*, s. 106

⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn.8.05.1959 r., *Referat pt. Zadania Podstawowych Organizacji w świetle uchwał III Zjazdu Partii*, s. 106

⁸ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn.6.11.1958 r., *Referat o zadaniach wynikających z uchwał XII Plenum KC*, s. 73

te zobowiązania i długofalowe inwestycje okazały się niewystarczające. Nakazano przeprowadzenie gruntownej analizy możliwości zwiększenia produkcji w oparciu o istniejące moce produkcyjne, m.in.: pełniejsze wykorzystanie czasu pracy, ulepszenia organizacji pracy, terminowe przygotowanie dokumentacji i ciągłego zaopatrzenia w surowce.

Efekty przyśpieszonego uprzemysłowienia zaplanowanego na lata 1961 – 1965 widoczne były także na terenie powiatu mińskiego. Powstało kilka zakładów pracy, takich jak spółdzielnia: krawiecka „1 Maja”, szewska im. „Waryńskiego”, cukiernicza „Rozwój”, farmaceutyczna w Olesinie, „Santochemia” w Dębem Wielkim i Spółdzielnia Pracy Inwalidów w Kałuszynie. Rozbudowano Okręgową Spółdzielnię Mleczarską w Mińsku i uruchomiono Zakład Prefabrykatów w Mieni. Ogółem zakłady przemysłowe powiatu zatrudniały w 1963 roku – 4.114⁹ osób. *Wartość produkcji przemysłu terenowego – 1963 r. w porównaniu do roku 1955 wzrosła o 69 % i osiągnęła kwotę 320 mln zł, zatrudnienie natomiast wzrosło o 53 %.*

*W przemyśle centralnym wartość produkcji wynosiła 282 mln zł przy zatrudnieniu 2,328 osób.*¹⁰ Na lata kolejnej pięciolatki (1966 – 1970) planowano dalszą rozbudowę FUD i ZNTK i zakończenie rozbudowy Fabryki WYROBÓW METALOWYCH STOJADŁA. W projekcie na ten okres znalazł się Zakład Prefabrykatów Wojewódzkiego Zjednoczenia Budownictwa Przemysłowego. Planowano, że zatrudnienie w przemyśle na terenie powiatu mińskiego w roku 1970 wyniesie 8.300¹¹ osób. Napotkano tutaj jednak problem zaopatrzenia w wodę, bez której niemożliwy byłby dalszy rozwój tak miasta, jak i przemysłu.

W wyniku uchwały Konferencji Powiatowej PZPR, w 1962 roku powstało siedem komisji problemowych. Owe komisje powołano do zrealizowania zadań wyznaczonych Komitetowi Powiatowemu PZPR w Mińsku – Maz. przez powyższą Konferencję. Zadaniami w przemyśle zajęła się Komisja Ekonomiczna, a dokładnie jedna z jej trzech podkomisji – podkomisja przemysłowa. Komisja w początkach swego działania zajęła się sytuacją gospodarczą w Mińsko - Mazowieckich Zakładach Przemysłu Terenowego Materiałów Budowlanych. Rozpatrywała również zagadnienia uporządkowania gospodarki materiałowej, wyniki ekonomiczne zakładów za poszczególne okresy czasu oraz kwestię postępu technicznego.

Właśnie postęp techniczny został przez Komisję dość krytycznie oceniony zwłaszcza za okres lat 1960 – 1961 i częściowo za rok 1962. Mimo iż istniały plany rozwoju technologicznego zakładów pracy, to były one zbyt fragmentaryczne i nie powiązane z aktualną sytuacją w przedsiębiorstwie. Plany postępu technicznego były opracowywane bez głębszego analizowania potrzeb zakładu, bez powiązania z

⁹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn.17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 176

¹⁰ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn.17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 176

¹¹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn.17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 182

planami produkcyjnymi. Zakłady rozliczane były przede wszystkim od strony realizacji planów produkcyjnych. Nic też dziwnego, że na pierwszym miejscu przeważnie stawiano bieżące zadania produkcyjne. Bardzo poważnym czynnikiem hamującym realizację postępu technicznego była niedostateczna ilość środków finansowych przeznaczanych na te cele. Konsekwencją tego stanu rzeczy było niewykonanie planów postępu technicznego i nieosiągnięcie zamierzonych efektów ekonomicznych. Skrajnym przypadkiem jest FUD, gdzie w roku 1960 na zaplanowanych 49 zamierzeń zrealizowano tylko dwa, co stanowi ok. 4%.¹² Nieco lepiej sytuacja przedstawiała się w 1961 roku. I tak dla przykładu mogę podać następujące dane: *W Fabryce Urządzeń Dźwigowych plan postępu technicznego za rok 1961 na odcinku usprawnień organizacyjno – technicznych wykonano w 8,5 %, na odcinku urządzeń technicznych w 38 %. Uzyskany efekt – 400,000 zł. W Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego plan postępu technicznego na odcinku usprawnień organizacyjno – technicznych wykonano w 100 %, na odcinku urządzeń technicznych w 78 %. Uzyskany efekt – 138,900 zł. W Przemśle Materiałów Budowlanych plan postępu technicznego na odcinku usprawnień organizacyjno – technicznych wykonano w 62,5 %, na odcinku urządzeń technicznych w 100 %. Uzyskany efekt – 2 mln 448,000. zł*¹³ Jak widać powyżej, mimo iż nie zrealizowano do końca planu postępu technicznego, to jednak uzyskano pewne efekty finansowe. Nie wszystkie jednak zakłady uzyskiwały podobne wyniki. Zdarzały się nawet w niektórych zakładach 2 milionowe straty.

Wiele czasu i uwagi Komisja Ekonomiczna poświęciła kwestii wprowadzenia norm technicznie uzasadnionych (NTU) w kluczowych zakładach przemysłowych powiatu, a więc w FUD i ZNTK. Pierwsza na NTU przeszła w 1961 roku FUD. W 1962 roku dołączyły do niej ZNTK. W tym samym czasie, kiedy wdrażano NTU, rozpoczęto także w fabrykach powiatu dwuetapowy program techniczno – organizacyjnego podporządkowania przedsiębiorstw, który obok postępu technicznego był ważnym zagadnieniem w ogólnym rozwoju przedsiębiorstw. Drugi etap tego programu planowano na połowę 1963 roku. Pozytywnym objawem przy wprowadzaniu postępu technicznego była pogłębiająca się współpraca mińskich zakładów z instytutami naukowymi. Jako przykłady mogą służyć: ścisła współpraca ZNTK z Centralnym Ośrodkiem Badań i Rozwoju Kolejnictwa w Warszawie, z Instytutem Farb i Lakierów w Gliwicach, z Instytutem Tworzyw Sztucznych w Gliwicach oraz z Politechniką Warszawską. MMZPT korzystały z usług: Instytutu Przemysłu Drobego i Rzemiosła w Warszawie, Centralnego Biura Opracowań Technicznych w Warszawie oraz Centralnego Laboratorium w Chełmku. Plenum Komitetu Powiatowego, które zajmowało się kwestią postępu technicznego, zwróciło uwagę również na propagowanie ruchu racjonalizatorskiego i na konieczność otoczenia większą opieką – ze strony Komite-

¹² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn.18.06.1963 r., Referat pt. *Zagadnienia postępu technicznego i jego wpływ na rozwój przedsiębiorstw*, s. 46

¹³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn.18.06.1963 r. Referat pt.: *Zagadnienia postępu technicznego i jego wpływ na rozwój przedsiębiorstw*, s. 47 - 48

tów Zakładowych i POP – Klubów Racjonalizacji i Techniki. Za dobry pomysł uważano także stworzenie samodzielnej komórki postępu technicznego w FUD. Zalecano, by podobne komórki powstały w pozostałych zakładach przemysłowych. Pomysłem wartym powielania był według działaczy partyjnych Ośrodek Informacyjny powstały przy ZNTK. Zachęcano także do korzystania w większym niż dotychczas stopniu ze współpracy z ośrodkami naukowymi oraz do jak najszerzej wymiany doświadczeń międzyzakładowych dla szybszego realizowania rozwoju techniki. Plenum KP widziało również konieczność dalszego podnoszenia kwalifikacji pionu inżynieryjno – technicznego oraz całej załogi jako jednej z form zapewniającej prawidłowy rozwój postępu technicznego. W kolejnych latach do zadań Komisji Ekonomicznej należało m.in. dokonanie analizy wykorzystania transportu w przedsiębiorstwach powiatu czy też organizowanie w miarę potrzeb narad z kierownikami zakładów produkcyjnych dla lepszej organizacji współpracy i wzajemnej pomocy między zakładami.

Zastosowanie w 1964 roku przez Katowicki Komitet Wojewódzki nowej metody ujawniania rezerw odbiło się szerokim echem w całej Polsce. Metoda ta polegała na przeprowadzeniu serii spotkań z pracownikami przedsiębiorstw produkcyjnych, które miały na celu zbadanie istniejącej mocy produkcyjnej. Pomysł Katowickiego KW został przyjęty przez IV Zjazd PZPR, który odbył się w czerwcu 1964 roku. Zgodnie z wytycznymi tego Zjazdu Plan 5 – letni na lata 1966 – 1970 powinien być opracowany przy jak najszerzym udziale załóg. Inicjatywa oddolna w zakresie efektywnego wykorzystania rezerw znalazła także zrozumienie wśród zakładów terenów Mińska i powiatu. Po II Plenum KC PZPR (listopad 1964 r.) Sekretariat KC wydał także instrukcję w sprawie zadań organizacji partyjnych w opracowaniu alternatywnych projektów nowej pięcioletki. Instrukcja wyjaśniała, że: *przez alternatywny projekt planu 5 – letniego należy rozumieć umotywowany odpowiednio wniosek przedsiębiorstwa o inne ustalenie dla niego zadań gospodarczych niż to zostało ujęte w opracowanym przez przedsiębiorstwo pierwszym projekcie planu pięcioletniego.*¹⁴ Zanim przejdę do omówienia podstawowych wskaźników planów alternatywnych na lata 1966 – 1970, pozwolę sobie przedstawić wyniki, jakie osiągnął przemysł powiatu mińskiego w roku 1964. Oto one:

- Produkcja globalna przemysłu (centralnego jak i terenowego) wyniosła 104,8 %
- Produkcja towarowa przemysłu – 103,9 %
- Zatrudnienie ogółem – 98,8 %
- Fundusz płac ogółem – 97,7 %
- Wydajność pracy na jednego robotnika – 105,5 %¹⁵

¹⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 19.02.1965 r., *Informacja o realizacji uchwał II Plenum KC i działalności gospodarczej przedsiębiorstw przemysłowych, spółdzielczych i handlowych Mińska Mazowieckiego w roku 1964*, s. 17

¹⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 19.02.1965 r., *Omówienie podstawowych wskaźników przemysłu kluczowego i terenowego osiągniętych w roku 1964*, s. 20

Jak widać z powyższych danych nie osiągnięto planowanej średniej płacy, co wpływać miało negatywnie na likwidowanie niedoborów zatrudnienia. Obserwująca pracę poszczególnych zakładów Komisja Ekonomiczna zwróciła uwagę, iż wszystkie przedsiębiorstwa natrafiły w roku 1964 na duże trudności materiałowe i kooperacyjne – dotyczyło to szczególnie FUD i Fabryki Obuwia. Jednakże pozytywnym zjawiskiem był wzrost produkcji eksportowej szczególnie wyraźny w FUD - zie, który zwiększył ją w stosunku do roku 1963 o 266 %.¹⁶

Przedstawię teraz podstawowe wskaźniki planów alternatywnych na lata 1966 – 1970. Dla ich opracowania powołano w niektórych zakładach powiatu mińskiego zespoły złożone z aktywu polityczno – gospodarczego. Zsumowane projekty planów alternatywnych dają następujący obraz możliwości zwiększenia w roku 1970 produkcji (ogółem) w zakładach powiatu mińskiego, w stosunku do produkcji planowanej na rok 1965:

- Produkcja globalna przemysłu miała wzrosnąć do 151,3 % bez dodatkowych nakładów inwestycyjnych, a z dodatkowymi nakładami inwestycyjnymi do 187,7 %
- Zatrudnienie ogółem miało wzrosnąć odpowiednio o 125,7 % lub o 148,6 %
- Wydajność na jednego robotnika miała wzrosnąć o 120,9 % lub o 124,3 %
- Nakłady inwestycyjne szacowano na 53 mln¹⁷ zł

Jak widać z powyższych danych planowano, że przemysł powiatu zwiększy produkcję w roku 1970 w stosunku do 1965 roku o 151,3 %, a przy dodatkowych inwestycjach w wysokości 53 mln zł dałoby zwiększenie produkcji o 187,7 %. Roczna produkcja przy takim założeniu byłaby większa od roku 1965 o 430 mln zł. Stan zatrudnienia wzrósłby odpowiednio o 125,7 % i 148,6 % - co oznaczało, że przybyłoby około 1600¹⁸ nowych stanowisk pracy. Wydajność pracy wzrosłaby w roku 1970 w stosunku do 1965 o 120,9 % lub 124,3 %.

Wspominałem już wyżej o powstaniu w Planie 5 – letnim 1961 – 1965 nowych zakładów pracy takich jak spółdzielnie: „1 Maja”, „Rozwój” oraz „im. Waryńskiego”. Przedstawię teraz wyniki, jakie owe trzy spółdzielnie osiągnęły w roku 1964. Ogółem w/w spółdzielnie zatrudniały 517 pracowników, z czego 266 osób pracowało poza Mińskiem, a mianowicie w Zakładzie Spółdzielni „Rozwój” w Kawęczynie. Wartość produkcji tych spółdzielni według cen zbytu wyniosła 72,950 tys. zł. Było to o 6,230 tys. zł¹⁹ więcej niż przewidywał plan na rok 1964.

W kolejnej pięcioletce planowano dalszy rozwój produkcji spółdzielczej, a także

¹⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 19.02.1965 r., *Omówienie podstawowych wskaźników przemysłu kluczowego i terenowego osiągniętych w roku 1964*, s. 21

¹⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 19.02.1965 r., *Omówienie podstawowych wskaźników przemysłu kluczowego i terenowego osiągniętych w roku 1964*, s. 23

¹⁸ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 19.02.1965 r., *Omówienie podstawowych wskaźników przemysłu kluczowego i terenowego osiągniętych w roku 1964*, s. 26

¹⁹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 19.02.1965 r., *Omówienie podstawowych wskaźników przemysłu kluczowego i terenowego osiągniętych w roku 1964*, s. 31

zwiększenie chałupnictwa. W zamyśle była produkcja na eksport. Towarem eksportowym miały stać się karnisze do zasłon, które produkowano z materiału odpadowego w lokalu po szkole w Wiśniewie.

W całym okresie przeze mnie omawianym największą chyba bolączką władz partyjnych w dziedzinie przemysłu było zagadnienie dotyczące metod planowania. Zastanawiano się także, jak zaradzić na problem nierytmiczności produkcji i powszechną tendencją do nadmiernego wzrostu zatrudnienia. Kolejnym lekarstwem na złą sytuację w przemyśle miały stać się – powołane w listopadzie 1966 roku – Zakładowe Komisje Usprawnienia Organizacji Produkcji (ZKUOP). Owe Komisje powstały również w zakładach powiatu mińskiego, zarówno w dużych przedsiębiorstwach tj.: ZNTK, FUD, FWM „Stojadła”, jak i w mniejszych tj. Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska. W wyniku swej działalności ZKUOP zaleciły, aby przy przyjmowaniu wskaźników uwzględnić przede wszystkim:

- *Podnoszenie wydajności pracy przez likwidację strat czasu roboczego wynikających ze złej organizacji pracy i wykroczeń dyscyplinarnych*
- *Właściwe wykorzystanie siły roboczej i czasu pracy przez poprawę struktury zatrudnienia*
- *Zwiększenie operatywności w zakresie zaopatrzenia i kooperacji*
- *Podniesienie na wyższy poziom rytmiczności i jakości produkcji²⁰*

W wyniku prac Komisji nad wskaźnikami na 1967 rok w FUD po analizie struktury planowanego zatrudnienia wygoszparowano 22 etaty. Zostały one przekierowane do grupy prac bezpośrednio produkcyjnych, gdzie odczuwano niedobór pracowników. W ZNTK wskaźniki na 1967 rok poza planowym wzrostem wydajności pracy, przewidywały dużą oszczędność w pracochłonności. Dla lepszego przebiegu prac Komisji w przedsiębiorstwach powołane zostały podkomisje problemowe, których przewodniczący byli członkami Komisji Zakładowej. Aby zaangażować do prac Komisji całą załogę, w zakładach tych przeprowadzono badania ankietowe i zorganizowano stałe punkty konsultacyjne. Praca poszczególnych Komisji Zakładowych podzielona została na dwa etapy. Pierwszy etap prac obejmował tematyczne zagadnienia, które mają duży wpływ na realizację wykonywania zadań produkcyjnych w 1967 roku, tj.: wydajność pracy i struktura zatrudnienia, struktura zarządzania i organizacja pracy, poprawa zaopatrzenia i kooperacji, zmiana schematów organizacyjnych. Ważną kwestią w pierwszym etapie było także sporządzenie planów produkcyjnych w rozbięciu na poszczególne dekady miesiąca oraz rozliczanie produkcji globalnej w poszczególnych dekadach miesiąca. Drugi etap działalności Komisji obejmował dalszą kontynuację prac nad zagadnieniami, jakie wystąpiły w pierwszym etapie i ponadto uwzględniał takie problemy jak: usprawnienie usług transportowych i produkcji, zarządzanie przedsiębiorstwem, analiza stanu zatrudnienia i kwalifikacji zawodowych pracowników oraz potrzeby szkolenia zawodowego, zagadnienie rytmiczności pra-

²⁰ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn.18.07.1967 r., *Ocena realizacji Uchwały VII Plenum KC PZPR na terenie powiatu Mińsk Mazowiecki*, s. 77

cy i splotu produkcji. W drugim etapie Komisje skladyaly wnioski, ktore nastepnie zatwierdzane byly przez Konferencje Samorzadu Robotniczego. *Na terenie naszego powiatu przyjeta do realizacji 746 wnioskow, z ktorych do dnia 30 czerwca 1967 roku zrealizowano 228 (36 %) i 111 skierowano do instancji nadrzednych. Realizacja tych wnioskow da przedsiwiorstwom naszego powiatu efekty w wysokoSci 24,095 tys. zl (uzyskano juz 2,770 tys. zl).*²¹ Przyjeta do realizacji wnioski przyczynily sie do nawiązania ozywionej wspolpracy z innymi zakladami i zawarcia wieloletnich umow kooperacyjnych. W ZNTK na wniosek Zakladowej Komisji zorganizowano przy kazdym oddziale rozdzielnie, ktora zajmuje sie dostawa materialow i dokumentacji do produkcji, jak rowniez utworzono szereg specjalistycznych mistrzowni. Dla oceny prac ZKUOP przedstawie teraz wyniki ekonomiczne przedsiwiorstw z I polroczna 1966 roku oraz z I polroczna 1967 roku. Wyniki te odpowiednio dla FUD i ZNTK przedstawiaja sie nastepujaco:

I polroczne 1966 roku

1. wykonanie produkcji globalnej – 101,6 % w FUD i 105,6 % w ZNTK
2. wykonanie produkcji towarowej – 101,3 % i 109,5 %
3. rytmicznoSc produkcji globalnej – 47,8 % i 50 %

I polroczne 1967 roku

1. wykonanie produkcji globalnej – 100,2 % i 102 %
2. wykonanie produkcji towarowej – 100,6 % i 108,6 %
3. rytmicznoSc produkcji globalnej – 50,6 % i 49 %²²

Z powyższego porownania widać, że oba zakłady w I półroczu 1967 roku osiagnely nieco nizsze wskaźniki wykonania zadan produkcyjnych niz w I półroczu roku 1966. W FUD nastapila wyraźna poprawa rytmicznoSci produkcji globalnej, natomiast w ZNTK nastapil spadek.

Kolejny problem z jakim napotkano sie w przemyśle powiatu mińskiego, wynikal przy opracowywaniu planow alternatywnych na lata 1967 - 1970. Okazalo sie wówczas, że szereg przedsiwiorstw m.in.: FUD, Spoldzielnia „1 Maja” i „Rozwoj” nie posiadaja pelnego pokrycia w zamowieniach na produkowane przez nie artykuly. *I tak w FUD na 1968 rok brak jest pokrycia w zamowieniach na 23 mln zl w szcze-golnoSci w zamowieniach na eksport. Czynione w tym kierunku kroki jak opracowa-nie odpowiednich prospektow reklamowych nie daly jeszcze efektow. Powoduje to, iz przedsiwiorstwa te musza czesciowo nastawic sie na zmiane asortymentu produkowa-nych wyrobow.*²³

Przejdę teraz do zagadnienia deglomeracji czesci przemyslu warszawskiego na teren powiatu mińskiego. Dnia 3 lutego 1965 roku Komitet Ekonomiczny Rady

²¹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokol z Plenum KP PZPR w MM z dn.18.07.1967 r., *Ocena realizacji Uchwal VII Plenum KC PZPR na terenie powiatu Mińsk Mazowiecki*, s. 91

²² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokol z Plenum KP PZPR w MM z dn.18.07.1967 r., *Ocena realizacji Uchwal VII Plenum KC PZPR na terenie powiatu Mińsk Mazowiecki*, s. 93

²³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokol z Plenum KP PZPR w MM z dn.18.07.1967 r., *Ocena realizacji Uchwal VII Plenum KC PZPR na terenie powiatu Mińsk Mazowiecki*, s. 96

Ministrów wydał uchwałę, na mocy której powołana została Komisja Partyjno – Rządowa ds. ograniczenia wzrostu zatrudnienia w mieście st. Warszawie. Komisja ta ustaliła kierunki rozwoju Warszawy oraz niektórych powiatów woj. warszawskiego na lata 1966 – 1970. Utworzono Warszawski Okręg Przemysłowy, do którego Komisja zaliczyła 8 powiatów i 3 miasta. Powiat miński ze względu na bliskie położenie od stolicy znalazł się w WOP. Podjęta przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej Uchwała z dnia 31 maja 1966 roku ustaliła kierunki działania mające na celu aktywizację małych miast i osiedli. Powiat miński w oparciu o tę uchwałę winien skoncentrować się na rozwijaniu gospodarki komunalnej, pracach porządkowych i sanitarnych, rozwijaniu sieci handlu, usług rzemieślniczych oraz usług z zakresu kultury i oświaty. Wśród miejscowości wymagających aktywizacji gospodarczej znalazły się: Kałuszyn, Dobrze, Latowicz, Stanisławów, a także Mińsk Mazowiecki oraz Mrozy i Siennica. Mając na uwadze dalszy rozwój gospodarczy powiatu władze terenowe wystąpiły do WRN o przeniesienie na nasz teren kilku zakładów przewidzianych do deglomeracji i aktywizacji w latach 1966 – 1970. W wyniku tego w naszym powiecie otrzymały lokalizację następujące zakłady:

W Mińsk Maz. – Warszawskie Przedsiębiorstwo Budowlane Nr 3 (termin rozpoczęcia działalności 1968 r.), Mazowieckie Przedsiębiorstwo Robót Instalacyjnych (1968 r.), Spółdzielnia Pracy „Rozwój” (1970 r.), Przedsiębiorstwo Budowy Linii Kablowych (1970 r.), Zakłady Radiowo – Telewizyjne „ZARAT” (1970 r.), Zakłady Produkcji Pomocniczej Łączności „Ł1”,

W Kałuszynie – Centrala Usługowo – Wytwórcza „Libella” (1966 r.), Zakłady Wytwórcze PTTK (1966 r.), Spółdzielnia Pracy „TOXA” (1970 r.), Warszawskie Zakłady Skórzane (1970 r.), Siedleckie Zakłady Zabawkarskie (1970 r.)

Dębe Wielkie – Spółdzielnia Pracy „Chema” Olesin (1966 r.), Spółdzielnia Pracy „Santochemia” (1970), Zjednoczone Zespoły Gospodarcze „INCO” (1970 r.)

Rudno – Spółdzielnia Tworzywo (1968 r.)

Ładzyń – Spółdzielnia „Wiklina” (1970 r.)²⁴

Jak się później okazało zrezygnowano z przeniesienia: Zakładów Radiowo – Telewizyjnych „ZARAT”, Zakładów Produkcji Pomocniczej Łączności „Ł1”, Spółdzielni Pracy „TOXA” i „Rozwój”. Dwa pierwsze zakłady „ZARAT” i „Ł1” zostały skreślone z deglomeracji na teren Mińska ze względu na zbyt duże koszty, jakie powstałyby przy ich przenoszeniu.

Na zakończenie dodam, że na lata 1971 – 1975 zaplanowano rozbudowę Zakładów Nakryć Stołowych w Stojadłach, Spółdzielni Pracy „Santochemia”, a także budowę w Mińsku Mazowieckim masarni oraz trzech piekarni.

²⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 5.04.1968 r., Referat pt. *Problemy związane z deglomeracją przemysłu warszawskiego na teren powiatu mińskiego*, s. 182 - 183

3.2 Rolnictwo

Powiat miński w latach 1956 – 1970 był terenem zdecydowanie rolniczym. Widać to bardzo dobrze w działalności Komitetu Powiatowego PZPR w Mińsku Mazowieckim i w jego polityce społeczno – gospodarczej. Problemy rozwoju rolnictwa w powiecie dominowały nad zagadnieniami związanymi z przemysłem. Rolnictwo w odróżnieniu od przemysłu było dla działaczy partyjnych z Mińska i okolic sprawą priorytetową w polityce gospodarczej. Jednak nie oznacza to, iż osiągnęli jakieś znaczące sukcesy na tym polu.

Organizacja partyjna powiatu mińskiego – jeszcze przed dojściem do władzy Gomułki – szczególną swoją rolę widziała w umocnieniu i budowie nowych spółdzielni produkcyjnych. Jej zamiarem było dokonanie przełomu w umacnianiu spółdzielni produkcyjnych, tak żeby te słabsze gospodarstwa uspołecznione wzięły przykład z tych lepiej pracujących. W początkach roku 1956 wyróżniały się w tej kwestii takie spółdzielnie jak: Sokółe, Krzywica czy Rudzienko k/Dobrego. W rozumowaniu działaczy PZPR, rozwój spółdzielczości produkcyjnej był metodą na rekonstrukcję rolnictwa w Polsce. Mimo usilnych starań, stan i liczba gospodarstw uspołecznionych na terenie mińskiego powiatu pozostawiały w opinii KP PZPR wiele do życzenia. Gospodarstw zespolonych było jedynie 10 i skupiały one 112 członków gospodarujących na 495,21 ha.²⁵ Tempo rozwoju spółdzielczości produkcyjnej w roku 1955 w porównaniu z rokiem 1954 uległo całkowitemu osłabieniu. W 1955 roku na terenie powiatu nie powstała ani jedna spółdzielnia. Główne źródło słabego rozwoju gospodarstw uspołecznionych widziano w niedostatecznej pracy organizacyjno – politycznej zarówno KP, Rad Narodowych, jak i Państwowych Ośrodków Maszynowych. Właśnie POM uważano za główny instrument pomocy dla zespołowej gospodarki, który miał wprowadzać do rolnictwa nowe metody agrotechniczne i wspierać spółdzielców w pracy. Również w rozwoju spółdzielczości powinien uczestniczyć Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni, jednak nie dawał on przykładu dobrego gospodarowania. Problemem w rozwoju spółdzielni i prowadzonej w nich hodowli było zapewnienie pasz dla inwentarza. Sprawa zabezpieczenia spółdzielni w pasze wiąże się z rozwinięciem uprawy kukurydzy – tę kwestię poruszę w dalszej części pracy.

W 1956 roku PZPR postanowiła wprowadzić pewne udogodnienia dla spółdzielni produkcyjnych co, miało zachęcić do takiego sposobu gospodarowania. Dla intensywnego rozwoju hodowli zwolniono spółdzielnie na 2 lata z obowiązkowych dostaw mleka. Zaproponowano kredyty umarżalne na budowę budynków gospodarczych (wspominałem o tym w pierwszym rozdziale pracy). Zaproponowano uporządkowanie nadmiernego zadłużenia tych spółdzielni, które w wyniku złego planowania popadły w złą sytuację finansową. Z tego na terenie powiatu mińskiego miały skorzystać 3 gospodarstwa zespolowe.

²⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-4 (13), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 23.02.1956 r., *Referat pt.: Zadania Powiatowej Organizacji Partyjnej w świetle uchwał V Plenum KC PZPR*, s. 41

W przeciągu roku 1956 liczba gospodarstw uspołecznionych na terenie powiatu mińskiego wzrosła do 13, co oznaczało w stosunku do roku poprzedniego wzrost o 4, z czego 3²⁶ spółdzielnie zaliczane były do najniższego typu ZUZ (Zrzeszenia Uprawy Ziemi). We wsiach, gdzie powstały spółdzielnie jak: Sokółe, Piwki, Kobylanka, Retków, Gromadzka Rada Narodowa przekazywała chętnym spółdzielcom ziemie leżące w danej wsi odłogiem. Dla zagospodarowania tych ziem rolnicy otrzymali z kasy państwa pomoc w postaci kredytów.

W omawianym okresie zauważono błędy jakie popełniono przy budownictwie stodoł, obór, spichlerzy i szop. Błędy polegały na tym, iż owe budynki gospodarcze budowano na wyrost. Uważano bowiem, że w niedługim czasie do spółdzielni przystąpią całe wsie. Jak się później okazało, nic takiego nie miało miejsca i w rezultacie nowo pobudowane obory i stodoły nie zostały w pełni wykorzystane. Do tego wszystkiego dochodzi spłata kredytów, która według planów miała się rozłożyć na większą liczbę spółdzielców. Zadłużenie spółdzielni w 1956 roku z tytułu kredytów inwestycyjnych przedstawiało się następująco: Rudno 429 tys. zł, Ładzyń 299 tys. zł, Sokółe 153 tys. zł, Piwki 186 tys. zł²⁷. Błąd też zauważono w hodowli zespółowej. Polegał on na tym, że zakupywano do spółdzielni taką ilość zwierząt, aby wykonać plan. Nie zastanawiano się, czy wystarczy paszy dla całego inwentarza. Także opieka weterynaryjna i racjonalne żywienie pozostawiało wiele do życzenia. Po VIII Plenum (październik 1956 r.) uwaga partii skoncentrowała się na umocnieniu spółdzielni produkcyjnych posiadających warunki zdrowego rozwoju. W szczególności planowano taką pomoc dla nich, która umożliwi stały wzrost produkcji zespółowej oraz udział w zaopatrzeniu kraju. Pomoc ta powinna dotyczyć inwestycji, mechanizacji procesów produkcji, instruktażu agronomicznego, pierwszeństwa w kontraktacji i zaopatrzenia w nawozy sztuczne. Twierdzono wtedy, że: *spółdzielnie produkcyjne muszą być uwolnione od ingerencji organów państwowych i partyjnych w ich sprawy wewnętrzne, o których winien decydować samorząd spółdzielni. Konieczna jest pełna samodzielność spółdzielni w sprawach organizacji produkcji, opłaty za pracę, dysponowanie majątkiem, podziału dochodu, budownictwa w stosunku z innymi przedsiębiorstwami itd.*²⁸ Gospodarstwom „kompromitującym działalność produkcyjną” pozwolono się rozwiązać. Uważano bowiem, iż próby podtrzymania ich istnienia za wszelką cenę są szkodliwe dla gospodarki państwa.

W roku 1959 sytuacja spółdzielni produkcyjnych nadal nie wyglądała tak, jak by sobie życzyli działacze KP PZPR. Słabość spółdzielni wynikała z braku inicjatywy w kierunku podnoszenia produkcji i hodowli. Dostrzeżono, że spółdzielcy pracę w

²⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-4 (13), Protokół ze wspólnego Plenum KP PZPR i KP ZSL w MM z dn. 19.11.1956 r., *Referat pt.: Umocnienie istniejących spółdzielni produkcyjnych*, s. 213

²⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-4 (13), Protokół ze wspólnego Plenum KP PZPR i KP ZSL w MM z dn. 19.11.1956 r., *Referat pt.: Umocnienie istniejących spółdzielni produkcyjnych*, s. 214

²⁸ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-4 (13), Protokół ze wspólnego Plenum KP PZPR i KP ZSL w MM z dn. 19.11.1956 r., *Referat pt.: Umocnienie istniejących spółdzielni produkcyjnych*, s. 217

gospodarstwach zespołowych traktują jako dodatek do swojej działki przyzagrodowej. Często nie przychodzili po prostu do pracy. W roku 1960 w porównaniu do 1956 liczba spółdzielni w powiecie mińskim spadła do 9.²⁹ Podzielono je wówczas według stanu organizacyjnego na trzy grupy. *Pierwsza grupa to spółdzielnie, które prowadzą gospodarkę zespołową polową i hodowlaną. Do nich należą: Rudno, Rudzienko k/ Dobrego, Sokóły, Kaluszyń i Piwki. Druga grupa to spółdzielnie, które prowadzą wyłącznie gospodarkę polową takie jak: Pogorzela i Kobylanka. Trzecią grupę stanowią spółdzielnie: Mały Stanisławów i Kolonia Stanisławów, których działalność zespołowa ogranicza się jedynie do zakupu maszyn i wykonywania tylko niektórych prac polowych.*³⁰ Te dwa ostatnie gospodarstwa uspołecznione w omawianym okresie zostały zobligowane do przystąpienia, do pełnej zespołowej gospodarki. W przypadku braku odzewu z ich strony zostaną one potraktowane jak gospodarstwa indywidualne tzn. otrzymają pełne wymiary obowiązkowych dostaw i podatku gruntowego.

Z czasem liczba spółdzielni produkcyjnych malała. Przydzielanie im gruntów z Państwowego Funduszu Ziemi, zezwalanie na samodzielne ustalanie statutów i na działalność pozarolniczą nie zachęciło rolników indywidualnych do łączenia swych ziem i tworzenia gospodarstw zespołowych. Partia zaczęła promować nową, mniej zaawansowaną formę kolektywizacji – kółka rolnicze.

Kółka rolnicze na terenie powiatu mińskiego w okresie powojennym zaczęły reaktywować swoją działalność na przełomie 1956 i 1957 roku, tzn. po VIII Plenum. Początkowo organizowali je sami rolnicy bez udziału państwa, dlatego też organizacje partyjne nie zwróciły na nie dostatecznej uwagi. W tym czasie władzę w kółkach przejęli ludzie, którzy nie zamierzali do końca realizować politykę PZPR. Jednak już pod koniec 1958 roku do głosu w kółkach doszli działacze mińskiego Komitetu Powiatowego. Jednym z zadań kółek rolniczych miało być rozwijanie form zespołowej pracy na wsi. Dzięki temu planowano przyspieszyć kolektywizację na wsi. Obok tego zadania, niemniej ważnym w pracy kółek było rozwijanie i pogłębianie wiedzy rolniczej.

Rzeczywisty rozwój kółek rolniczych nastąpił po II Plenum KC PZPR, które odbyło się we wrześniu 1959 roku. Podjęło ono decyzję o utworzeniu Funduszu Rozwoju Rolnictwa oraz Centralnego Związku Kółek Rolniczych, o czym już wspominałem w pierwszym rozdziale pracy. W połowie września 1956 roku w powiecie mińskim na 302 wsie działało 80 kółek rolniczych, a w trakcie organizowania było dalszych 10. Co ciekawe, zakładano, że do końca tegoż roku w powiecie liczba kółek rolniczych osiągnie liczbę 150³¹. Zalecano, by każdy członek partii, posiadający go-

²⁹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.03.1960 r., *Realizacja Zadań III Zjazdu Partii w świetle uchwał II Plenum KC PZPR*, s.192

³⁰ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.03.1960 r., *Realizacja Zadań III Zjazdu Partii w świetle uchwał II Plenum KC PZPR*, s.193

³¹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 15.09.1959 r., *Ocena przygotowań Organizacji Mińskiej do wymiany legitymacji partyjnej oraz przebieg kampanii sprawozdawczo – wyborczej*, s. 132

spodarstwo na wsi, podjął się na swoim terenie założenia kółka rolniczego, a w dalszej perspektywie - podjęcia pracy nad jego rozwojem. Zwracano uwagę, że pomimo istnienia organizacji partyjnych w takich wsiach jak: Stanisławów i Jeruzal brak jest członków PZPR w tamtejszych kółkach rolniczych. Stwierdzono również, iż mimo licznych organizacji partyjnych w Gromadach: Rynia, Mrozy, Rudzienko k/Dobrego, do tej pory nie zostało tam zarejestrowane żadne kółko rolnicze. *Członków wszystkich kółek rolniczych mamy 1749, z czego członków Partii ok. 150 na 551 członków partii wyłącznie rolników. Jest to najlepszym dowodem, że wielu z naszych członków partii nie w pełni realizuje uchwały naszej partii.*³² Jak widać kwestia ta bardzo doskwierała kierownictwu KP PZPR. Jednak byli też tacy działacze partyjni, którzy z dużym zaangażowaniem podchodzili do zadań, jakie mieli wykonać w kółkach rolniczych, m.in. rozpracowywali wraz z nimi plany pracy.

PFZ przydzielał grunty nie tylko spółdzielniom produkcyjnym, ale także kółkom rolniczym. W roku 1960 PFZ na terenie powiatu mińskiego posiadał 192,89 ha gruntów. Kółka rolnicze zagospodarowały 13,20 ha³³ z tych obszarów. Pozostała ilość miała zostać przejęta przez kółka po rozwiązaniu umowy dzierżawnej z dotychczasowymi użytkownikami. Do października 1960 roku w powiecie mińskim powstało 98 kółek rolniczych. Z FRR zostało zakupionych 21 zestawów traktorowo – maszynowych, 11 agregatów omlotowych i innych maszyn na sumę 3,343,093 zł.³⁴ Na terenie powiatu mińskiego planowano koncentrację mechanizacji. Dążono do tego, aby w jednej GRN na jeden traktor przypadało ok. 50 ha³⁵ użytków rolnych. Maszyny koncentrowano w następujących rejonach: Dobre, Siennica, Latowicz, Iwowe, Zglechów. Do najlepiej gospodarujących kółek zaliczano w tym czasie: Siodło, Kiczki, Laliny i Dobre. Podam tutaj przykład kółka rolniczego w Kiczkach, które oprócz zestawów maszynowych posiadało m.in. sprzęt do produkcji cegły i pustaków oraz uniwersalną maszynę czyszczącą. W Kiczkach przymierzano się do uruchomienia cegielni i kuźni. Zajmowano się także reprodukcją ziemniaków i zbóż. W planach była także budowa agronomówki czyli domu dla instruktora rolnego nazywanego agronomem.

Dobór odpowiednich agronomów było ważną sprawą dla organizacji partyjnej. Dążono do tego, aby obsadzić jak najszybciej wszystkie GRN instruktorami rolniczymi. Agronom był organizatorem produkcji rolniczej, któremu pomagali najbardziej czynni rolnicy. Żeby jego praca miała sens, musiał on mieszkać w swoim rejonie działania, stąd wynikła konieczność budowy agronomówek. W powiecie mińskim do roku 1960 zostało zbudowanych 11³⁶ agronomówek. W latach 1961 – 1965 na plan

³² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.03.1960 r., *Realizacja Zadań III Zjazdu Partii w świetle uchwał II Plenum KC PZPR*, s. 183

³³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 26.07.1960 r., *Realizacja Uchwał III – IV Plenum KC PZPR i zadania naszej organizacji w świetle V – go Plenum*, s. 268

³⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 13.10.1960 r., *Niektóre problemy rozwoju rolnictwa w powiecie Mińsk w świetle uchwał VI Plenum KC PZPR*, s.269

³⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 13.10.1960 r., *Niektóre problemy rozwoju rolnictwa w powiecie Mińsk w świetle uchwał VI Plenum KC PZPR*, s.269

³⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 13.10.1960 r.,

budowy 4 agronomówek zbudowano ich o trzy więcej, czyli 7.³⁷ Miały się one stać w przyszłości ośrodkami kultury rolnej, gdyż agronom oprócz mieszkania dostawał działkę, na której mógł szerzyć wiedzę rolniczą.

W swej działalności kółka rolnicze szybko napotkały masę problemów. Okazało się bowiem, że brakuje m.in.: traktorzystów, wykwalifikowanych księgowych, dyspozytorów, rzemieślników. Źle została zorganizowana praca zestawów traktorowo – maszynowych, co w poważnej mierze rzutowało na stosunkowo trudną sytuację kółek rolniczych. Poważnym mankamentem w pracy kółek rolniczych, szczególnie tam, gdzie posiadano więcej niż jeden zestaw, było nie rozliczanie zużytego przez ciągnik paliwa. Również odczuwano brak w powiecie odpowiednich baz paliwowych. Brakowało w asortymencie maszyn i narzędzi dla zmechanizowania takich prac jak: zbiór i sadzenie ziemniaków, ochrona roślin czy rozrzut nawozów. Błędem było także lekceważenie obowiązku odprowadzania funduszu remontowego, gdyż to sprawiało, że kółka często nie miały środków na remonty sprzętu i ciągników. To prowadziło do przestoju w pracy zestawów, a co się z tym wiąże, rzutowało na wyniki finansowe kółek.

Istotną rolę w funkcjonowaniu kółek rolniczych odgrywały organizacje polityczno – społeczne i gospodarcze. Komitety Gromadzkie powoływały grupy partyjne mające za zadanie propagowanie wśród rolników działalności kółek rolniczych. KG miały się także zająć odnajdywaniem źródeł trudności, z jakimi spotykały się poszczególne kółka rolnicze. Sposobami poprawy pracy w kółkach rolniczych zajmowały się na swych zebraniach koła Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Również koła Związku Młodzieży Wiejskiej prowadziły aktywną współpracę z kółkami rolniczymi, np. typując kandydatów na traktorzystów. W skład zarządów kółek rolniczych wchodziły członkinie Kół Gospodyń Wiejskich. Działalność KGW przejawiała się tym, że kobiety, organizując imprezy, przeznaczały osiągnięty z nich dochód na zakup pralek, sprzętu gospodarstwa domowego, maszyn do półmechanicznej obróbki lnu, itp. Prowadziły również wypożyczalnię owego sprzętu.

Pod koniec roku 1962 w powiecie mińskim zarejestrowanych było 165 kółek rolniczych, które gospodarowały majątkiem o ogólnej wartości 11,076 tys. zł. Posiadały one 54 zestawy maszynowe oraz 82 agregaty omlotowe. Aparaturą ochrony roślin dysponowało zaledwie 11 kółek rolniczych. W tymże roku na plan 30 sprzedano tylko 10³⁸ zestawów maszynowych. Takie wyniki według działaczy KP PZPR świadczyły o małym wysiłku włożonym w pracę przez Powiatowy Związek Kółek Rolniczych. Także udział Państwowych Ośrodków Maszynowych i Powiatowego Związku Gminnych Spółdzielni w organizacji sprzedaży zestawów maszynowych był bardzo mały. Zarzucano, że Wydział Rolnictwa rozprawdzaniem zestawów jak i gospodarką

Niektóre problemy rozwoju rolnictwa w powiecie Mińsk w świetle uchwał VI Plenum KC PZPR, s.269

³⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 22.03.1965 r., *Zadania powiatowej organizacji partyjnej w wyborach do sejmu i rad narodowych*, s. 53

³⁸ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-8 (17), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 2.10.1962 r., *Referat pt.: Główne problemy pracy na wsi*, s. 156

w kółkach rolniczych w ogóle się nie interesuje. Źle wyglądała wówczas gospodarka finansowa kółek. Wpływ miało na to między innymi wypracowanie zaledwie 436 godzin na jeden ciągnik w ciągu roku. Na 1 października 1962 roku plan amortyzacji był wykonany w 12 %, a 46 kółek rolniczych do odprowadzenia planowej amortyzacji w ogóle nie przystąpiło. Fundusz remontowy wykonano tylko w 6,3 %. Rosło zadłużenie kółek, które na ten sam dzień wyniosło 70 tys.zł.³⁹ W mechanizacji rolnictwa błędem było to, że koncentrowano się przede wszystkim na jak największej sprzedaży zestawów maszynowych. Natomiast mniej uwagi poświęcano poprawie gospodarności kółek i jej wpływu na produkcję rolną. Do najpilniejszych zadań wówczas zaliczano ściągnięcie zadłużeń w kółkach rolniczych oraz odprowadzenie amortyzacji i funduszu remontowego.

W roku 1963 zauważono w KP PZPR, iż polepszyła się w porównaniu do roku ubiegłego jakość usług wykonywanych przez kółka rolnicze. Pewna poprawa nastąpiła w eksploatacji sprzętu traktorowego i w wynikach finansowych kółek. Także widoczny był szybszy rozwój mechanizacji. Na koniec roku zanotowano w kółkach rolniczych 56 ciągników oraz 84 agregaty omlotowe. Natomiast we wrześniu 1963 roku było już 81 ciągników i 118 agregatów. Całość sprzętu została skoncentrowana w 7 GRN, to jest w: Jakubowie, Dobrem, Siennicy, Cegłowie, Wielgolesie, Latowiczu i Iwowie. W roku 1963 na ogólny plan 32 zestawów maszynowych rozprowadzono 22.⁴⁰ Nie w pełni zrealizowany plan spowodowany był brakiem sprzętu towarzyszącego, jak: kultywatory, pługi, przyczepy itp., bowiem kółka rolnicze nie interesował zakup samych ciągników. Jak już wspominałem wyżej, w kółkach brakowało traktorzystów i dobrych księgowych. W tym celu w roku 1962 uruchomiono kursy dla traktorzystów w: Dobrem, Siennicy, Latowiczu i przy POM w Mińsku. W roku 1963 przeprowadzono kursy w: Jakubowie, Latowiczu, Kiczkach i Dobrem. W latach 1961 - 1965 udało się przeszkolić 215 traktorzystów, z czego zatrudnionych w kółkach było zaledwie 95. Pozostała część odeszła do prac w innych zakładach. Jeżeli zaś chodzi o księgowych, to w tym czasie pracowali oni w 64 % kółek rolniczych. Jeszcze gorzej wyglądała sytuacja z dyspozytorami, gdyż był tylko jeden.⁴¹ W pozostałych kółkach funkcję dyspozytorów spełniali prezesi. Słabo rozwijało się zaplecze kółek rolniczych, ponieważ brakowało placów pod budowę i środków finansowych. Problemy stwarzały także częste zmiany dokumentacji, zbyt skomplikowane przepisy związane z uzyskaniem placów, oraz z rozpoczęciem samej budowy.

³⁹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-8 (17), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 2.10.1962 r., *Referat pt.: Główne problemy pracy na wsi*, s. 156

⁴⁰ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.09.1963 r., *Sprawozdanie z dotychczasowej realizacji Uchwały XII Plenum KC PZPR ze szczególnym uwzględnieniem zadań w pracy jesienno – zimowej*, s. 107

⁴¹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.09.1963 r., *Sprawozdanie z dotychczasowej realizacji Uchwały XII Plenum KC PZPR ze szczególnym uwzględnieniem zadań w pracy jesienno – zimowej*, s. 109

W roku 1964 ilość kółek rolniczych wzrosła do 192. Należało do nich wówczas około 5500 rolników, co stanowiło 25 % wszystkich gospodarstw chłopskich. W posiadaniu kółek było 113 ciągników wraz ze sprzętem towarzyszącym. W tym też roku usługi świadczone przez POM na rzecz rolnictwa powiatu mińskiego sięgały 1,5 mln zł. Planowano dalszą rozbudowę tej placówki oraz budowę filii w Latowiczu o wartości ponad 3 mln zł.⁴²

Wspominałem wyżej, że ilość godzin wypracowywanych przez jeden ciągnik była bardzo niska. W roku 1965 na tym polu zanotowano znaczną poprawę. Otóż w skali powiatu na jeden ciągnik wypracowanych godzin przypadło średnio 710 za 3 kwartały.⁴³ Mimo iż poprawa była wyraźna, w dalszym ciągu widziano konieczność zwiększenia ilości godzin wypracowywanych przez jeden ciągnik. Słusznie sądzono na podstawie remontów maszyn, że traktory wypracowują znacznie więcej godzin niż jest to ewidencjonowane. Służyły one na przykład do transportu, na którym traktorzyści sobie dorabiali. We wrześniu 1965 roku na plan 55 sztuk ciągników rozprawdzono 43 sztuki, co stanowiło 80 % wykonania. Do stron ujemnych pracy kółek rolniczych zaliczano wówczas wysoki stopień zadłużenia usługobiorców na ich rzecz, który wynosił 2 mln zł.⁴⁴ W tym też roku liczba kółek sięgnęła 214, zrzeszając przy tym 5950 członków, co stanowiło 31,9 %⁴⁵ ogółu gospodarstw.

W 1966 roku ilość kółek wzrosła do 220, a ilość członków do 6077. W kolejnym zaś roku kółek było już 226 z 6660 członkami, co stanowiło 37 % ogółu gospodarstw. Bardziej dynamicznie rozwijały się w tym czasie Koła Gospodyń Wiejskich, które stanowiły składową część kółek rolniczych. Ich liczba wzrosła ze 109 kół w 1965 roku i 1715 członkiń do 184 kół i 3184 członkiń na koniec 1968 roku. W 1969 roku kółka rolnicze dysponowały 281 zestawami maszynowymi, a przeciętna wartość jednego zestawu wynosiła około 160 tys. zł.⁴⁶ Brakowało jednak takich maszyn jak: snopowiązałki, kosiarki, kopaczki do ziemniaków, siewniki zbożowe czy ciężka aparatura ochrony roślin. Zorganizowano natomiast kilkanaście punktów konserwacyjnych, które zajmowały się naprawami sprzętu. Błędem zdaniem działaczy partyjnych było to, że wiele kółek, zamiast świadczyć usługi dla rolnictwa, nastawiło się na prace transportowe. Pod względem wypracowywania godzin w przeliczeniu na jeden ciągnik kółka rolnicze powiatu mińskiego utrzymywały się blisko średniej wojewódz-

⁴² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 179

⁴³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 29.10.1965 r., *Zadania Mińskiej Organizacji Partyjnej w kampanii jesienno – zimowej 1965/66*, s. 102

⁴⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 29.10.1965 r., *Zadania Mińskiej Organizacji Partyjnej w kampanii jesienno – zimowej 1965/66*, s. 103

⁴⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 1.08.1969 r., *Referat pt.: Rozwój i rola kółek rolniczych w aktywizacji społeczno – gospodarczej wsi w powiecie mińskim w latach 1965 – 1969*, s. 47

⁴⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 1.08.1969 r., *Referat pt.: Rozwój i rola kółek rolniczych w aktywizacji społeczno – gospodarczej wsi w powiecie mińskim w latach 1965 – 1969*, s. 48

kiej. W roku 1966 wypracowano 1077 godzin, w 1967 – 1021, a w roku 1968 – 1067⁴⁷ godzin. W kursach specjalistycznych wyszkolono 672 traktorzystów i 36⁴⁸ dyspozytorów kółek rolniczych. Mimo wyszkolenia tak dużej liczby traktorzystów, w kółkach nadal odczuwano ich brak. Spowodowane to było tym, że młodzi ludzie - przeszkoleni na traktorzystów - po przejechaniu odpowiedniej ilości kilometrów otrzymywali prawo jazdy na inne pojazdy i przechodzili do PKS, gdzie była lepsza płaca.

Wartość kółek rolniczych powiatu mińskiego na dzień 30 lipca 1969 roku wynosiła 65 mln zł. Jeśli zaś chodzi o wyniki produkcyjne, to z roku na rok systematycznie rosły. Dla przykładu podam, że w roku 1965 wartość wykonanych usług wynosiła 11,464 tys. zł, a w roku 1968 wzrosła ona do 15,121 tys. zł.⁴⁹ Oprócz działalności mechanizacyjnej kółka rolnicze prowadziły szereg prac z innych dziedzin związanych z produkcją rolniczą oraz jej intensyfikacją. Do tej grupy zagadnień należy zaliczyć sprowadzanie dla potrzeb swych członków dużych ilości nawozów mineralnych czy też wykonywanie zabiegów ochrony roślin. Pod względem powierzchni prace te stale wzrastają. I tak: w 1965 roku wykonano ich 10,320 ha, w 1966 r. – 14.200 ha, w 1967 r. – 15.150 ha, a w 1968 wykonano 16.450 ha.⁵⁰

Poruszę teraz kwestię rozwoju produkcji zbóż i hodowli. W połowie lat 50 – tych w całym kraju w rolnictwie panowała stagnacja. W wyniku Planu 6 – letniego rolnictwo polskie w przeliczeniu na jednego mieszkańca osiągnęło poziom produkcji tylko nieznacznie wyższy od stanu sprzed II wojny światowej. Działo się tak, gdyż preferencje inwestycyjne przeznaczane były dla przemysłu i PGR – ów. Sytuacja poprawiła się po VIII Plenum. W 1957 roku KC PZPR i NK ZSL ogłosiły wspólne wytyczne dotyczące polityki rolnej. Mówiły one m.in. o przeznaczeniu większych środków na intensyfikację produkcji, tzn. na nawozy mineralne, nowe maszyny rolnicze oraz materiały budowlane, a także o wprowadzeniu systemu kontraktacji. Tę nową politykę rolną partii dało się również odczuć na terenie powiatu mińskiego. Już w 1957 roku nastąpiła pewna stabilizacja, która miała odbicie we wzroście produkcji rolniczej powiatu mińskiego. Wzrosły plony trzech z czterech podstawowych zbóż, o czym świadczą poniższe dane.

⁴⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 1.08.1969 r., *Referat pt.: Rozwój i rola kółek rolniczych w aktywizacji społeczno – gospodarczej wsi w powiecie mińskim w latach 1965 – 1969*, s. 50

⁴⁸ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 1.08.1969 r., *Referat pt.: Rozwój i rola kółek rolniczych w aktywizacji społeczno – gospodarczej wsi w powiecie mińskim w latach 1965 – 1969*, s. 50

⁴⁹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 1.08.1969 r., *Referat pt.: Rozwój i rola kółek rolniczych w aktywizacji społeczno – gospodarczej wsi w powiecie mińskim w latach 1965 – 1969*, s. 52

⁵⁰ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 1.08.1969 r., *Referat pt.: Rozwój i rola kółek rolniczych w aktywizacji społeczno – gospodarczej wsi w powiecie mińskim w latach 1965 – 1969*, s. 56

Tabela Nr 1. Plony czterech podstawowych zbóż w latach 1956 - 1957

zboża	1956 rok	1957 rok
żyto	11,6 q/ha	14 q/ha
pszenica	11,5 q/ha	12 q/ha
jęczmień	11,9 q/ha	11 q/ha
owies	13,2 q/ha	15 q/ha

Źródło: APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.03.1958 r., s.19

W roku 1957 osiągnięto też pewne wyniki na odcinku zmiany struktury upraw. Zmniejszył się areal upraw kłosowych na korzyść roślin strąkowych i pastewnych, które były bardziej rentowne. Jednak, jak zauważono, w kwestii zmiany struktury upraw było jeszcze bardzo dużo do zrobienia. Powiat miński był pod tym względem bardzo zaniedbany.

W produkcji warzywnictwa i roślin przemysłowych bardzo odstawał w porównaniu z powiatami podwarszawskimi. Próbowano zachęcać rolników do produkcji warzyw, które można było sprzedawać w mieście. Rolnicy jednak ze względu na duży wysiłek, jaki trzeba było włożyć w warzywnictwo, niechętnie podejmowali się tej produkcji. Pewien wzrost był dostrzegany na odcinku hodowli trzody chlewnej. I tak: w 1956 roku stan trzody chlewnej wynosił w powiecie 63 tys. sztuk, w 1957 roku – 68 tys. 136 sztuk. Na kolejne lata nie przewidywano wzrostu liczbowego pogłowia – wzrosnąć miała waga trzody chlewnej. Rozwinęło się również pogłowie bydła. W 1956 roku było 36 tys. sztuk, a w 1957 wzrosło do 36 tys. 637 sztuk. Narzekano jednak na przeciętną wydajność mleka, która wynosiła 1750⁵¹ litrów na rok.

Do rozwoju produkcji rolniczej i hodowli konieczne były przede wszystkim środki finansowe. Niewątpliwie bardzo pomocne okazały się kredyty udzielane przez państwo. Pożyczki dla powiatu mińskiego wyniosły: w 1956 roku – 1,5 mln zł, w 1957 roku – 2 mln 840 tys.⁵²

W celu poprawy wyników produkcyjnych w rolnictwie KP PZPR w 1958 roku stwierdził, iż należy:

1. *Przekonać rolnika o słuszności każdego zabiegu doświadczalnie uzasadnionego, zdążającego do poprawienia produkcji rolnej*
2. *Drogą zabiegów melioracyjnych stworzyć warunki do kierowania przyrodą w miarę potrzeb i wymogów produkcji*
3. *Stworzyć silną bazę paszową, a co za tym idzie zwiększyć i uszlachetnić pogłowie zwierząt gospodarczych⁵³*

⁵¹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.03.1958 r., *Referat o wynikach weryfikacji i zadaniach wynikających z uchwał XI Plenum KC*, s. 20

⁵² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.03.1958 r., *Referat o wynikach weryfikacji i zadaniach wynikających z uchwał XI Plenum KC*, s. 20

⁵³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 6.11.1958 r.,

Zaplanowano także regulację rzek: Świder, Kostrzyń, Mieni i Rządzy. Na tych wyregulowanych rzekach przewidywano budowę jazów, które potrafiłyby utrzymać wodę dla okresów suszy. Oprócz tego na obszarach leżących w pobliżu tych rzek planowano prace drenarskie i renowacyjne. Dzięki tym inwestycjom spodziewano się otrzymać na tych terenach wyższe plony siana.

Temat inwestycji w rolnictwie kontynuowany był w roku 1959. Powiat miński na same melioracje według wiedzy KP PZPR miał w ciągu 7 lat otrzymać 30 mln zł.⁵⁴ Do rzek, które miały zostać poddane regulacji dołączyła jeszcze rzeka Gawronka. Biorąc pod uwagę wszystkie te rzeki, spodziewano się zagospodarowania około 2500 ha⁵⁵ łąk i pastwisk. Do 1965 roku przeprowadzono 14,1 km⁵⁶ regulacji rzek w powiecie mińskim. Te wszystkie zabiegi miały na celu rozwój hodowli bydła i poprawienia jego kondycji. Mimo iż obiecywano poważne fundusze na wzrost produkcji rolniczej, Partia oczekiwała wkładu pracy i środków pieniężnych w te inwestycje przez samych chłopów. Stwierdzano, iż wiele robót będzie wykonanych w ramach czynów społecznych, ponieważ dotacje państwowe nie wystarczą na pokrycie wszystkich kosztów związanych z tak wielkimi zamierzeniami.

Na rok 1960 w powiecie mińskim zapowiadano przełom na odcinku uprawy kukurydzy. Zwiększenie uprawy tej rośliny wydawało się działaczom partyjnym konieczne, ponieważ występowały odczuwalne niedobory pasz, szczególnie tych soczystych. Postulowano, by obniżyć areał upraw żyta na glebach, gdzie można uprawiać bardziej opłacalne rośliny. Oprócz kukurydzy chciano spopularyzować bardziej uprawę lucerny, wyki ozimej, kapusty pastewnej, ogólnie mówiąc roślin dających dużo pokarmu dla zwierząt. Bez tego trudno było myśleć o poprawie kondycji inwentarza w powiecie. Wydział rolnictwa w porozumieniu z PGR, kółkami rolniczymi, spółdzielniami produkcyjnymi i indywidualnymi rolnikami planował zasiać kukurydzę na 330 ha⁵⁷ zgodnie z przydziałem nasion. W roku 1960 zajęto się także kwestią słabego stanu warzywnictwa. Obliczono, że na 112 tys. ha ziemi w powiecie zaledwie około 400 ha używa się pod uprawę warzyw. Jeżeli zaś chodzi o szklarnie, to ich powierzchnia wynosiła tylko 980 m² szklarni. W tym też roku powierzchnia ich miała wzrosnąć o 100 m². Oprócz tego wprowadzono 25 zespołów, które założyły ogródki warzywne. Każdy z nich miał mieć po co najmniej 500 m², co w sumie dało powierzchnię około 125 tys. m².⁵⁸

Referat o zadaniach wynikających z uchwał XII Plenum KC, s. 68

⁵⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.05.1959 r., *Referat pt.: Zadania Podstawowych Organizacji w świetle uchwał III Zjazdu Partii, s. 107*

⁵⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.05.1959 r., *Referat pt.: Zadania Podstawowych Organizacji w świetle uchwał III Zjazdu Partii, s. 107*

⁵⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 22.03.1965 r., *Zadania powiatowej organizacji partyjnej w wyborach do sejmów i rad narodowych, s. 53*

⁵⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.03.1960 r., *Realizacja zadań III Zjazdu Partii w świetle uchwał II Plenum KC, s. 185*

⁵⁸ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.03.1960 r., *Realizacja zadań III Zjazdu Partii w świetle uchwał II Plenum KC, s. 190*

Poważnym zagadnieniem w gospodarce rolnej był system kontraktacji. Ceny w tym systemie zbliżone były do cen wolnorynkowych, co umożliwiało stosowanie elementów planowania w stosunku do gospodarki chłopskiej. Kontraktacje polegały na zawieraniu przez państwo umów z chłopami, na mocy których chłop zobowiązywał się dostarczyć określony w umowie produkt po ustalonej cenie. Państwo jako odbiorca zobowiązane było do zapłaty za ten produkt w umówionym terminie. W celu zabezpieczenia realizacji planów kontraktacji zapewniano rolnikom odpowiednie ilości materiału siewnego, nawozów, kredytów i innych środków produkcji. Dążono przy tym do właściwego rozmieszczenia kontraktacji z uwzględnieniem rejonów i gromad o przewadze gospodarstw średnich i większych, posiadających dogodne warunki do szybkiego rozwoju produkcji towarowej i gromad znajdujących się w programie kontraktacji sprzętu. W roku 1960 na terenie powiatu mińskiego plan kontraktacji przedstawiał się następująco: *tubinu słodkiego 15 ha, lnu 170 ha, buraków cukrowych 100 ha, kończyny czerwonej 15 ha i rzepaku 80 ha*.⁵⁹ Otrzymanie nawozów sztucznych z tytułu kontraktacji było ciekawą propozycją, gdyż powiat miński pod względem nawozów nie był dobrze zaopatrzonej. Świadczą o tym dane dotyczące przydziału nawozów za I kwartał 1960 roku. Na zamówione 3,489,75 ton nawozów azotowych otrzymano tylko 1,120 ton, fosforowych na 226,2 ton otrzymano 60 ton, a potasowych na 245,6 ton – otrzymano 35 ton.⁶⁰ Nie lepiej sytuacja wyglądała w zamówieniach na środki ochrony roślin. Zrealizowane były w omawianym roku tylko w 18 %.⁶¹ Dodatkowo sytuację pogorszyło wycofanie aparatury ręcznej do ochrony roślin, przez co pozostawiono wieś bez możliwości przyskania upraw.

Dla rozwoju hodowli inwentarza zwierzęcego Wojewódzka Rada Narodowa i Powiatowa Rada Narodowa wydały w 1960 roku uchwały dotyczące rozmieszczenia na terenie powiatu punktów inseminacyjnych. Starania miały iść w tym kierunku, aby owe punkty kopolacyjne rozmieścić jak najlepiej, oraz aby dobrać do nich odpowiednie rozplodniki. W roku 1959 do powiatu mińskiego przybyło: 158 sztuk krów zapisanych do ksiąg zarodowych, 18 macior. Wydano: 149 licencji dla buhai, 178 dla knurów oraz 173⁶² trykom. Rolnicy zajmujący się rozmnażaniem trzody, jak i hodowlą w zamian za każdy zarejestrowany miot otrzymywali węgiel. W omawianym okresie obsada bydła w powiecie na 100 ha wynosiła 43 sztuki, trzody – 97,9 sztuki. Zjawiskiem ujemnym, zdaniem nastawionych promechanizacyjnie działaczy partyjnych, był wzrost ilości koni o 312 sztuk.⁶³

⁵⁹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.03.1960 r., *Realizacja zadań III Zjazdu Partii w świetle uchwał II Plenum KC*, s. 186

⁶⁰ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.03.1960 r., *Realizacja zadań III Zjazdu Partii w świetle uchwał II Plenum KC*, s. 187

⁶¹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.03.1960 r., *Realizacja zadań III Zjazdu Partii w świetle uchwał II Plenum KC*, s. 188

⁶² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.03.1960 r., *Realizacja zadań III Zjazdu Partii w świetle uchwał II Plenum KC*, s. 190

⁶³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 26.07.1960 r., *Realizacja Uchwał III – IV Plenum KC PZPR i zadania naszej organizacji w świetle V – go Plenum*, s. 233

W 1960 roku KP PZPR zwrócił uwagę na problemy, które trapiły rolnictwo powiatu mińskiego. Pomijając braki w nawozach, paszach, słabą produkcję roślin pastewnych i warzyw czy wzrost pogłowia koni, o których to sprawach już wspominałem, przedstawię krótko, co jeszcze nie podobało się partyjnym działaczom. Otóż dostrzeżono, że rolnicy nie przestrzegają ustawy melioracyjnej, która nakładała na nich obowiązek konserwowania tego wszystkiego, co służyło im do uzyskiwania dochodów. Oprócz tego zwrócono uwagę, iż produkcja roślinna rozwija się wolniej od zwierzęcej. Aby to zmienić, proponowano wprowadzenie do upraw kwalifikowanych ziaren i sadzeniaków. Do reprodukcji czterech podstawowych zbóż wyznaczono PGR – y i spółdzielnie produkcyjne. Upowszechnianie nasiennictwa jako najtańszego czynnika wzrostu produkcji zbożowej stało się jednym z ważniejszych zadań w pracy jesienno – zimowej w roku 1961. Do tego też celu został opracowany powiatowy plan reprodukcji zbóż i sadzenia ziemniaków. Próbowano także nakłonić do wapnowania gleby, gdyż w powiecie była ona kwaśna.

W roku 1961 przygotowano plany do przeprowadzenia drenacji na obszarze 220 ha i melioracji szczegółowej na łąkach i pastwiskach o powierzchni 415 ha.⁶⁴ W tej sprawie przeprowadzono zebrania informacyjno – dyskusyjne z rolnikami, które pozwoliły ustalić właściwą lokalizację zagospodarowania użytków, oraz które miały wpłynąć na ich lepszą pielęgnację i użytkowanie przez rolników. Przygotowano także lepiej służbę terenową i kółka rolnicze, a zwłaszcza GRN do wykonania zadań konserwacji i pielęgnacji urządzeń wodno – melioracyjnych.

W 1962 roku, obok Komisji Ekonomicznej, o której już wspominałem – powstała Komisja Organizacji Pracy na Wsi. Jej głównymi zadaniami było organizowanie członków KP PZPR z instytucji i przedsiębiorstw związanych z pracą w rolnictwie do właściwej realizacji uchwał partii oraz wcielanie tych uchwał w życie przy pomocy szerokiego aktywu partyjnego i bezpartyjnego na wsi. W swej pracy Komisja zajmowała się także takimi zagadnieniami jak:

- Powoływaniem szkół aktywu wiejskiego i opracowywaniem dla nich programu zajęć
- Dalszym rozwojem mechanizacji
- Otwarciem ośrodka szkolenia dla traktorzystów
- Realizacją planu nasiennego w powiecie
- Przebiegiem kredytowania poszczególnych rejonów powiatu
- Przyspieszeniem wykonywania opóźnionych prac w rolnictwie
- Opracowywaniem wniosków w sprawie kampanii jesienno – zimowych
- Przygotowywaniem materiałów na posiedzenia plenarne KP w sprawie problemów rozwoju rolnictwa w powiecie mińskim

W tym samym roku, po VIII Plenum KC PZPR, koordynacja rozwoju rolnictwa przeszła w ręce Gromadzkich Rad Narodowych. Nie miały one jednak od-

⁶⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-7 (16), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.09.1961 r., *Informacja o pracy jesienno – zimowej na wsi w powiecie mińskim*, s. 77

powiedniego doświadczenia w tym zakresie. Dlatego też Komitetowi Powiatowemu PZPR zależało na wypracowaniu właściwych metod pracy z Komitetami Gromadzkimi, które sprzyjałyby zwiększeniu ich samodzielności w rozwiązywaniu zadań ogólnogospodarczych i produkcyjnych w gromadach i na wsi. Celem stało się także ustalenie form organizacyjnych i szkoleniowych zmierzających do wychowania i poszerzenia aktywu gromadzkiego i wiejskiego oraz powiązanie jego działalności z pracą partyjną na wsi. Uważano, że należy włączyć ten aktyw do opiniowania i udziału w realizacji planów gospodarczych. *Praca KG stała się centralnym zagadnieniem w działalności KP. Gromada stała się ośrodkiem organizacyjnej działalności partii na wsi. Stała łączność KP z KG pozwoliła nie tylko wnikać w trudności i potrzeby KG, ale i wyciągnąć właściwe wnioski w zakresie usprawniania pracy partyjnej.*⁶⁵

W roku 1963 odnotowano, że realizacja inwestycji rolnych przebiega lepiej niż w latach poprzednich, zwłaszcza jeżeli chodzi o melioracje. Rolnictwo otrzymało także zwiększoną pomoc kredytową. Na dzień 31 sierpnia 1963 roku na plan 8,730 tys. zł przerobiono w melioracji 5,228 tys. zł, tj. 59,9 % oraz rozprowadzono kredyty w wysokości 4,787 tys. zł, w tym na budownictwo 4.007 tys. zł. Gospodarstwa podupadłe otrzymały 794 tys. zł.⁶⁶ W tym też roku założono, iż kontraktacje roślin uprawnych powinny stać się jednym z czynników intensyfikacji rolnictwa powiatu. Kontraktację należało zdaniem organizacji partyjnej zwiększyć, ale przedtem trzeba było przygotować do tego wieś. Uważano, że hamulcem wykonania kontraktacji nie są same czynniki ekonomiczne, ale przede wszystkim słabe działanie organizacyjne m.in. służby rolnej, brak dostatecznego wyjaśnienia i poradnictwa w tym zakresie. W zakresie gospodarki nawozowej ustalono, że należy doprowadzić do tego, żeby rolnik na siewy wiosenne zaopatrywany był w nawozy na jesieni. Miała to być droga do zwiększenia przydziałów nawozów dla powiatu. Błędem rolników w nawożeniu było stosowanie głównie nawozów azotowych. W celu zapobieżenia tej praktyce w roku 1963 wprowadzono wiązaną sprzedaż nawozów azotowo – fosforowo – potasowych w stosunku 1 : 1 : 1. Pozytywem, jaki zauważono w działalności rolników, było wapnowanie gleb, które nie było do tej pory wśród nich popularne. Wiele kłopotu chłopom sprawiała inseminacja bydła. Dlatego też zadanie to przejęli lekarze weterynarii. W roku 1962 było na terenie powiatu mińskiego 17 punktów inseminacji, natomiast w roku 1963 – 19. Średnio rocznie inseminowanych było 3143⁶⁷ krów.

⁶⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.09.1963 r., *Sprawozdanie z dotychczasowej realizacji Uchwały XII Plenum KC PZPR ze szczególnym uwzględnieniem zadań w pracy jesienno – zimowej*, s. 77

⁶⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.09.1963 r., *Sprawozdanie z dotychczasowej realizacji Uchwały XII Plenum KC PZPR ze szczególnym uwzględnieniem zadań w pracy jesienno – zimowej*, s. 88

⁶⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.09.1963 r., *Sprawozdanie z dotychczasowej realizacji Uchwały XII Plenum KC PZPR ze szczególnym uwzględnieniem zadań w pracy jesienno – zimowej*, s. 106

W 1964 roku okazało się, że bilans zbożowy za rok poprzedni zamknął się saldem ujemnym w wysokości 10 tys. ton.⁶⁸ Także jeżeli chodzi o hodowlę bydła sytuacja nie wyglądała dobrze. Mimo zaawansowanych prac melioracyjnych i odpowiednich warunków do rozwoju hodowli, powiat miński plasował się na jednych z ostatnich miejsc w województwie pod względem ilości bydła. W tymże roku chłopcy domagali się od władz partyjnych szybszego uregulowania spraw budownictwa na wsi oraz dostarczania większych ilości materiałów budowlanych do Gminnych Spółdzielni. Sytuacja na tym polu uległa nieznacznej poprawie w roku 1965, kiedy to wydano więcej pozwoleń na budowę domów oraz zwiększono sumę kredytów z 7,100 tys. zł w 1964 roku do 7,615 tys. zł⁶⁹ w 1965 roku. Rolnicy zwrócili także uwagę, że FRR powinien wykazywać się większą elastycznością w rozdysponowaniu środków pieniężnych. W 1964 roku wydano także decyzje klasyfikacyjne dla 269⁷⁰ wsi. Do końca tegoż roku zaplanowano zakończenie prac klasyfikacyjnych we wszystkich wsiach powiatu mińskiego.

Na początku 1965 roku kontynuowano inwestycje mające wpływ na rozwój powiatowego rolnictwa. Należały do nich m.in.: rozbudowa POM w Mińsku Maz., budowa bazy Rejonowego Kierownictwa Robót Wodno – Melioracyjnych w Mińsku – Maz. oraz budowa lecznicy stażowej także w Mińsku Maz. Na ten rok zaplanowano również: rozbudowę filii POM w Dobrem, budowę agronomówki w Jakubowie, nadzorcówek w Siennicy i Dobrem, meliorację użytków zielonych i gruntów ornych odpowiednio na obszarze 437 ha i 316 ha oraz zagospodarowanie pomelioracyjne na 110 ha.⁷¹ Rolnikom przyznano natomiast 12,7 mln zł⁷² w postaci pożyczek długo i krótko terminowych. Jednakże powyższe inwestycje przebiegały bardzo powolnie. Tłumaczono się tym, że brakuje siły roboczej w przedsiębiorstwach, które były odpowiedzialne z ich budowę. Zakładano, iż nie uda się zrealizować planu budownictwa kubaturowego. Szczególnie dotyczyło to budowy urządzeń studziennie – wodociągowych w Latowiczu i Rudzienku k/Dobrego. Słabo był również realizowany plan budowy silosów. Na plan 700 sztuk wybudowano do końca 1965 roku 163, a w budowie pozostawało 76 sztuk.⁷³ W tym przypadku tłumaczono się brakiem form silosowych, za których wykonanie odpowiedzialny był POM.

Przedstawię teraz wyniki, jakie osiągnięto w powiecie mińskim w okresie pięcioletki 1961 – 1965. Dotyczą one zmiany struktury zasiewów, wykonania planu

⁶⁸ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 181

⁶⁹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 29.10.1965 r., *Zadania Mińskiej Organizacji Partyjnej w kampanii jesienno – zimowej 1965/66*, s. 102

⁷⁰ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 211

⁷¹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 22.03.1965 r., *Zadania powiatowej organizacji partyjnej w wyborach do sejmiku i rad narodowych*, s. 53

⁷² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 22.03.1965 r., *Zadania powiatowej organizacji partyjnej w wyborach do sejmiku i rad narodowych*, s. 54

⁷³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 29.10.1965 r., *Zadania Mińskiej Organizacji Partyjnej w kampanii jesienno – zimowej 1965/66*, s. 100

wzrostu pogłowia zwierząt gospodarskich, zużycia nawozów mineralnych i wapna oraz zabiegów ochrony roślin.

Tabela Nr 2. Struktura zasiewów w roku 1961 i 1965.

	1961 rok	1965 rok
zbożowe	58,2 %	58,8 %
w tym pszenica	2 %	3 %
pastewne ogółem	11,1 %	11,1 %
przemysłowe	0,8 %	1,3 %
ziemniaki	25,6 %	25 %
warzywa	0,9 %	1 %
pozostałe	3,4 %	2,8 %

Źródło: APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 15.07.1966 r., s. 191

Jak widać z powyższych danych struktura zasiewów w powiecie mińskim, mimo usilnych starań działaczy KP PZPR w 1965 roku nadal była niekorzystna, gdyż rośliny zbożowe zajmowały zbyt dużą powierzchnię i znacznie przekraczały wskaźnik w skali krajowej, który wynosił około 50 %. Pozytywem było zwiększenie areалу pszenicy. Powierzchniowo wyglądało to następująco: w 1961 roku uprawiano pszenicy 1240 ha, zaś w 1965 roku uprawiano już 1805 ha.⁷⁴

Tabela Nr 3. Stan pogłowia zwierząt gospodarskich w roku 1961 oraz plan i wykonanie za rok 1965

	1961 rok	1965 rok	
	stan	plan	wykonanie
bydło ogółem	30,422	33,372	32,772
w tym krów	23,641	25,175	24,234
trzoda chlewna	73,798	76,960	75,123
konie	10,518	10,297	10,383
owce	9,458	7,170	6,607

Źródło: APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 15.07.1966 r., s.196

Jak wynika z powyższych cyfr to pogłowie bydła, w tym krów oraz trzody chlewnej, znacznie wzrosło, natomiast zaobserwowano spadek w pogłowie owiec. Niezrealizowanie planów na rok 1965 wynikało ze zwalczania gruźlicy u bydła, co oznacza-

⁷⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 15.07.1966 r., *Wnioski poświęcone analizie wykonania planu 5 – letniego w rolnictwie i wstępnym założeniom na lata 1966 – 1970*, s. 192

ło przeznaczenie pewnej jego części na rzeź. Powiat miński nie otrzymywał w tym czasie nowych sztuk bydła z zewnątrz, bazując tylko na własnym przychówku od zdrowych krów. Jeśli zaś chodzi o trzodę chlewną, to nie wykonano planu ze względu na wyprzedaż macior w 1964 roku. Ilość koni utrzymała się na podobnym poziomie – jak twierdzono – ze względu na ich niską cenę. Natomiast spadek pogłowia owiec spowodowany był niską ceną wełny.

Tabela Nr 4. Zużycie (w tonach) nawozów mineralnych i wapna w roku 1961 oraz w latach 1964 - 1965

	1961 rok	1964 rok	1965 rok
azotowe	6449	6833	6919
fosforowe	5498	6226	5553
potasowe	2693	2444	2809
razem	14640	15503	15081
wapno	500	2264	1413

Źródło: APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 15.07.1966 r., s. 194

Jak widać z powyższych, mimo iż w 1963 roku wprowadzono sprzedaż trzech rodzajów nawozów w stosunku 1 : 1 : 1, sytuacja pod tym względem nie uległa zmianie. Nadal rolnicy stosowali głównie nawozy azotowe i fosforowe. Pozytywnym aspektem dla działaczy partyjnych było zwiększenie wapnowania gleby, do którego przecież nawoływali. Jeżeli zaś chodzi o zabiegi ochrony roślin i zwalczania chwastów, to w 1961 roku wykonano je na obszarze 1135 ha, w roku 1964 na 2903 ha, natomiast w 1965 roku tylko na 1100 ha⁷⁵, co spowodowane było złymi warunkami atmosferycznymi.

W roku 1966, który był pierwszym rokiem trzeciej już z kolei pięcioletki, w związku z ogólną tendencją w skali woj. warszawskiego do specjalizacji produkcji w powiatach, powiat miński zgodnie z wytycznymi województwa zobowiązany był do rozszerzenia produkcji warzyw, szczególnie gruntowych oraz do produkcji mleka, które zamierzano transportować do Warszawy. Zgodnie z powyższym ukierunkowaniem produkcji przewidziano nasilenie prac, w nowym Planie 5 – letnim (1966 – 1970), nad wzrostem stanu pogłowia bydła i jego wydajności w rejonie: Mińska – Maz., Dębe Wielkiego, Jakubowa, Stanisławowa, Pustelnika, Siennicy, Mrozów, Latowicza oraz Iwowego. Zadania te zamierzano realizować poprzez: wzmocnienie poradnictwa żywieniowego, dostawy pasz, a także zwiększenie budownictwa silosów. Do podniesienia jakości stanu pogłowia przyczynić się miało zakończenie badania bydła na

⁷⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 15.07.1966 r., *Wnioski poświęcone analizie wykonania planu 5 – letniego w rolnictwie i wstępnym założeniom na lata 1966 – 1970*, s. 193

gruźlicę i selekcja sztuk do dalszego chowu na podstawie przeglądów zootechnicznych. Na terenach północno – wschodnich powiatu mińskiego dążono do nasilenia produkcji trzody chlewnej z równoczesną pracą nad zmianą typu produkcyjnego i wydajności rzeźnej. Zgodnie z ogólnym kierunkiem w woj. warszawskim skłaniano się do przechodzenia z typu słoninowo – mięsnego na mięsno – słoninowy. Rozwój miał także nastąpić w drobiarstwie, które do tej pory było jakby zaniedbywane. W celu zwiększenia wydajności i rytmiczności dostaw proponowano unowocześnienie kurników poprzez zainstalowanie w nich ocieplenia, co umożliwiłoby przedłużenie okresu żerowania oraz znoszenia jaj. Do rozwoju produkcji drobiarskiej przeznaczono tylko te wsie, gdzie był stosunkowo duży procent upraw zbożowych, co miało się przyczynić do produkcji jaj o wysokiej jakości. Szczególne zadanie w kierunku specjalizacji produkcji w powiecie w nowej pięciolatce miała odegrać kontraktacja zarówno produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej. Na terenach powiatu mińskiego o glebach lekkich zamierzano rozszerzyć kontraktację lnu. Pszenicę i rzepak planowano skoncentrować na terenach bardziej urodzajnych. Szczególnym zadaniem – w nowym planie gospodarczym – w zakresie specjalizacji produkcji - było rozszerzenie produkcji warzyw gruntowych i sadownictwa. Celem produkcji warzyw było możliwie jak największe zaspokojenie potrzeb konsumpcyjnych miast oraz ludności powiatu szczególnie w okolicach: Mińska – Maz., Mrozów, Kałuszyna, Siennicy, Stanisławowa oraz Dębego Wielkiego. Popularyzację warzywnictwa chciano osiągnąć poprzez: systematyczne nakłady budżetowe na organizację konkursów uprawy warzyw w Kołach Gospodyń Wiejskich i Zespołach Przynasobienia Rolniczego, organizowanie masowych akcji przeszczepiania sadów oraz zakładania nowych sadów.

W 1967 roku powiat miński zajmował powierzchnię 112,277 ha, z czego na użytki rolne przypadało 79,860 ha, w tym na grunty orne przypadało 63,361 ha, co stanowiło 71,1 % ogólnej powierzchni powiatu. Ciekawostką jest to, że w porównaniu do 1965 roku powierzchnia użytków rolnych wzrosła o 2,925 ha. W wyniku dokładnych pomiarów i ewidencji gruntów do klasyfikacji gleboznawczej okazało się, że chłopcy ukrywali znaczną powierzchnię gruntów.

Z teje przyczyny wzrosła również powierzchnia gruntów ornych o 3,823 ha.⁷⁶ Wyniki przedstawione w roku 1967 świadczyły, iż wydajność z hektara oraz stan pogłowia zwierząt gospodarczych – po pierwszym roku pięciolatki – w powiecie mińskim uległy poprawie. Może to świadczyć, że prace zmierzające do specjalizacji powiatu szły w pożądanym kierunku.

⁷⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 11.02.1967 r., *Wykonanie zadań planowanych w rolnictwie za 1966 r. oraz założenia na 1967 r. ze szczególnym uwzględnieniem zadań inwestycyjnych*, s. 6-7

Tabela Nr 5. Wydajność produktów rolnych z 1 ha w 1965 roku oraz plan i wykonanie za rok 1966

	1965 rok	1966 rok	
		plan	wykonanie
zbożowe	17,5 q	16,5 q	17 q
oleiste	15 q	14 q	16 q
ziemniaki	145 q	160 q	154 q
siano łąkowe	45 q	48 q	54 q

Źródło: APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 11.02.1967 r., s. 9

Tabela Nr 6. Wykonanie planu wzrostu pogłowia zwierząt gospodarczych za rok 1966

	1966 rok		
	plan	wykonanie	na 100/ha
bydło ogółem	33,530	34,587	43,5
w tym krowy	24,700	25,451	32
trzoda	76,700	82,852	104
owce	6,590	6,992	8,8
konie	10,070	10,647	13,4

Źródło: APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 11.02.1967 r., s. 12

W 1966 roku wartość inwestycji rolnych wyniosła 41 mln 445 tys. zł, co stanowiło 42,5 %⁷⁷ ogólnej wartości inwestycji w powiecie. W przeważającej większości zadania inwestycyjne były zlokalizowane w gromadach przeznaczonych do koncentracji sprzętu rolniczego, tj. w gromadach charakteryzujących się znaczną produkcją towarową. Zaliczano do nich: Ceglów, Dobrze, Iwowe, Jakubów, Kałuszyn, Latowicz, Ładzyń, Siennicę i Wielgolas. Na ich teren kierowano zdecydowanie najwięcej otrzymywanych ciągników oraz maszyn towarzyszących. Nakłady na melioracje w 1966 roku zamknęły się kwotą 10 mln zł i zostały zrealizowane w wysokości 13 mln 6 tys. zł.⁷⁸

Od jesieni 1968 roku w powiecie mińskim zajęto się realizacją Uchwały IX Plenum KC PZPR z września 1967 roku. Zakładała ona polepszenie gospodarki rolnej poprzez: przeprowadzenie scaleń gruntów, przejmowanie gospodarstw za rentę od

⁷⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 11.02.1967 r., *Wykonanie zadań planowanych w rolnictwie za 1966 r. oraz założenia na 1967 r. ze szczególnym uwzględnieniem zadań inwestycyjnych*, s. 15

⁷⁸ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 11.02.1967 r., *Wykonanie zadań planowanych w rolnictwie za 1966 r. oraz założenia na 1967 r. ze szczególnym uwzględnieniem zadań inwestycyjnych*, s. 20

chłopów, którzy nie byli w stanie pracować na roli ze względu na np. podeszły wiek, a także przewidywano przejęcie ziemi poprzez przymusowy wykup w skrajnych wypadkach złego gospodarowania. W celu dokładnego rozpoznania potrzeb opracowano wieloletni program prac w powiecie. W oparciu o analizę sytuacji w terenie okazało się, że w 70 wsiach powiatu na obszarze 29 tys. ha⁷⁹ występuje szachownica gruntów. We wszystkich wsiach, gdzie stwierdzono szachownicę pól przeprowadzono zebrania, na których poinformowano o treści uchwały i jej realizacji. W wyniku tych zebrań rolnicy złożyli ponad 50 %⁸⁰ zgłoszeń o przeprowadzenie prac związanych z komasacją na ich koszt. W wyniku analiz wytypowano do wykupu w całym powiecie 200 gospodarstw o łącznej powierzchni ponad 500 ha.⁸¹ Brakowało jednak na to w omawianym czasie środków pieniężnych. Małe zainteresowanie było w oddawaniu ziem w zamian za rentę, a to dlatego, gdyż była ona bardzo mała.

W latach 1968 – 1969 zanotowano w powiecie mińskim wzrost – w porównaniu do roku 1966 – pogłowia bydła do 46,5 sztuk na 100 ha użytków rolnych (w 1966 – 43,5 szt./100 ha). Natomiast w czerwcu 1970 roku zanotowano spadek o 2,2 szt. na 100 ha.⁸² Kontynuowano w dalszym ciągu politykę inseminacji. W 1968 roku na plan 9000 szt. unasienniono 8277 szt., w 1969 roku na plan 10000 szt. – wykonano 9806 szt., a za III kwartał 1970 roku na plan 11000 szt., wykonano 8976 szt.⁸³ Jeżeli zaś chodzi o pogłowie trzody chlewnej, to w 1968 roku wynosiło 102 szt./100 ha, w 1969 wzrosło ono do 112 szt./100 ha, a w 1970 roku nastąpił spadek w skali powiatu o 6 szt. i wynosił 106/100 ha. Pogłowie owiec zaś wynosiło w 1970 roku 9,5 szt./100ha, a więc nastąpił progres w porównaniu do początku Planu 5 – letniego (1966 – 1970). Jak widać z powyższych danych specjalizacja produkcji wprowadzona w 1966 roku przyniosła pewne korzyści, wzrosło bowiem pogłowie zwierząt gospodarczych, jednak w dalszym ciągu słabo wyglądała kwestia warzywnictwa w powiecie oraz nie rozwijał się tak jak sobie życzono system kontraktacji. Sytuacja pogorszyła się w 1970 roku. Wpływ na to miała nie tylko polityka PZPR w stosunku do rolnictwa, ale także złe warunki atmosferyczne.

W celu szerzenia wiedzy agrotechnicznej, a także wychowywania i kształtowania świadomości aktywu wiejskiego partia postanowiła zacząć tworzyć na wsiach oświatę rolniczą. Początkowo miało to postać tzw. ośrodków poradnictwa fachowego. Każdy taki ośrodek pracował pod kierownictwem jednego z opiekunów powiatowych (specjalisty rolnego)

⁷⁹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 10.11.1968 r., *Ocena realizacji uchwał IX Plenum KC PZPR i Plenum WKW z dnia 25.10.1967 r.*, s. 306

⁸⁰ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 10.11.1968 r., *Ocena realizacji uchwał IX Plenum KC PZPR i Plenum WKW z dnia 25.10.1967 r.*, s. 306

⁸¹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 10.11.1968 r., *Ocena realizacji uchwał IX Plenum KC PZPR i Plenum WKW z dnia 25.10.1967 r.*, s. 307

⁸² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 29.10.1970 r., *Aktualna sytuacja i zadania na najbliższy okres w rolnictwie powiatu mińskiego*, s.280

⁸³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 29.10.1970 r., *Aktualna sytuacja i zadania na najbliższy okres w rolnictwie powiatu mińskiego*, s.281

z instytucji pracujących dla rolnictwa. Przyniosło to pewne korzyści rolnikom, aczkolwiek zasięg działania tych ośrodków był niewielki. Udzielane porady dotyczyły: uprawy roślin, nawożenia, hodowli zwierząt i niektórych przepisów związanych z rolnictwem jak też z budownictwem wiejskim. Fachowców kierowano także bezpośrednio na wieś w celu wygłoszenia prelekcji, udzielenia konsultacji na zasadnicze zagadnienia rolnicze. Przede wszystkim zwracano ich uwagę na organizowanie pracy z przodownikami, a nie było to łatwe, gdyż na wsi ośmieszano tych, którzy się chcieli nauczyć czegoś nowego. Dla przodowników wkrótce zaczęto organizować krótkie kursy stacjonarne. Wiedzę rolniczą szerzono także na naradach instruktazowo – szkoleniowych organizowanych przez GRN i KG. W 1962 roku KP PZPR postanowił zorganizować społeczne szkoły aktywu wiejskiego, przede wszystkim dla członków PZPR, ZSL, radnych GRN, członków zarządu kółek rolniczych i wspomnianych przodowników. Szkoły te oprócz wychowywania w duchu socjalistycznym i wprowadzania wiedzy rolniczej zapoznawały aktyw z nową polityką rolną, a także z ustawami i przepisami dotyczącymi ochrony roślin, nasiennictwa, melioracji i budownictwa na wsi. W ten sposób kilkurazowe wyjazdy fachowców zostały zastąpione ciągłą i systematyczną pracą przez cały okres jesienno – zimowy. Szkół aktywu w 1962 roku utworzono 28. Frekwencja jak twierdzili kierownicy tych szkół, wynosiła od 40 do 60⁸⁴ osób i zależała od tematyki oraz umiejętności wykładowcy. W roku 1964 i 1965 na terenie całego powiatu w okresie jesienno – zimowym przeprowadzono szkolenia w 225 punktach. Zajęcia prowadzili głównie agronomowie i służba Wydziału Rolnictwa. Ogółem w ramach tych szkoleń przeprowadzono 1,228⁸⁵ wykładów i pogadanek. Zwrócono uwagę, że w celu przyciągnięcia większej ilości chłopów na te szkolenia należy przygotować opalane świetlice i sale szkolne. Konieczne jest także korzystanie w szerszym stopniu z pomocy naukowych, takich jak: aparaty filmowe, rzutniki, filmy fachowe, plansze, przeźrocza, broszury. Zauważono, że w szkoleniach brali udział cały czas ci sami rolnicy, przeważnie dobrze pracujący na roli. Nie uczęszczali natomiast na zajęcia słabiej gospodarujący chłopci. Według KP, rozwijając pracę szkoleniową wśród rolników należy:

- *Wyjaśnić znaczenie szkolenia rolniczego*
- *Nadać temu szkoleniu praktycznego i konkretnego charakteru*
- *Dobrać najbardziej odpowiadającą danemu środowisku tematykę zajęć*
- *Zapewnić sprawną organizację i przebieg szkolenia, tak aby nie miały miejsca przypadki absencji wykładowcy i aby były zabezpieczone pomoce naukowe, światło i opał⁸⁶*
-

⁸⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-8 (17), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 2.10.1962 r., *Referat pt.: Główne problemy pracy na wsi*, s. 117

⁸⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 29.10.1965 r., *Zadania Mińskiej Organizacji Partyjnej w kampanii jesienno – zimowej 1965/66*, s. 103

⁸⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 29.10.1965 r., *Zadania Mińskiej Organizacji Partyjnej w kampanii jesienno – zimowej 1965/66*, s. 105

W latach 1967 – 1968 szkoleniem rolniczym objęto 3,131 słuchaczy z 97 wsi. Kursy specjalistyczne dla kobiet zorganizowano w 35 wsiach. Uczestniczyło w nich 1,475⁸⁷ kobiet. Wyniki jednak tych szkoleń były kiepskie. Przede wszystkim nadal nie uczęszczali na nie rolnicy najslabiej gospodarujący. Na kursach dominowała głównie teoria. Za mało było zajęć praktycznych. Często zdarzało się, że wykładowcy nie pojawiali się na szkoleniach. Brakowało także budynków bądź świetlic do przeprowadzenia zajęć.

3.3 Handel i usługi

W połowie lat 50 – tych w całym kraju ludność odczuwała braki w środkach konsumpcyjnych. Spowodowane to było polityką rządu, która zakładała intensywny rozwój przemysłu ciężkiego. Braki w artykułach zarówno spożywczych jak i odzieżowych odczuwane były także w powiecie mińskim. W 1956 roku szczególnie brakowało m.in. ubrań i butów dla dzieci, bielizny damskiej, obuwia damskiego, galanterii, tkanin itp. Te braki tłumaczono szczupłością pomieszczeń dla tego rodzaju asortymentu w sklepach. W związku z tym zachodziła konieczność uruchomienia kilku nowych sklepów branżowych poprzez modernizację istniejących lokali oraz przez budownictwo nowych. Pomimo ciągle istniejących braków w sezonowym zaopatrzeniu powiatowe placówki handlu tak państwowe jak i spółdzielcze starały się wpływać na uzupełnienie i rozszerzenie zaopatrzenia poprzez produkcję miejscowych zakładów przemysłu terenowego i spółdzielczego.

Jeżeli zaś chodzi o usługi, to w 1956 roku widziano warunki rozwoju indywidualnych warsztatów rzemieślniczych. Pożądane były bowiem takie kierunki jak: hafciarstwo, wyroby wełniane, zabawkarstwo, renowacja mebli, tapicerstwo, rymarstwo, garncarstwo itp. Rozwojem takich usług powinny zdaniem KP pokierować Powiatowa i Gromadzkie Rady Narodowe oraz Komitety Frontu Narodowego.

Komitet Powiatowy w 1956 roku niepokoiły występujące na terenie powiatu braki w artykułach codziennego użytku. W sklepach brakowało: kaszy, jęczmienia, konserw rybnych, makaronu, mąki ziemniaczanej, drożdży suszonych, a w niektórych przypadkach nawet chleba. Walka z tymi niedoborami polegała na przeprowadzaniu przez Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni skupu nadwyżek rolnych. Jednak - jak zauważyli działacze partyjni - ta forma polepszenia sytuacji na rynku spożywczym ograniczana była poprzez zbiurokratyzowane nawyki, instrukcje i przepisy dotyczące skupu. Towar kupowany w ramach skupu musiał bowiem spełniać masę warunków jakościowych. Zdaniem KP należało z tymi ograniczeniami walczyć.

Walczyć też należało z nieprawidłowościami jakie miały miejsce w PZGS, Powszechnej Spółdzielni Spożywców (PSS) i w Miejskim Handlu Detalicznym (MHD). Za pierwsze półrocze 1956 suma mank tych przedsiębiorstw wynosiła od-

⁸⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 10.11.1968 r., *Ocena realizacji uchwał IX Plenum KC PZPR i Plenum WKW z dnia 25.10.1967 r.*, s. 304

powiednio: 175 tys. zł, 104 tys. zł i 89 tys. zł.⁸⁸ KP PZPR proponował wprowadzić odpowiedzialność zbiorową za popełnione nadużycia i ściągać od winnych całe przywłaszczone sumy.

W roku 1957 Wydział Handlu przeprowadził kontrolę wydawanych uprawnień na prowadzenie prywatnego handlu różnych branż lub zakładów gastronomicznych, które miały być uzupełnieniem punktów uspołecznionych. W wyniku tej kontroli stwierdzono, że na głównych ulicach miasta, tam gdzie znajdowało się wiele punktów uspołecznionych powstało dużo różnego rodzaju budek prywatnego handlu. Zwrócono na to uwagę na Komisji Radzieckiej, która zaleciła, aby więcej nie wydawać zezwoleń na prowadzenie handlu na głównych ulicach, a tylko na ulicach peryferyjnych, gdzie odczuwano brak sieci handlowej. Zastrzeżono również, aby prywatnych zakładów gastronomicznych nie otwierać na mieście, ponieważ była wystarczająca ilość uspołecznionych. Tak więc widać, że partia wyraźnie dbała o to, aby handel i usługi państwowe nie miały zbyt dużej konkurencji.

W latach 60 – tych w dalszym ciągu w powiecie mińskim brakowało pewnych towarów, tj. materiałów budowlanych, wełny 100 %, obuwia skórzanego, tkanin bawełnianych, dzianin i niektórych artykułów spożywczych. Winą za ten stan rzeczy działacze partyjni obarczali przemysł, który - jak to mówili *nie zawsze miał ochotę na produkcję brakujących towarów*.⁸⁹ Braki zdaniem KP miały charakter asortymentowy, a nie ilościowy. Z obserwacji powiatowej organizacji partyjnej wynikało, że w roku 1964 utrzymywał się popyt na wyroby spirytusowe i wina, natomiast spadło zapotrzebowanie na artykuły pierwszej potrzeby tj. mąkę, kasze, cukier itp. Wpłynąć na to miał urodzaj zbóż oraz wprowadzenie na rynek mieszanek paszowych do karmienia trzody chlewnej.

Obroty uspołecznionego handlu detalicznego w powiecie mińskim w latach 1961 – 1965 wyniosły 569 mln zł, co w porównaniu do roku 1960 dało wzrost o 38,5 %. Sieć sklepów w roku 1965 wynosiła ogółem 449 i dało to wzrost w porównaniu do roku poprzedniego o 150 punktów. Zwiększeniu uległa także liczba sklepów samoobsługowych i preselekcyjnych. Sieć handlu prywatnego w tym czasie uległa zmniejszeniu o 23 punkty sprzedaży.⁹⁰ Do roku 1970 planowano całkowitą ich likwidację.

KP zwrócił w 1965 roku uwagę na przekroczenie kosztów pracy w stosunku obrotu towarowego i produkcji w takich placówkach jak PSS i MHD. Wynikało to przede wszystkim z przekroczenia planu zatrudnienia w tych przedsiębiorstwach handlowych.

Często zdarzało się tak, że towary były dostarczane do placówek handlowych z dużymi opóźnieniami, często złej jakości. Nierzadko zdarzało się, że przychodził

⁸⁸ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-4 (13), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 13.09.1956 r., *Referat pt. Umocnienie spójni ekonomicznej między miastem a wsią poprzez handel*, s. 141

⁸⁹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 19.02.1965 r., *Omówienie podstawowych wskaźników przemysłu kluczowego i terenowego osiągniętych w roku 1964*, s. 37

⁹⁰ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 22.03.1965 r., *Referat pt. Zadania powiatowej organizacji partyjnej w wyborach do sejmiku i rad narodowych*, s. 55

asortyment nie zamawiany.

Do zadań jakie stawiał w tamtym czasie przedsiębiorstwom handlowym KP, zaliczyć można: *polepszenie kultury osobistej obsługi klienta, modernizację sklepów, podnoszenie kwalifikacji pracowników, lepsze zabezpieczenie mienia oraz wyeliminowanie z handlu nieuczciwego personelu.*⁹¹

W roku 1965 dla poprawy zaopatrzenia ludności przewidywano budowę masarni oraz piekarni w Mińsku – Maz., nowych sklepów na wsi, a także pawilonów handlowo – usługowych w mieście. Szczególnie brakowało bowiem na terenie powiatu usług rzemieślniczych w takich branżach jak: meblarstwo, ślusarstwo, kowalstwo. Nie było także punktów naprawy sprzętu domowego, pralni chemicznych, warsztatów naprawy samochodów, motorów i rowerów. Zapotrzebowanie było także na usługi w zakresie remontów, konserwacji budynków, robót dekarских, zdunskich, elektrycznych itp. W celu uruchomienia takich usług powstały nowe przepisy, które umożliwiały rzemieślnikom zakup z państwowych przedsiębiorstw materiałów odpadowych. Dodatkowo przeznaczono kredyty na budowę budynków usługowych i zakup maszyn.

W okresie pięcioletki 1961 – 1965 udało się uruchomić na terenie powiatu: usługi szklarskie (powstało 12 punktów), wypożyczalnię sprzętu domowego (12 punktów w tym 9⁹² na wsi), Zakład Usług Radiowo - Telewizyjnych (obsługiwał Mińsk i punkty w Kałuszynie, Mrozach i Latowiczu), zakład ślusarsko – mechaniczny (przy MMZPT „Stojadła”), ośrodek „Praktyczna Pani” w Mińsku Maz., (usługi krawieckie).

Komitet Powiatowy opracował plan rozwoju usług w latach 1966 – 1970. Zakładał on:

- *Osiągnięcie w szybkim czasie znacznej poprawy w zaspokajaniu potrzeb szczególnie w branżach i specjalnościach dotychczas deficytowych*
- *Zwiększenie udziału w świadczeniach usług przez jednostki gospodarki uspołecznionej*
- *Zapewnienie warunków do stopniowej poprawy stanu technicznego zakładów i kultury obsługi przez wprowadzenie postęp technicznego*
- *Wykorzystanie czynnika rozwoju usług jako czynnika aktywizacji gospodarczej powiatu*⁹³

⁹¹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 19.02.1965 r., *Omówienie podstawowych wskaźników przemysłu kluczowego i terenowego osiągniętych w roku 1964*, s. 38

⁹² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 21.12.1965 r., *Rozwój usług w latach 1966 – 1970 na terenie powiatu Mińsk Mazowiecki*, s. 133

⁹³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 21.12.1965 r., *Rozwój usług w latach 1966 – 1970 na terenie powiatu Mińsk Mazowiecki*, s.

3.4 Rozwój infrastruktury – budownictwo komunalne i mieszkaniowe

Omawiając kwestię rozwoju infrastruktury w powiecie mińskim, na samym początku trzeba powiedzieć, iż tym zagadnieniem Komitet Powiatowy PZPR zajmował się głównie przy okazji Zjazdów Partii albo wyborów do sejmiku. Nie dało się także nie zauważyć, iż gros pracy związany z budową dróg, mostów, chodników, ogrodzeń i innych udogodnień gospodarczych Partia zrzuciła na barki ludności w formie prac społecznych.

Jeżeli chodzi o budownictwo mieszkaniowe, to w powiecie mińskim często dochodziło do nieprawidłowości w rozdzielaniu pożyczek budowlanych, materiałów czy też działek pod budowę. Zauważyli to sami działacze PZPR, którzy sprawdzali w 1957 roku przydział działek z terenów byłych PGR - ów oraz kredytów przeznaczonych na budownictwo indywidualne. Okazało się, że mimo, iż dokonano tych przydziałów zgodnie z wszelkimi formalnościami i przepisami, to na liście „szczęśliwców”, którym przyznano owe działki znalazły się głównie osoby wysoko postawione – zajmujące intratne stanowiska w Radach Narodowych, PZGS czy MO. Raczej ciężko tu mówić o przypadku. Rozdziały pożyczek również zostały dokonane zdaniem działaczy KP „po kumotersku”. Suma 1 mln zł w 1957 roku została rozdzielona na 32 starających się w wysokości od 7 tys. zł do 50 tys. zł. Dla pozostałych 15⁹⁴ już nie starczyło funduszy. Pulę materiałów budowlanych dla powiatu przyznawało Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej. W dalszej kolejności owa pula rozdzielana była przez Komisję Materiałową według przepisów na poszczególne Gromadzkie Rady Narodowe i Miejskie Rady Narodowe. Pozostawiano jednak rezerwę wynoszącą 5 % do dyspozycji przewodniczącego Prezydium Powiatowej Rady Narodowej. Jednakże stwierdzono, że ta rezerwa jest zbyt duża, gdyż w II kwartale 1957 roku w dyspozycji przewodniczącego PPRN były rezerwy tarcicy i cementu przekraczające 5 % i wynosiły odpowiednio do 9 % i 15 %.⁹⁵

Rozdzielanie materiałów z puli PPRN przez przewodniczącego było dokonywane w sposób całkowicie dowolny i jednoosobowo. Uważano, iż w sytuacji, gdy materiałów budowlanych jest za mało w stosunku do potrzeb terenu powiatu mińskiego, przydział ich winien być skrupulatnie rozpatrywany. Tymczasem z dokumentów wynikało, że rezerwy z puli PPRN rozdawane były „na prawo i lewo” przeważnie ludziom mocno związanym z władzami powiatu. Nieprawidłowości przy rozdziale materiałów były także w MRN. Rozpatrywanie przez komisję podań, pomimo że rejestrowane były kolejno następowało w sposób wrywkowy. Członkowie komisji z pliku podań wybierali odpowiadające sobie nazwiska. Dokumentację w tej sprawie prowadzono w sposób nieprzejrzysty i chaotyczny, co uniemożliwiało właściwą kontrolę przydzielanych materiałów. Zdaniem KP PZPR członkowie komisji weryfikacyjnej

⁹⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-5 (14), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 18.07.1957 r., *Praca KP po Konferencji Powiatowej*, s. 83

⁹⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-5 (14), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 18.07.1957 r., *Praca KP po Konferencji Powiatowej*, s. 84

PPRN i niemal wszyscy członkowie PMRN wykorzystywali swe stanowiska dla osobistych korzyści. Wydaje się, że poruszenie kwestii tych nieprawidłowości przez KP PZPR w Mińsku – Maz. było słusznym posunięciem, gdyż działalność wyżej wymienionych organów na pewno nie przyczyniała się do poprawy sytuacji budownictwa zarówno w mieście jak i w powiecie. A ta wyglądała bardzo kiepsko. W latach 1950 – 1957 oddano do dyspozycji PMRN zaledwie 3 bloki. Oprócz tego wybudowano 8 bloków dla użytkowania specjalnego, a także 4 budynki, które rozdysponowały władze centralne. Powstały 3 bloki na potrzeby FUD – u, Łączności i PZGS – u. Także 3⁹⁶ bloki tzw. awaryjne zbudowano dla pracowników ZNTK – u. Taka ilość budynków mieszkalnych nie mogła poprawić sytuacji mieszkaniowej. Jeżeli w kraju przeciętna ilość mieszkańców na jedną izbę wynosiła 2,2, to w Mińsku – Maz. było to 2,9 mieszkańca.⁹⁷

W tym czasie w Mińsku było także bardzo dużo starych rozwalających się budynków mieszkalnych grożących zawaleniem się. Z każdym dniem było coraz więcej napływających podań o przyznanie mieszkań. Na marzec 1958 roku liczba ich wynosiła 2000, z czego zakwalifikowano około 190⁹⁸ podań osób, które wymagały natychmiastowego przekwaterowania. Po XI Plenum KC PZPR, które odbyło się na przełomie lutego i marca 1958 roku, zmieniła się polityka państwa w kwestii budownictwa. Jak stwierdził KP: *Państwo nasze dotychczas dawało miliardowe sumy na budownictwo mieszkaniowe i nadal będzie dawać, jednak na innych już zasadach, tzn. przy pewnym wkładzie ubiegającego się, a to dlatego, by stworzyć dodatkowy fundusz na rozszerzenie budownictwa mieszkaniowego. Według przeliczeń jedno mieszkanie, które otrzymał pracownik od państwa, kosztowało przeciętnie 80 – 100 tys. zł.*⁹⁹ W pierwszym półroczu 1958 roku powiat miński otrzymał od państwa 1 mln 154 tys. zł¹⁰⁰ na budownictwo mieszkaniowe, jednak suma ta w stosunku do potrzeb była niewystarczająca. Zwiększenie kredytów na budownictwo mieszkaniowe zdaniem działaczy partyjnych było możliwe w przypadku powstania spółdzielni mieszkaniowych. Uważano również, że niezależnie od organizowania spółdzielni, zakłady pracy powinny swoje fundusze zakładowe przeznaczyć przede wszystkim na budownictwo przyzakładowe dla swych pracowników. Zakłady, które nie są w stanie wprowadzić budownictwa przyzakładowego, powinny samodzielnie łączyć się w tym celu z innymi zakładami. Poważnym zadaniem w dziedzinie budownictwa było również zapewnienie bazy materiałowej poprzez organizację produkcji materiałów budowlanych.

⁹⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.03.1958 r., *Referat o wynikach weryfikacji i zadaniach wynikających z Uchwał XI Plenum KC PZPR*, s. 29 -30

⁹⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.03.1958 r., *Referat o wynikach weryfikacji i zadaniach wynikających z Uchwał XI Plenum KC PZPR*, s. 28

⁹⁸ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.03.1958 r., *Referat o wynikach weryfikacji i zadaniach wynikających z Uchwał XI Plenum KC PZPR*, s. 28

⁹⁹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.03.1958 r., *Referat o wynikach weryfikacji i zadaniach wynikających z Uchwał XI Plenum KC PZPR*, s. 28

¹⁰⁰ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.03.1958 r., *Referat o wynikach weryfikacji i zadaniach wynikających z Uchwał XI Plenum KC PZPR*, s. 31

Ze względu na ogólny wówczas brak materiałów w skali ogólnopaństwowej, KP PZPR, wskazywał na możliwość rozwiązania tego problemu przez zakłady przemysłowe z terenu powiatu. Do zakładów, które miały predyspozycje do produkcji materiałów budowlanych zaliczono: ZNTK, FUD, Miejskie Zakłady Materiałów Budowlanych (MZMB), Mińsko Mazowieckie Zakłady Przemysłu Terenowego (MMZPT), Miejskie Przedsiębiorstwo Remontowo Budowlane (MPRB) oraz Technikum Budowlane. Jeśli zaś chodzi o kwestię terenów pod budowę, to w przypadku bloków wykorzystywano przede wszystkim place stanowiące mienie opuszczone. Brakowało natomiast terenów pod budownictwo indywidualne. Ubiegano się m.in. o przekazanie na ten cel poligonu przy jednostce wojskowej w Mińsku – Maz, jednakże bez skutku. Osób reflektujących o przydział działki pod budowę domów jednorodzinnych w 1958 roku było ponad 300.¹⁰¹ Według spostrzeżeń powiatowej instancji partyjnej zdarzało się na terenie miasta, iż „szczęśliwcy”, którzy otrzymali przydział mieszkań, nie szanowali ich należycie. Zdarzały się - jak to określano - akty wandalizmu. Na przykład użytkownicy nowych bloków zrywali parkietowe podłogi. Niektórym kuchnia służyła za komórkę do rąbania drewna, a łazienka za chlew do hodowli zwierząt takich jak: króliki czy świnki. W takich przypadkach Prezydium Miejskiej Rady powinno kierować pozwy do sądu, celem eksmisji niszczących mienie społeczne, jednak zdaniem działaczy PZPR nie robiło tego.

pozytywną działalność dostrzeżono w 1957 roku wśród niektórych GRN, które dla poprawy warunków życiowych ludności występowały często ze słusznymi inicjatywami elektryfikacji wsi, budowy dróg, mostów, ośrodków zdrowia, a także szkół (budową szkół zajmę się w kolejnym rozdziale). W poszczególnych GRN udało się zrealizować niektóre z postulatów. Dla przykładu podam, że w Cegłowie uruchomiono ośrodek zdrowia, gabinet dentystyczny oraz kino. Ośrodki zdrowia powstały także w Stanisławowie i Gliniance. Dzięki inicjatywie Rad Gromadzkich pobudowano bądź naprawiono drogi w takich wsiach jak: Wiśniew, Kluki, Łaziska, Jakubów czy Niedziałka. Oczywiście jak wspominałem wyżej do tych prac mobilizowane było społeczeństwo. W związku ze zbliżającym się III Zjazdem PZPR (marzec 1959 r.) obowiązkiem działaczy partyjnych było jak najszybsze „rozbudzenie inicjatywy” mieszkańców powiatu mińskiego do podejmowania zobowiązań i czynów. Dużą rolę w tym zakresie odegrać miał Powiatowy Komitet Frontu Jedności Narodu oraz powołany przez niego Komitet obchodów 1000 – lecia Polski. Zwrócono także uwagę, że były też takie gromady, a w nich Rady Narodowe, które w okresie swojej kadencji praktycznie nic dla ludności nie zrobiły. Do takich gromad zaliczono m.in.: Brzózce, Sołki i Stojadła. Było to tym bardziej dla działaczy KP dziwne, gdyż w skład tych Rad Narodowych wchodził członkowie partii, którzy powinni uaktywniać same rady, a przez nie społeczeństwo do polepszenia warunków życiowych ludności zamieszkałej na ich terenie.

¹⁰¹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.03.1958 r., *Referat o wynikach weryfikacji i zadaniach wynikających z Uchwał XI Plenum KC PZPR*, s. 30

W okresie kampanii przedwyborczej do sejmiku, którego kadencja upływała na wiosnę 1961 roku, społeczeństwo powiatu mińskiego zgłosiło pod adresem władz administracyjnych i gospodarczych 754 postulaty dotyczące m.in.: komunikacji i łączności, pożarnictwa, gospodarki komunalnej, budownictwa itp. Wszystkie zgłoszone postulaty zostały zarejestrowane przez specjalnie powołany do tego celu Zespół przy Prezydium PKFJN, który dokonał analizy tych postulatów i określił sposób ich realizacji. Wśród zgłoszonych postulatów 46 dotyczyło władz centralnych, jak np. przedłużenie traktoryjnej do Siedlec. Kolejne 114 postulatów dotyczyło władz wojewódzkich, np.: elektryfikacja 105 wsi na terenie powiatu, rozbudowa Sanatorium Rudka czy budowa drogi Latowicz – Parysów. Natomiast postulaty zgłoszone pod adresem władz powiatowych zostały wstępnie przeanalizowane pod względem możliwości i ustalenia okresów ich realizacji. Podkreślono wówczas, iż kilka z nich zostało już zrealizowanych, m.in. uruchomiono przystanek PKS oraz wykonano remont kapitalny mostu na drodze prowadzącej do szkoły w Dębem Wielkim. Ponadto podkreślano, iż rozpoczęto pracę przy realizacji dalszych postulatów. Opracowano rozdzielnik materiałów budowlanych z przeznaczeniem na budowę postulowanych zbiorników przeciwpożarowych w 21 miejscowościach. Ów rozdzielnik obejmował 57 ton¹⁰² cementu i stanowił pomoc ze strony państwa do realizacji powyższych zamierzeń. Ustalono przy tym lokalizację i sposób wykonywania zbiorników wodnych w Stojadłach, Kędzieraku, Arynowie, Choszczówce, Gamradce i Królewcu.

W 1964 roku równocześnie z budową i rozbudową zakładów przemysłowych rozwinęła się akcja socjalna. Zbudowane zostały osiedla dla załogi FUD – u o łącznej ilości 137 mieszkań, dla ZNTK – u 126 mieszkań i kilka domków dla pracowników MMZPT – u. Według obliczeń KP PZPR, w okresie 20 – lecia, w powiecie mińskim nakłady na inwestycje ogółem zamknęły się w kwocie 741 mln zł.¹⁰³ Za te pieniądze oddano do użytku m.in.: budynek Rejonu Eksploatacji Dróg Publicznych, budynek mieszkalny dla pracowników łączności, siedzibę KP PZPR, rozdzielnice energii elektrycznej, budynek wylęgarni drobiu. W roku 1964 w budowie znajdowały siedziba Sądu Powiatowego (przekazana do użytku w 1965 r.) i Szpital Powiatowy (oddany do użytku w 1969 r.). W ramach działalności wspomnianego Rejonu Eksploatacji Dróg Publicznych przebudowano dwie – bardzo ważne dla działalności gospodarczej Mińska – drogi państwowe, tzn. Warszawa – Terespol na odległości 20 km i Stojadła – Kołbiel na odległości 16,5 km oraz zmodernizowano 136 km¹⁰⁴ nawierzchni tłuczniowej na bitumiczną. KP PZPR oczywiście chwalił czyny społeczne ludności powiatu w modernizowaniu i budowie nowych dróg. W wyniku tych inicjatyw społeczeństwa w okresie lat 1953 – 1963 wybudowano

¹⁰² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-7 (16), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 9.05.1961 r., *Ocena kampanii przedwyborczej w powiecie Mińsk Mazowiecki*, s. 75

¹⁰³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezachjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 177

¹⁰⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezachjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 177

w powiecie 29 km dróg o nawierzchni twardej, oraz 88 km nawierzchni ulepszonej żwirem lub leszem. Ogólną wartość wykonanych czynów społecznych w tym czasie z zakresu komunikacji określano na sumę 39 mln zł.¹⁰⁵ Działacze partyjni chwalili działalność Komisji Komunikacji PRN, która ich zdaniem walnie przyczyniała się do poprawy infrastruktury drogowej. Jej działalność szczególnie była widoczna w GRN Stojadła, gdzie w pierwotnym planie rozwoju gospodarczego zaprojektowano budowę mikroskopijnych wręcz odcinków drogowych o znikomej efektywności. Wnikliwa analiza tych projektów przez Komisję Komunikacji PRN zmieniła te plany i w rezultacie dzięki niej powstały w Stojadłach drogi przynoszące społeczeństwu widoczne korzyści.

Przed IV Zjazdem PZPR, który zaplanowano na czerwiec 1964 roku znowu zaczęto mobilizować ludność powiatu do podejmowania czynów społecznych. Według danych KP PZPR na dzień 1 maja 1964 roku 154 wsie, wszystkie szkoły i zakłady produkcyjne powiatu podjęły się czynów na kwotę ponad 13 mln zł.¹⁰⁶ Dotyczyły one w głównej mierze budowy dróg, mostów, zadrzewiania, ogradzania szkół, zabezpieczenia przeciwpożarowego itp. Dla PZPR czyny społeczne ważne były nie tylko ze względów finansowych, ale także ze względów wychowawczych. Partia chciała według mnie w ten sposób oddziaływać na społeczeństwo i „przemycać” taką metodą swoją ideologię. Z innych inwestycji rozpoczętych w 1964 roku należy jeszcze wymienić budowę bazy dla Rejonowego Kierownictw Wodno – Melioracyjnego, która według planów miała pochłonąć 4 mln zł.¹⁰⁷ Bardzo ważną kwestią była także elektryfikacja wsi. W wyniku prowadzonych prac ze środków inwestycyjnych i społecznych do roku 1963 zelektryfikowano w powiecie mińskim 81¹⁰⁸ wsi. W tymże roku na terenie powiatu było 10 ośrodków zdrowia i rozpoczęto budowę 2 nowych. Istniały także na terenie wsi 3¹⁰⁹ izby porodowe.

Ważnym problemem, jaki pojawił się w omawianym okresie, była sprawa zaopatrzenia Mińska w wodę. W roku 1964 problem ten analizowany był przez specjalistów, którzy opracowywali dokumentację ujęcia wody z rzeki Świder. Innym rozwiązaniem było pozyskanie wody z pradoliny rzeki Wisły, która przebiegała przez teren obecnego Kędzieraka.

Postulaty z 1961 roku ludności wiejskiej odnośnie elektryfikacji wsi realizowane były w Planie 5 – letnim (1961 – 1965) dosyć dobrze. Od roku 1961 do 1964 zelektryfikowano 52 wsie o wartości finansowej 15 mln 997 tys. zł. Udział ludności

¹⁰⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 178

¹⁰⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 195

¹⁰⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 178

¹⁰⁸ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 178

¹⁰⁹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 179

w tych pracach świadczony był głównie poprzez robocizny niefachowe i wynosił 252 tys. zł. Szacowano, że wartość wkładu społeczeństwa stanowiła wówczas równowartość kosztu elektryfikacji jednej wsi o przeciętnej ilości gospodarstw. Do planu elektryfikacji na rok 1965 wprowadzono kolejne 35 wsi postulowanych w kampanii przedwyborczej. Łącznie z wykonanymi stanowiło to 82 %¹¹⁰ zrealizowania postulatów dotyczących elektryfikacji wsi.

Realizacja postulatów z kampanii przedwyborczej 1961 roku dotyczących gospodarki komunalnej miała się przyczynić do poprawy życia codziennego obywateli. Społeczeństwo domagało się m.in.: budowy ulic i chodników, uporządkowania placów i skwerów, zwiększenia linii autobusowych. Z 54 postulatów typu inwestycyjnego do końca roku 1963 całkowicie wykonano 20 na łączną sumę 9 mln 201 tys. 800 zł, z czego 7 mln 255 tys. zł pochodziło ze środków inwestycyjnych, 1 mln 549 tys. 900 zł pochodziło z budżetów miast, a 396 tys. 900 zł ze środków ludności. Kolejne 7 postulatów znajdowało się w fazie realizacji i dotyczyło głównie budownictwa mieszkaniowego. Reszta, czyli 27¹¹¹ postulatów ze względu na bardzo duże nakłady inwestycyjne w trwającej pięcioletce nie mogła być zrealizowana. Do realizacji postulatów w zakresie budownictwa komunalnego włączyło się także społeczeństwo. W przeliczeniu gotówkowym podjęte czyny zamknęły się do końca 1963 roku kwotą 3 mln 667 tys. 700 zł, w tym udział ludności wyniósł 2 mln 900 tys. 700 zł. W pierwszym półroczu 1964 roku czyny na rzecz gospodarki komunalnej wyniosły 230 tys. zł.¹¹² W tym też czasie KP PZPR wyróżnił spółdzielnię „Santochemia” w Dębem Wielkim za jej wkład w rozwój infrastruktury. Przeznaczyła ona bowiem 100 tys. zł¹¹³ na przeprowadzenie elektryfikacji jednej z ulic tej wsi. Pochwalono także Komitet Blokowy Nr 3 w Mińsku – Maz. za zorganizowanie ogródka zabaw dziecięcych przy ulicy Mireckiego.

Poważne osiągnięcia uzyskano w realizacji postulatów dotyczących ochrony przeciwpożarowej. Był to - obok budowy dróg - drugi dział gospodarki, w którym społeczna postawa obywateli zaznaczała się szczególnie wyraźnie. Od 1961 roku do połowy 1964 wybudowano: 5 remiz strażackich, 30 nowych zbiorników wodnych (3 istniejące wyremontowano), 2 punkty czerpania wody oraz 2¹¹⁴ zestawy wodne.

Powiat miński na rozwój infrastruktury otrzymywał także środki ze Społecznego Funduszu Odbudowy Kraju i Stolicy. Udało się dzięki nim odremontować pałac w Rudnie, kilka świetlic wiejskich, miejski dom kultury w Kałuszynie, szkołę w

¹¹⁰ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 211

¹¹¹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 212

¹¹² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 212

¹¹³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 213

¹¹⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 213

Grzebowilku, zbudowano ośrodki zdrowia w Stanisławowie, Cegłowie, Kałuszynie i Latowiczu. W roku 1964 rozpoczęto ze środków FOKiS budowę ośrodków zdrowia w Jeruzalu i Jakubowie.

W roku 1965 przed kolejnymi wyborami do sejmiku i rad narodowych KP PZPR podsumował realizację postulatów z 1961 roku. W zakresie komunikacji przyznano, iż na postulowane 63 km dróg (w tym 18, km państwowych) wykonano zaledwie 29,8 km. Ulepszono natomiast smołowaniem nawierzchnię na wszystkich drogach łączących gromady z Mińskiem. Ponadto wybudowano 7 mostów i 2 przepusty. Nakłady finansowe na te budowy wyniosły 34 mln zł.¹¹⁵ Pozytywem było uruchomienie miejskiej komunikacji autobusowej w Mińsku Maz., której koszty szacowano na 36 mln 387 tys zł.¹¹⁶ Rozwiązano jednocześnie problem komunikacji podmiejskiej tj. połączenie Mińska z Niedziałką i Janowem. Znacznie zwiększona została liczba kursów na wszystkich istniejących liniach PKS, w związku z tym komunikacja na terenie powiatu stała się znacznie łatwiejsza.

W zakresie gospodarki komunalnej zakończono budowę pierwszego etapu kanalizacji sanitarnej w Mińsku – Maz. Na ukończeniu zostawała budowa oczyszczalni ścieków. Nie udało się natomiast budowa urządzeń komunalnych, tj. studni i łaźni na wsi z uwagi na brak udziału społeczeństwa w połowie wysokości ogólnego kosztu budowy.

W roku 1966 KP PZPR dokonał oceny budownictwa mieszkaniowego i budownictwa drogowego w minionej pięciolatce. Ocena ta była dosyć krytyczna. Zwrócono bowiem uwagę na błędy, jakie państwowe przedsiębiorstwa budowlane popełniały podczas realizacji inwestycji oraz wyknięto brak odpowiedniej koordynacji w zakresie łączenia inwestycji i urządzeń kilku inwestorów. Przykładem tego miały być: budowa osiedla mieszkaniowego FUD – u, budynków Sądu Powiatowego i telekomunikacyjnego oraz bloków mieszkalnych Spółdzielni Mieszkaniowej „Przełom”. Przedsiębiorstwom budowlanym i instalacyjnym zarzucano brak terminowości w oddawaniu obiektów, a także niedbalstwo wykonania. Przy przekazywaniu inwestycji stwierdzano bowiem szereg braków i niedoróbek, za które nikt nie brał odpowiedzialności. Przykładem takiego niedbalstwa były szkoły w Dębem Wielkim i nr 3 w Mińsku – Maz. – gdzie trzeba było przebudować podłogi w salach gimnastycznych, gdyż z powodu grzyba załamywały się. Innym przykładem niezbyt poważnego traktowania pracy była – zdaniem działaczy partyjnych – Spółdzielnia Zaopatrzenia i Zbytu w Mińsku – Maz.. Budowała ona szkołę w Rządzy tak długo, że w końcu zdecydowano aby dokończeniem tej budowy zajęła się grupa budowlana kółka rolniczego ze Stanisławowa.

¹¹⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 22.03.1965 r., *Zadania powiatowej organizacji partyjnej w wyborach do sejmiku i rad narodowych*, s. 56

¹¹⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 22.03.1965 r., *Zadania powiatowej organizacji partyjnej w wyborach do sejmiku i rad narodowych*, s. 56

Przyczyn niewykonania inwestycji budowlanych w Planie 5 – letnim z lat 1961 – 1965 upatrywano w wyżej wymienionych nieprawidłowościach oraz w braku siły roboczej. Plan inwestycyjny zakładał budowę 1,863 izb mieszkalnych i wykonano go w 83,5 %. Zakłady przemysłowe FUD, ZNTK i MMZPT „Stojadła” oddały swoim załogom 426 izb, Rady Narodowe w Mińsku i Kałuszyńce wybudowały 380 izb, Spółdzielnia Mieszkaniowa „Przełom” dla swoich członków oddała 278 izb. Ponadto indywidualni użytkownicy przy pomocy kredytowej państwa wybudowali 473 izby mieszkalne. Nie zostało zrealizowanych 306 izb z budownictwa rad narodowych. W wyniku remontów kapitalnych wyremontowano 202 budynki o 2,943 izbach z czego wygospodarowano dodatkowe 62 izby. Mimo tych inwestycji stan zagęszczenia był jednak w dalszym ciągu niezadowalający i wynosił 2,2 osoby na jedną izbę przy średniej wojewódzkiej 1,7¹¹⁷ osoby na jedną izbę.

Lata 1961 – 1965 były także okresem, w którym wybudowano w powiecie 49 km dróg twardych i 93 km dróg gruntowych ulepszonych o wartości około 55 mln zł. Wykonano odnowę 45,6 km nawierzchni bitumicznej. Zmodernizowano 72,3 km dróg twardych nie ulepszonych. Przebudowano wszystkie mosty na drogach państwowych z drewnianych na żelbetowe. Na drogach lokalnych wybudowano 8 mostów żelbetowych. Łączna wartość tych prac wyniosła 83 mln zł.¹¹⁸

W wyniku pięciolatki światło elektryczne zapaliło się w 134 wsiach i 2,541 zagrodach wiejskich. Powiat został w tym czasie zelektryfikowany w 72 %.¹¹⁹ Z innych inwestycji, o których jeszcze nie wspominałem, mogę wymienić oddanie do użytku: Państwowego Domu Starców w Dębem Małym, izby porodowej w Kątach Zdroje, przychodni obwodowej w Mińsku – Maz. oraz żłobka w Cegłowie. Budynek otrzymał także Sąd Rejonowy, w którym obok sądu pomieszczenia znalazły prokuratura powiatowa i biuro notariusza. W Mińsku również powstał „Dom Strażaka”, a na terenie powiatu wybudowano 10 remiz strażackich oraz 30¹²⁰ zbiorników przeciwpożarowych.

Na lata 1966 – 1970 KP PZPR przewidywał dalsze zaspokajanie potrzeb społeczeństwa z zakresu rozwoju infrastruktury. W budownictwie mieszkaniowym planowano przyrost 3,875 izb, przy czym największy udział stanowić miało budownictwo spółdzielcze – 1,190 izb i indywidualne 1,625¹²¹ izb. Reszta to inwestycje zakładów pracy i Rad Narodowych.

¹¹⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.10.1966 r., *Budownictwo i drogi w ubiegłej i bieżącej 5 – latce na plenum KP w dniu 8.10.1966 r.*, s. 275

¹¹⁸ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.10.1966 r., *Budownictwo i drogi w ubiegłej i bieżącej 5 – latce na plenum KP w dniu 8.10.1966 r.*, s. 277

¹¹⁹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.10.1966 r., *Budownictwo i drogi w ubiegłej i bieżącej 5 – latce na plenum KP w dniu 8.10.1966 r.*, s. 276

¹²⁰ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.10.1966 r., *Budownictwo i drogi w ubiegłej i bieżącej 5 – latce na plenum KP w dniu 8.10.1966 r.*, s. 276

¹²¹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.10.1966 r., *Budownictwo i drogi w ubiegłej i bieżącej 5 – latce na plenum KP w dniu 8.10.1966 r.*, s. 279

W nowej pięcioletce przewidywano budowę 32,8 km dróg twardych i 84,3 km dróg gruntowych ulepszonych. Założono też, że rozbudowa sieci dróg będzie realizowana tylko w zakresie czynów społecznych. Zaplanowano także modernizację 12 km nawierzchni bitumicznej. Oprócz tego zamierzano przebudować drogę Warszawa – Mińsk Mazowiecki.

W celu realizacji zadań inwestycyjnych na lata 1966 – 1970 KP PZPR zalecał m.in.:

- *Zobowiązać Rady Narodowe do lepszej koordynacji inwestycji i do wyszukiwania rezerw mocy produkcyjnej przedsiębiorstw budowlanych*
- *Wymagać od wykonawców przestrzegania terminów realizacji inwestycji i staranniejszego wykonywania robót*
- *Ustawiać tak budowy, by praca trwała cały rok (nie zwalniać pracowników na zimę)*
- *Dążyć do koncentracji budownictwa*
- *Rozwijać inicjatywę społeczną*
- *Stosować nowe metody w budownictwie*
- *Propagować budownictwo indywidualne*¹²²

W czerwcu 1969 roku – jak to zwykle bywało – przed V Zjazdem PZPR, KP poruszył kwestię inwestycji w powiecie mińskim. Zajęto się tym razem problemami gospodarki komunalnej tj. woda, kanalizacja i oczyszczalnia ścieków. Z zadowoleniem i satysfakcją ogłoszono, iż w fazę realizacji weszła długo oczekiwana i poruszana przez KP na różnych szczeblach sprawa zaopatrzenia miasta Mińska – Maz. w wodę. Według informacji działaczy partyjnych przygotowano już niezbędną dokumentację, a w roku 1970 ruszyć miały prace przy montażu urządzeń wodnych, stacji uzdatniania, itp. W roku 1969 trwały także prace nad dokumentacją dotyczącą rozbudowy oczyszczalni ścieków, która to inwestycja miała się rozpocząć. W tym także roku działacze KP otrzymali przyrzeczenie z Ministerstwa Komunikacji budowy wiaduktu na przejeździe siennickim oraz stacji PKP wraz z przebudową układu torów. Inwestycje te zaplanowane były na lata 1971 – 1973. Do ważniejszych inwestycji, jakie oddano do użytku w roku 1969, należały m.in.: budynek Urzędu Telekomunikacyjnego, szpital powiatowy oraz Stacja Paliw CPN przy ul. Warszawskiej.

Pod koniec 1969 roku przystąpiono do tworzenia programu inwestycyjnego na lata 1971 - 1975. W ramach planu centralnego na lata 1971 – 1975 zaplanowano takie inwestycje jak: budowa budynku mieszkalnego dla Przedsiębiorstwa Budowy Linii Kablowych, siedziby Oddziału Banku Narodowego, dworca PKP oraz Stacji Paliw CPN w Dobrem. Oprócz tego zamierzano odbudować i zelektryfikować linię kolejową Pilawa – Tłuszcz. W ramach planu wojewódzkiego powstać miało w Mińsku – Maz. kino o 400 miejscach, zamierzano zelektryfikować 700 gospodarstw i pobudować bazę techniczną dla PKS – u. W ramach nakładów związanych z budżetem PPRN

¹²² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.10.1966 r., *Budownictwo i drogi w ubiegłej i bieżącej 5 – latce na plenum KP w dniu 8.10.1966 r.*, s. 285

planowano przeprowadzić pierwszy etap budowy wodociągu miejskiego i rozbudowę oczyszczalni ścieków, a także powstać miała kotłownia dla osiedla Błonie. W planach budownictwa mieszkaniowego było 2367¹²³ izb.

¹²³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 25.11.1969 r., *Ocena projektów planów 5 – letnich w przemyśle i budownictwie oraz program inwestycyjny na lata 1971 – 1975 w powiecie Mińsk Mazowiecki*. S. 127

4. OŚWIATA I KULTURA

4.1 Szkolnictwo – budowa szkół i kształcenie

Jednym z pozytywów rządów Gomułki w latach 1956 – 1970 był rozwój i upowszechnienie szkolnictwa. Szerszy dostęp do szkół uzyskiwały nie tylko dzieci z miast, ale także ze wsi. Również w powiecie mińskim sytuacja szkolnictwa uległa radykalnej poprawie. W 1958 roku Gomułka rzucił hasło budowy „tysiąca szkół na Tysiąclecie Państwa Polskiego”. W zamyśle partii było, aby społeczeństwo odebrało to hasło jako dobrodziejstwo ze strony rządu, a nie obowiązek w stosunku do społeczeństwa. Poza tym to właśnie ludność zobowiązana była do budowy szkół, a państwo miało jej w tym tylko pomagać.

W powiecie mińskim, w roku, w którym padło to słynne hasło budowy szkół, oddano do użytku lub były w trakcie budowy szkoły w: Lalinach, Cegłowie, Kufflewie, Wielgolesie, Zglechowcie, Mrozach, Jeruzalu oraz Mińsku – Maz. Pierwsze zobowiązanie, które było odpowiedzią na apel partii, padło ze strony Prezydów GRN. Zobowiązały się one do wybudowania z własnych funduszy pozabudżetowych szkoły w Celinowie, którą planowano oddać do użytku w 1959 roku. Prezydium PRN, natomiast w uznaniu dla pracy nauczycieli postanowiło wyłożyć z własnych środków 200 tys. zł¹²⁴ na zapoczątkowanie budowy domu mieszkalnego dla nauczycieli w Mińsku – Maz. Miało to zwrócić uwagę Komisji Oświaty i Komitetów Rodzicielskich na problem braku zakwaterowania dla nauczycieli.

KP PZPR dostrzegł, iż po apelu partii na terenie powiatu mińskiego we wszystkich środowiskach dało się odczuć chęć włączenia się do tego szlachetnego przedsięwzięcia. Jednak zdaniem działaczy partyjnych należało najpierw przeprowadzić głęboką analizę możliwości realizacji czynów budowy szkół przez dane środowiska. Chodziło o to, aby rozmieścić szkoły według potrzeb terenu i żeby inwestycje te były realne do wykonania. KP chciał nie dopuścić do powstawania komitetów budowy szkół, które przy niewielkim wkładzie własnym liczyłyby tylko i wyłącznie na pomoc państwa. Jak już wspominałem, zdaniem PZPR to środowisko miało budować szkoły, a nie państwo. W roku 1958 powstało kilka komitetów budowy szkół, którym udało się zgromadzić na ten czas pewne środki finansowe, m.in. powstał Komitet Rozbudowy Liceum Ogólnokształcącego. Wiele środowisk opodatkowało się i zadeklarowało robocizną przy budowie szkół. Na przykład: zarówno Jednostka Wojskowa WSW, jak i Lotnicza zadeklarowały pomoc pieniężną, robocizną i transport, rady pedagogiczne opodatkowały się, a chłopcy zaczęli gromadzić materiały budowlane. KP stawiał sobie za obowiązek jak najszybsze rozbudzenie inicjatywy mieszkańców powiatu mińskiego do podejmowania zobowiązań budowy szkół.

W roku 1959 KP obliczył, że w ciągu 14 lat władzy ludowej na terenie powiatu mińskiego powstało 19 nowych szkół. W budowie w tymże roku znajdowało się

¹²⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 6.11.1958 r., *Referat o zadaniach wynikających z uchwał XII Plenum KC PZPR*, s. 74

dalszych 7, a w okresie kolejnych 7 lat zaplanowano zbudować łącznie z rozpoczętymi 40 nowych szkół, z czego 5¹²⁵ miało być pomnikami Tysiąclecia Państwa Polskiego. Nowe szkoły powstać miały w Mińsku – Maz., Jakubowie, Wisniewie, Hucie Mińskiej, Jędrzejowie. Na wybudowanie owych pomników Tysiąclecia przewidywano sumę 13 mln zł, które pochodzić miały tylko i wyłącznie z funduszy społecznych zebranych przez społeczeństwo powiatu. W 1959 roku najbardziej zaawansowane w zbiorce pieniędzy i materiałów budowlanych były Komitety w Hucie Mińskiej, Młęczynie, Dropiu oraz Liceum Ogólnokształcące i Komitet Szkoły Nr 3 w Mińsku – Maz. W tym roku niektóre z nich, jak Huta Mińska czy Szkoła Nr 3 posiadały na swych kontach po kilkaset tysięcy złotych. Rekordzistą było LO w Mińsku, które posiadało już około 1 mln zł. Co ciekawe, nawet Koło Gospodyń Wiejskich z Ładzynia włączyło się do akcji budowy szkół. Zorganizowało ono bowiem imprezy kulturalne, z których zebrało około 30 tys. zł¹²⁶ Zauważono także, że na terenie powiatu były także gromady, które nie przejawiały większych chęci do budowy na swym obszarze szkół. Tak np. było w Rządzy, gdzie zdaniem działaczy partyjnych nie było komu nawet przygotować placu pod budowę szkoły.

Oprócz budową szkół KP PZPR zainteresowany był także doszkalać młodzię pracującą. Było nie zwykle ważne dla organizacji partyjnej, aby młodzi pracownicy poszerzali swą wiedzę zarówno zawodową, jak i ogólną. W kraju brakowało fachowców, a przecież państwo nastawiało się na rozwój przemysłu poprzez postęp techniczny. KP zauważył, że kwestią wykształcenia młodzię za mało interesowali się dyrektorzy zakładów pracy, rady zakładowe oraz egzekutywy partyjne. To właśnie na nich spoczywać miał obowiązek mobilizowania załogi do uzupełniania wykształcenia. Na przykład w FUD – zie na 103 pracowników z wykształceniem niepełnym średnim tylko 10¹²⁷ uzupełniało wykształcenie. Sprawą kształcenia młodzię zajmowano się nie tylko w zakładach przemysłowych. W celu wdrożenia młodzię do pracy w rolnictwie i nauczania jej nowoczesnych metod gospodarowania powstawały Zespoły Przynsposobienia Rolniczego. W roku 1960 takich zespołów pracowało na terenie powiatu mińskiego 21 z 185 uczestnikami. W roku 1961 pracowało 28 zespołów z 247¹²⁸ uczestnikami. Podczas zajęć w ramach Przynsposobienia Rolniczego młodzię np. uczyła się uprawiać ziemniaki na poletkach doświadczalnych. W KP uważano, że takich Zespołów Przynsposobienia Rolniczego powinno być na terenie powiatu znacznie więcej i zalecano Komitetom Gromadzkim, aby zainteresowały tym zagadnieniem agronomów. W późniejszym okresie powstały także Szkoły Przynsposo-

¹²⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.05.1959 r., *Referat pt. Zadania Podstawowej Organizacji w świetle uchwał III Zjazdu Partii*, s. 109

¹²⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-6 (15), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 8.05.1959 r., *Referat pt. Zadania Podstawowej Organizacji w świetle uchwał III Zjazdu Partii*, s. 110

¹²⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-7 (16), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 9.05.1961 r., *Ocena kampanii przedwyborczej w powiecie Mińsk Mazowiecki*, s. 133

¹²⁸ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-7 (16), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 9.05.1961 r., *Ocena kampanii przedwyborczej w powiecie Mińsk Mazowiecki*, s. 135

bienia Rolniczego.

Jeszcze inną formą dokształcania młodzieży, zwłaszcza wiejskich dziewcząt, były Szkoły Zdrowia. Tematyka wykładów w tych szkołach obejmowały zagadnienia świadomego macierzyństwa, higieny, racjonalnego odżywiania. Zajęcia prowadzili przede wszystkim lekarze oraz pracownicy służby zdrowia. Zdaniem KP należało rozpowszechnić tę formę dokształcania na cały powiat oraz objąć ją opieką ze strony organizacji partyjnych i władz terenowych.

W roku 1961 wszystkie placówki oświatowe powiatu mińskiego zatrudniały przeszło 680 pedagogów, z czego 212 z nich pracowało w szkołach średnich. Większość z tych nauczycieli – według informacji KP – posiadała przygotowanie pedagogiczne. Około 1/3 z nauczycieli była członkami PZPR. Zwracano uwagę, że na terenie powiatu upartyjnienie wśród nauczycieli było nierównomierne. Obok placówek, w których było dużo członków partii, były również takie, gdzie było ich mało albo nie było w ogóle. Przykładem była szkoła Nr 1 w Mińsku Mazowieckim, w której na 24 nauczycieli tylko 1 należał do partii. Szczególną działalnością partyjną w tamtym czasie wyróżniały się takie szkoły jak: Liceum Pedagogiczne w Siennicy, LO w Mińsku, Szkoła Podstawowa Nr 4 w Mińsku oraz Szkoła Podstawowa w Dębem Wielkim. W 13 szkołach powiatu działały POP – y. Ich głównymi kierunkami działalności były:

- *Praca wewnątrzpartyjna nad podnoszeniem aktywności członków partii*
- *Praca z bezpartyjnymi nauczycielami*
- *Praca z młodzieżą w szkole*
- *Praca z rodzicami w środowisku szkoły*¹²⁹

Oprócz tego organizacje partyjne dążyły do laicyzacji szkół. Duże problemy pod tym względem działacze partyjni mieli w Szkole Rzemiosł Budowlanych w Mińsku – Maz. Ich zdaniem w szkole tej występowały *szczególnie duże trudności w wychowaniu społecznym i ideowym młodzieży*. Szkoła ta liczyła 1,200 uczniów i zatrudniała około 60 nauczycieli z czego 18¹³⁰ było członkami lub kandydatami PZPR – u. Jak twierdzono w tej szkole nie było odpowiedniego klimatu dla rozwoju organizacji partyjnej. Odczuwano w niej aktywną postawę religijną i obojętność polityczną niektórych nauczycieli. KP niepokoiła również słaba praca ideowo – polityczna w LO w Mrozach. Przyczynę tego widziano w tym, że tylko jeden nauczyciel z tej szkoły należał do partii. Sprawom laicyzacji szkół działacze partyjni poświęcali specjalne posiedzenia. Organizowano w tym celu wiele narad i dyskusji z członkami partii, przedstawicielami Rad Pedagogicznych i Komitetów Rodzicielskich. To wszystko doprowadziło do usunięcia religii ze szkół. KP PZPR zapowiadał także działania ma-

¹²⁹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-7 (16), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 9.05.1961 r., *Ocena kampanii przedwyborczej w powiecie Mińsk Mazowiecki*, s. 136

¹³⁰ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-7 (16), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 9.05.1961 r., *Ocena kampanii przedwyborczej w powiecie Mińsk Mazowiecki*, s. 138

jące na celu ograniczenie i wyparcie wpływów istniejących na terenie powiatu punktów nauczania religii.

Pod koniec 1961 roku KP PZPR rozpoczął przygotowania do przeprowadzenia reformy szkolnictwa w powiecie zaplanowanej na 1 września 1962 roku. Zwrócono uwagę, że reforma jest konieczna ze względu na przestarzałe metody nauczania i wychowania. Szybki rozwój techniki i przemiany w życiu człowieka wymagają dokonania zmian w programach nauczania. Wysiłki należało skoncentrować nad podniesieniem kształcenia politechnicznego, które miało *uczuciowo powiązać młodzież szkolną z produkcją przemysłową i rolną*.¹³¹ Zwrócono uwagę, że poważny odsetek młodzieży wiejskiej po ukończeniu szkoły podstawowej pozostawał na wsi, marnując swoje możliwości rozwojowe. Aby tak się nie działo – zdaniem KP – trzeba było objąć tę młodzież opieką organizacji politycznych, społecznych i władz oświatowych. Oprócz braków natury dydaktyczno – wychowawczej istniały także potrzeby w zakresie bazy materiałowej, szczególnie na odcinku wyposażenia szkół w sprzęt i pomoce naukowe z uwzględnieniem pracowni robót ręcznych i fizyko – chemicznych. Istniała także konieczność przebudowy zbyt ciasnych pomieszczeń szkolnych i budowy mieszkań dla nauczycieli. Wprowadzenie klas ósmych do szkolnictwa podstawowego wymagało również zwiększenia ilościowego i jakościowego kadry nauczycielskiej. W ramach przygotowania do reformy szkolnictwa KP PZPR zalecał m.in.:

- *Dla podniesienia sprawności pracy szkoły położyć nacisk na podnoszenie dyscypliny pracy nauczycieli i młodzieży*
- *Usprawnić zaopatrzenie uczniów w podręczniki szkolne oraz przeprowadzić lekcje w naturalnych środowiskach z wykorzystaniem lokalnych warunków i urządzeń*
- *Zwrócić większą uwagę na rytmiczność i dokładność realizacji materiału programowego*
- *Dalsze wyposażanie pracowni robót ręcznych w odpowiedni sprzęt w celu podniesienia kształcenia politechnicznego*
- *Stworzenie bliższych powiązań zakładów pracy ze szkołami*
- *Zwiększyć liczbę wykwalifikowanych nauczycieli*
- *Rozwinąć i spopularyzować Szkoły Przysposobienia Rolniczego*
- *Przeprowadzić analizę potrzeb lokalowych szkół*¹³²

Oprócz wyżej wymienionych zaleceń w roku 1962 w głowach działaczy KP narodziły się nowe postulaty i pomysły co do reformy oświaty i usprawnienia funkcjonowania szkół. Oto kilka z nich:

- *Zorganizować zajęcia pozalekcyjne dla dzieci, aby oderwać je od złych warunków*

¹³¹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-7 (16), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 9.05.1961 r., *Ocena kampanii przedwyborczej w powiecie Mińsk Mazowiecki*, s. 166

¹³² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-7 (16), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 9.05.1961 r., *Ocena kampanii przedwyborczej w powiecie Mińsk Mazowiecki*, s. 167

i towarzystwa

- *Otworzyć przy wszystkich szkołach placówki wychowawcze, np. świetlice*
- *Stworzyć oddzielne nauczanie dla dzieci opóźnionych w rozwoju*
- *Zakupić projektory do szkół oraz przeszkolić nauczycieli do ich obsługi*
- *Zmodernizować i zaprowadzić porządek w internatach*
- *Szkoły średnie powinny objąć patronatem wiejskie szkoły podstawowe*
- *Szkoły powinny współpracować z rodzicami w wychowywaniu dzieci*
- *Członkowie KP powinni brać udział w posiedzeniach Rady Pedagogicznej*¹³³

Jak już wspominałem omawiając działalność kółek rolniczych, w powiecie odczuwalny był brak traktorzystów, mechaników i księgowych. Aby tę sytuację zmienić, w 1962 roku wśród działaczy partyjnych powstał pomysł uruchomienia Szkoły Mechanicznej przy Technikum Budowlanym oraz Szkoły Rachunkowości Rolnej przy Technikum Ekonomicznym. Dążono także do przekształcenia Rocznej Szkoły Rolniczej w Janowie na Technikum Rolnicze. Kuratorium zgodziło się na utworzenie Szkoły Mechanizacji dla pracujących. Nauka miała się rozpocząć od października 1962 roku, natomiast w Janowie nie udało się utworzyć Technikum. Placówkę tę przekształcono z rocznej na dwu letnią Szkołę Melioracyjną. W 1963 roku w dalszym ciągu upowszechnia się oświatę rolniczą poprzez Zespoły Przynależenia Rolniczego, które prowadziły PZKR i ZMW. W tymże roku było ich 35 i zrzeszały one 326 uczestników. Zaczęły także powstawać nowe Szkoły Przynależenia Rolniczego, których było wówczas 12.¹³⁴

W latach 1961 – 1964, w związku ze zbliżającymi się obchodami Tysiąclecia Państwa Polskiego i reformą szkolnictwa, wkład społeczeństwa powiatu mińskiego w budowę, rozbudowę i remonty szkół wyniósł 3 mln 450 tys. zł. W ramach tej kwoty wybudowano i rozbudowano: 7 szkół podstawowych oraz 4 budynki gospodarcze przy szkołach. Oprócz tego wykonano elewację na 4 budynkach szkolnych oraz ogrodzenie wokół 7 szkół, a także zagospodarowano wiele placów, dziedzińców i boisk sportowych. KP pochwalił ofiarność społeczeństwa Bud Przytockich oraz Kałuszyna, które ofiarowały na budowę szkół odpowiednio 200 tys. zł i 160 tys. zł. Duże znaczenie miał zakup 47 telewizorów, który w 50 % pokryły komitety rodzicielskie szkół, co w sumie kosztowało je 200 tys. zł.¹³⁵

Od roku 1961 prowadzona była w powiecie akcja zbiórkowa na Społeczny Fundusz Budowy Szkół. Oto wyniki tej akcji w latach 1961 – 1964:

- w roku 1961 zebrano 2 mln 643 tys. 500 zł
- w roku 1962 zebrano 2 mln 813 tys. 361 zł

¹³³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-8 (17), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 27.02.1962 r., s. 34

¹³⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.11.1963 r., *Sprawozdanie z dotychczasowej realizacji Uchwały XII Plenum KC PZPR ze szczególnym uwzględnieniem zadań Pracy jesienno – zimowej*, s.111

¹³⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 209

- w roku 1963 zebrano 2 mln 977 tys. 509 zł
- w I półroczu 1964 r. zebrano 1 mln 824 tys. zł

W każdym roku znacznie, bo o około 20 % przekraczano plan zbiórki, co stawiało powiat miński w czołówce woj. warszawskiego. W celu usprawnienia pozyskiwania pieniędzy na FSBS zorganizowano tzw. trójki zbiórkowe, które systematycznie dokonywały zbiórki od rolników. Do tej pracy włączyli się nauczyciele i GRN. Plan zbiórek od rolników wykonano w 100 %, od zakładów w 130 %, a od społeczeństwa w 200 %. Natomiast - zdaniem partyjnych działaczy - planu zbiórek nie wykonały wolne zawody i rzemieślnicy. Za uzyskane w SFBS pieniądze kontynuowano budowę 5¹³⁶ szkół – pomników Tysiąclecia w Młęczynie, Jakubowie, Dębem Wielkim, Ładziuniu i Wiśniewie.

W roku 1965 postanowiono o budowie następnych dwóch szkół podstawowych w Czarnogłowie i Falbogach. W 1966 roku dołączyły do nich szkoły w Wąsach i Wiciejowie oraz szkoła Nr 5 w Mińsku – Maz. Przewidywano także budowę Technikum Mechanicznego wraz z internatem oraz Technikum Chemicznego w Mińsku – Maz. W kolejnych latach w powiecie mińskim koncentrowano się na budowie boisk szkolnych, sal gimnastycznych, stadionu międzyszkolnego. O tych inwestycjach wspomnę w dalszej części pracy dotyczącej sportu w powiecie mińskim.

W latach 60 – tych na terenie powiatu mińskiego kontynuowano mimo licznych trudności doszkalanie dla osób pracujących. W roku szkolnym 1966/67 czynna była tylko jedna szkoła dla pracujących w Mińsku Mazowieckim. Nauka odbywała się w niej systemem semestralnym. Dodatkowo na terenie powiatu zostały zorganizowane kursy dokształcające w liczbie 18 z 370 uczestnikami. Największą bolączką na kursach i w szkole dla pracujących był brak podręczników przeznaczonych dla tego typu oświaty. Poza wymienioną formą nauczania dla dorosłych na terenie powiatu Wydział Oświaty prowadził jeszcze 5 uniwersytetów powszechnych w Młęczynie, Osinach, Czarnej, Wiśniewie i Rudzienku k/Kołbieli. Przeciętnie na każdym uniwersytecie dokształcało się od 25 do 60¹³⁷ uczestników.

4.2 Kultura – biblioteki i świetlice

Partia pod przykrywką pracy kulturalno – oświatowej chciała przede wszystkim wpływać na postawę polityczną społeczeństwa. W tym celu szczególnie mocno propagowano czytelnictwo, zwłaszcza prasy partyjnej. Starano się – moim zdaniem – poprzez organizowanie różnych imprez czy zajęć po pracy czy szkole odwrócić uwagę ludności od złej sytuacji bytowej społeczeństwa. Wydaje się, że dopiero na drugim miejscu był rozwój kulturalny obywateli.

¹³⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 214

¹³⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 30.05.1967 r., *Referat pt. Ocena kampanii jesiennie – zimowej w powiecie mińskim*, s. 47

W 1956 roku na terenie powiatu mińskiego znajdowały się 42 świetlice wiejskie. Oprócz tego były 4 świetlice przy Gminnych Spółdzielniach Związku Samopomocy Chłopskiej, 3 przy spółdzielniach produkcyjnych, 4 świetlice etatowe oraz 3 świetlice przyzakładowe przy ZNTK, a także „Dom Robotnika” przy FUD – zie, oraz wspólne świetlice PSS i PZGS. Świetlice przyzakładowe posiadały własne lokale (co wówczas nie było takie oczywiste), opał, jak również urządzenia świetlicowe. Jeśli zaś chodzi o świetlice wiejskie, to tylko 18 z nich posiadało własne lokale i częściowo sprzęt świetlicowy, 9 znajdowało się przy szkołach, a pozostałe 15¹³⁸ świetlic mieściło się w lokalach prywatnych i nie posiadało żadnych urządzeń. Takie warunki zdaniem KP wpływały ujemnie na pracę zespołów oraz przyciąganie większej ilości młodzieży i starszych osób do świetlic.

Na 42 świetlice wiejskie w powiecie w 1956 roku istniały zespoły: teatralne w liczbie 12, śpiewacze – 5, taneczne – 4 i jeden zespół muzyczny. Oprócz tego było 17 zespołów redagujących gazetki ścienne. Wszystkie te zespoły skupiały łącznie 430 osób z grona młodzieży oraz 140¹³⁹ osób starszych. Według informacji KP zespoły teatralne w czasie swych przedstawień miały dużą frekwencję, a przy tym możliwość zdobycia funduszy. I tak m.in. zespoły ze wsi: Mienia, Stara Wieś, Rudno k/Kołbieli za uzyskane pieniądze wyremontowały swe świetlice oraz zakupiły do nich niezbędny im sprzęt. Wiejskie zespoły teatralne w roku 1956 opracowały 37 przedstawień, tj.: „Ożenek”, „Niedźwiedź”, „Grube Ryby”, „Przyjmujemy o 8.30”, „Sukienka Balowa”¹⁴⁰ i inne. Zespoły teatralne występowały nie tylko w swojej gromadzie, ale i w sąsiednich wsiach.

Jeżeli zaś chodzi o zespoły robotnicze, to KP zarzucał sobie, że niedostatecznie zajmował się ich pracą i rozwojem. W FUD – zie, jak szacowano, połowę z około 1000 osób załogi stanowiła młodzież. Przy zakładzie istniał „Dom Robotnika”, ale poza salą widowiskową wszystkie lokale zostały w nim zaadoptowane – przy akceptacji KP – na izby mieszkalne aż do wybudowania nowych bloków. Tak więc zarówno zespół dramatyczny tego zakładu jak i inne sekcje nie miały dostatecznych warunków dla prowadzenia swej działalności. Jednakże pomimo tej sytuacji, ów zespół w roku 1956 zorganizował 20 imprez dla załogi FUD – u, a także we wsiach powiatu mińskiego - na jak to określono - *wysokim poziomie artystycznym*.¹⁴¹ W tym przedsięwzięciu w ramach prac świetlicowych kształtowano również zdolności techniczne załogi poprzez wyświetlanie filmów naukowych oraz pogadanki na tematy zakładowe. Prowadzono także szkolenia przyzakładowe, organizując kursy czytania, oraz

¹³⁸ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-4 (13), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 26.04.1956 r., *Sprawozdanie o pracy kulturalno – oświatowej*, s. 66

¹³⁹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-4 (13), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 26.04.1956 r., *Sprawozdanie o pracy kulturalno – oświatowej*, s. 67

¹⁴⁰ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-4 (13), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 26.04.1956 r., *Sprawozdanie o pracy kulturalno – oświatowej*, s. 67

¹⁴¹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-4 (13), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 26.04.1956 r., *Sprawozdanie o pracy kulturalno – oświatowej*, s. 68

rysunków technicznych, a także prowadzono kursy planistów i dozoru średniego w zakresie BHP.

Warta podkreślenia była działalność w tamtym okresie zespołów śpiewaczych i tanecznych z Rudzienka k/Kołbieli, Grodziska oraz Woli Sufczyńskiej, bowiem opierały one swoją twórczość o miejscową tradycję (wszystkie te wsie pochodziły z tego samego rejonu). W swych pokazach przedstawiały tańce ze swego „podwórka” tj.: Mazur, Polka Kołbielska czy Zajączek spod Sufczyzna oraz miejscowe pieśni np.: Kędziolczka czy Owczareczek. Na eliminacjach powiatowych konkursów zespoły te występowały z programem regionalnym i zdaniem KP były dobrze oceniane. Zespół z Rudzienka k/Kołbieli został nawet zakwalifikowany na eliminacje wojewódzkie i otrzymał wyróżnienie. To przyczyniło się do znacznej rozbudowy tego zespołu.¹⁴²

Działacze partyjni stwierdzili, iż w programach pracy kulturalno – oświatowej świetlic powinno znaleźć się więcej miejsca dla zagadnienia tradycji ludowej regionu, tak by te tradycje stały się tematyką pracy poszczególnych zespołów. Dlatego też stwierdzono, że należy wyszukać w powiecie ludzi już sędziwych, ale pamiętających miejscową tradycję, pieśniarzy i muzyków, którzy przy pomocy nauczycieli przekazaliby tę spuściznę sztuki ludowej pracującym w powiecie zespołom.

Jedną z form pracy świetlic było opracowywanie gazetek ściennych przez zespoły redakcyjne. W roku 1956 zespoły te wydały 234 gazetki poświęcone różnym zagadnieniom, np. akcji siewnej i żniwno – omlotowej czy skupu zboża.

Swoją działalność na świetlicach opierały także Zespoły Ludowo Sportowe. Do najlepszych LZS – ów zaliczano wówczas LZS Siennica, który współpracował z miejscową świetlicą. Członkowie tego LZS przygotowali w 1956 roku przedstawienie pt. „Pieją koguty”. Dochód z niego przeznaczyli na zakup sprzętu. Świetlica w Starej Wsi umożliwiła im, zakupując stół do ping ponga oraz szachownicę, zorganizowanie sekcji tych dwóch dyscyplin sportowych. Tym samym stworzono warunki do zabawy w okresie jesienno – zimowym.

Ważną formą dla KP w pracy kulturalno – oświatowej było czytelnictwo. Na terenie powiatu w 1956 roku była 1 biblioteka powiatowa, 1 miejska, 16 bibliotek gromadzkich oraz 162 biblioteki wiejskie. Z tych bibliotek korzystało 11 % ogólnej liczby mieszkańców powiatu. Stale jednak wzrastała liczba czytelników ze względu na to, iż powstawały nowe biblioteki, szkolono bibliotekarzy, polepszał się i zwiększał wybór książek. Do najbardziej poczytnych pisarzy zdaniem KP zależeli: Kraśzewski, Prus, Orzeszkowa i Sienkiewicz, a z pisarzy rosyjskich: Polewoj, Tołstoj, Gorki, Erenburg oraz Szołochow. Za najbardziej poszukiwane uznano książki: Wiktora Hugo, Zoli, Dumasa, Dickensa i Balzaka.¹⁴³ Zauważono także, że chłopcy coraz bardziej interesowali się literaturą rolniczą. Największym zainteresowaniem cieszyły

¹⁴² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-4 (13), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 26.04.1956 r., *Sprawozdanie o pracy kulturalno – oświatowej*, s. 70

¹⁴³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-4 (13), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 26.04.1956 r., *Sprawozdanie o pracy kulturalno – oświatowej*, s. 70

się książki z takich dziedzin jak: hodowla, uprawa roli, hodowla pszczół oraz ochrona sadów.

W roku 1957 powiat miński miał otrzymać kredyty na kolejne 6 bibliotek gromadzkich, razem więc na 49 gromad miało ich być 22¹⁴⁴, co zdaniem działaczy partyjnych było niewystarczające.

W świetlicach wyświetlano również filmy propagujące nowoczesną uprawę roli i hodowlę. Wyświetlane filmy cieszyły się wielką popularnością. Kin jednak w powiecie mińskim było za mało, gdyż zaledwie 6 stałych na wsi i jedno kino w Mińsku – Maz. Istniały również kina ruchome, ale na cały powiat było ich tylko 3 i dodatkowo obsługiwały także powiat garwoliński. Zwrócono uwagę, że w powiecie są sale odpowiednie do wyświetlania filmów, ale tylko w okresie letnim, dlatego KP postawił sobie za zadanie przystosowanie tych sal do warunków jesienno – zimowych, kiedy to chłopcy mieli najwięcej wolnego czasu. Ważny dla działaczy partyjnych był dobór filmów dla danego środowiska. Film według nich wtedy spełni swoje zadanie, jeśli będzie dla widzów zrozumiały. Uznano, że Zarząd Okręgowy Kin w Warszawie nie zwracał na to dostatecznej uwagi. Za przykład podano wyświetlany w powiecie przez kino ruchome film pt. „Uczta Baltazara”, który zdaniem KP był zupełnie na wsi niezrozumiały. Ubolewano natomiast, że nie dotarł do powiatu mińskiego film pt. „Światła w Kordii”, który opowiadał o budowie kołchozu na Łotwie. Uważano, że film ten przyczyniłby się do popularyzacji spółdzielczości produkcyjnej w powiecie. Za dobry przykład stawiano film pt. „Uprawa Kukurydzy”,¹⁴⁵ który wyświetlono we wsi Jędrzejów. Poprzedzony on był jeszcze wykładem Towarzystwa Wiedzy Powszechnej. Po tym filmie rzekomo chłopcy zadeklarowali, że w przyszłym roku każdy z nich będzie uprawiał kukurydzę. Jak widać propaganda wizualna miała dużą siłę.

Komitet Powiatowy w celu lepszej pracy kulturalno – oświatowej zaproponował m.in.:

- *Włączenie do pracy świetlicowej ludzi, którzy kontrolować będą treść pracy politycznej*
- *Przeprowadzenie szkolenia dla instruktorów Powiatowego Oddziału Kultury i kierowników świetlic*
- *Zorganizowanie w powiecie raz na miesiąc „dni śpiewu i tańca” dla przedstawicieli wszystkich gromad*
- *Wzięcie w opiekę twórców sztuki ludowej poprzez udzielanie im wskazówek fachowych ze strony Centrali Przemysłu Ludowego oraz zapewnienie zbytu ich wyrobów*¹⁴⁶

W latach 60 – tych szczególnie w okresie jesienno – zimowym w dalszym

¹⁴⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-4 (13), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 26.04.1956 r., *Sprawozdanie o pracy kulturalno – oświatowej*, s. 73

¹⁴⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-4 (13), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 26.04.1956 r., *Sprawozdanie o pracy kulturalno – oświatowej*, s. 75

¹⁴⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-4 (13), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 26.04.1956 r., *Sprawozdanie o pracy kulturalno – oświatowej*, s. 76

ciągu dążono do upowszechnienia czytelnictwa książek i czasopism w powiecie. KP popierał wszelkiego rodzaju konkursy czytelnicze. Szczególnie organizacji partyjnej zależało na tym, aby jak najszerszy zasięg miał konkurs „Złoty Kłos” oraz konkurs „Książka uczy i wychowuje”.¹⁴⁷ Ważnym zadaniem było przejrzanie i uzupełnienie księgozbiorów w bibliotekach oraz zakładanie nowych punktów bibliotecznych na wsi. Uważano, iż w propagowaniu książek pożyteczne byłyby ich wystawy w gromadach połączone ze spotkaniami autorskimi i amatorskimi występami artystycznymi. KP postulował zwiększenie czytelnictwa „Trybuny Mazowieckiej”, która jego zdaniem coraz lepiej informowała o problematyce województwa i powiatu. Zakładano, że poprzez nią będzie można skuteczniej docierać do społeczeństwa z problematyką partyjną. Dlatego uważano, że obowiązkiem wszystkich działaczy jest jej propagowanie i zdobywanie dla niej nowych czytelników.

W dalszym ciągu KP PZPR zachęcał do tworzenia zespołów amatorskich. Proponowano, aby w istniejących klubach „Ruchu” i klubokawiarniach GS rozwijały swoją działalność zespoły artystyczne. W 1965 roku w powiecie było 20 klubów „Ruchu” oraz 11 klubokawiarni GS.¹⁴⁸ Do roku 1967 przybyło w powiecie 2 nowe kluby prasy i książki „Ruch” oraz 1¹⁴⁹ klubokawiarnia GS.

W 1967 roku powstały nowe amatorskie zespoły teatralne w Zglechowie, Janowie, Posiadałach, Małej Wsi, Jeruzalu, Woli Rafałowskiej, Trojanowie, Wiśniewie i Czarnogłowi.

W celu podniesienia umiejętności organizatorskich gospodarzy klubów organizowano dla nich comiesięczne szkolenia. Efekty tych szkoleń zdaniem działaczy partyjnych były widoczne w klubie w Woli Rafałowskiej. Wszystkie kluby według informacji KP były dobrze zaopatrzone w prasę, trochę mniejszą popularnością cieszyły się książki. W klubach działały także punkty biblioteczne, np. w Kamionce, Mieni, Wiśniewie, Janowie. Biblioteki Gromadzkie organizowały kolejne konkursy czytelnicze np. „Poznajmy Kraj Rad”.¹⁵⁰

Według partyjnych danych powiat miński zajmował w woj. warszawskim jedno z czołowych miejsc w czytelnictwie. Liczba czytelników w 1967 roku wynosiła 23,565 i stale się zwiększała. Rosły również zasoby bibliotek w literaturę popularno – naukową, polityczną i światopoglądową, co KP miało ułatwić pracę polityczną.

W związku z powołaniem do życia Mazowieckiego Towarzystwa Kultury, KP postanowił ożywić działalność Towarzystwa Przyjaciół Mińska i Powiatu. Wobec powyższego wybrano w nim nowe władze i dokoptowano nowych działaczy.

¹⁴⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 29.10.1965 r., *Zadania Mińskiej Organizacji Partyjnej w kampanii jesiennie – zimowej 1965/66*, s. 112

¹⁴⁸ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-10 (19), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 29.10.1965 r., *Zadania Mińskiej Organizacji Partyjnej w kampanii jesiennie – zimowej 1965/66*, s. 114

¹⁴⁹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 30.05.1967 r., *Referat pt. Ocena kampanii jesiennie – zimowej w powiecie mińskim*, s. 48

¹⁵⁰ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 30.05.1967 r., *Referat pt. Ocena kampanii jesiennie – zimowej w powiecie mińskim*, s. 49

Postępy zauważono w czytelnictwie prasy partyjnej. Propaganda przyniosła skutki. Wpływ na to miały także kluby prasy i książki „Ruch”, a także Poczta, która zachęcała do prenumerat. Najbardziej dynamicznie występował wzrost sprzedaży i prenumeraty „Trybuny Mazowieckiej” oraz „Chłopskiej Drogi”.

4.3 Organizacje młodzieżowe ZMS, ZMW i ZHP

Organizacje Związku Młodzieży Socjalistycznej i Związku Młodzieży Wiejskiej powołane do życia w 1957 roku przejęły spuściznę i częściowo program Związku Młodzieży Polskiej działającego w latach 1948 – 1957. Związek Harcerstwa Polskiego rozwiązany w 1950 roku reaktywowano na tzw. Zjeździe Łódzkim w 1956 roku.

W roku 1957, w powiecie mińskim było 5 kół ZMS skupiających 76 członków, w tym 13 członków PZPR – u. ZMW natomiast liczył 16 kół z 242 członkami, z czego w partii było 30.¹⁵¹ Początkowo te organizacje wykazywały słabą aktywność.

W roku 1960 ZMS liczył już 18 Grup Działania, skupiając jednocześnie 671 członków. Faktycznie jednak pracowało 10 grup, a pozostałe, jak przy PSS, PZGS, Spółdzielni „Rozwój” i PPRN, nie wykazywały żadnej działalności. KP w związku z tym powziął odpowiednie kroki w celu likwidacji zaniedbań powstałych w wielu grupach ZMS. Przyniosło to skutki w postaci uregulowania zaległości w ewidencjach oraz w opłatach składek członkowskich. KP ożywił „uśpione” do tej pory grupy ZMS, przez co liczebność tej organizacji w 1961 roku niemalże podwoiła się i wynosiła 1,116 członków. Powstały 22 nowe grupy ZMS. Do pracy wśród młodzieży powiatowa organizacja partyjna skierowała 32 swych członków. Ich zadaniem było m.in. zachęcenie młodzieży z takich zakładów pracy jak: FUD, ZNTK, Fabryka Obuwia oraz ze Szkoły Rzemiosł Budowlanych do wstępowania w szeregi ZMS. Organizacja ta obejmowała przeważnie młodzież do lat 21. Spośród 1,116 członków aż 870¹⁵² nie przekroczyło tego wieku. Z tego względu działacze partyjni nakładali na siebie obowiązek poświęcenia dużej uwagi młodym ZMS – owcom. Przykładem właściwej pracy z młodzieżą skupioną w tym Związku miały być POP ZNTK –u, PKS – u i Poczty. W tych zakładach, zdaniem KP, organizacje partyjne systematycznie omawiały na swych posiedzeniach sprawy młodych pracowników i plany pracy ZMS. Oznaczało to m.in., że członkowie tej organizacji brali udział w szkoleniach partyjnych i wraz ze starszymi pracownikami podejmowali czyny społeczne. Działacze partyjni ubolewali, że brakowało wspólnych narad KP PZPR i KP ZMS z innymi młodymi aktywistami, na których – jak to oni określali – można by wymienić poglądy na temat formy pracy ideowo – politycznej czy kulturalno – oświatowej. Nie chodziło tu bynajmniej o nic innego jak

¹⁵¹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-5 (14), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 18.07.1957 r., *Praca Komitetu Powiatowego po Konferencji Powiatowej*, 58

¹⁵² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-7 (16), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 20.09.1961 r., *Referat nt. Praca partyjna z młodzieżą*, s. 94

o indoktrynację młodych niedojrzałych jeszcze emocjonalnie ludzi i przygotowanie ich do wstąpienia do PZPR – u. KP przyjął w swym działaniu, aby od „lekkich form” typu rozrywka, sport, które umożliwiały nawiązanie współpracy z młodzieżą, przejść do pracy wychowawczej i ideologicznej.

Powiatowa organizacja partyjna zauważyła, że brakowało do pracy z młodzieżą dobrych wykładowców, a także odpowiedniego sprzętu w postaci świetlic wraz z wyposażeniem, filmów krótkometrażowych itp. Dlatego też najbardziej popularną formą oddziaływania na młodzież były tradycyjne zebrania, które najczęściej traktowały o sprawach organizacyjnych i kulturalnych, a brakowało na nich - zdaniem KP - spraw politycznych. Nuda i monotoność odpychały młodzież od tych zebrań. Jednak starano się uatrakcyjnić działalność grup ZMS – u poprzez organizowanie np. kółek zainteresowań. Szczególnie chciano w ten sposób oderwać młodych ludzi od kościoła. W momencie, gdy księża zachęcali do przyjscia na jakieś zajęcia w parafii, to aktywiści z KP PZPR starali się zorganizować czas młodzieży na swój sposób. Najbardziej urozmaicone formy pracy ZMS – u stosowano w szkołach. Zakładano w nich liczne koła zainteresowań, np.: fotograficzne, muzyczne, filmowe, modelarskie i inne. Organizowano również apele poranne poświęcone ówczesnym problemom sytuacji międzynarodowej i zagadnieniom społeczno – gospodarczym. Młodzież zachęcano także do korzystania z cyklu odczytów na temat historii Polski, organizowanych przez Ośrodek Propagandy Partyjnej. Oprócz tego w mieście odbywały się spotkania z podróżnikami, autorami książek oraz przedstawicielami armii i placówek dyplomatycznych państw bloku sowieckiego. Działalność ZMS – u nie ograniczała się wyłącznie do organizowania wykładów, kółek zainteresowań itp. Partia zachęcała młodzież do podejmowania czynów społecznych. Za przykład stawiano grupę terenową ZMS w Kałuszynie. Wyremontowała ona w ramach *ożywiania życia kulturalnego miasteczka* miejscową świetlicę. Nawiązała także współpracę z OSP, do której wstąpili wszyscy miejscowi członkowie ZMS oraz z Ligą Kobiet w celu zwalczania alkoholizmu i pijactwa.

W 1961 roku w powiecie mińskim działały już 72 koła ZMW, które zrzeszały 1,517 członków, także 10 kół szkolnych, które skupiały przeszło 310 uczniów. W dwóch GRN, tj. Stojadła i Groszki Nowe, ZMW nie istniało. Według danych KP organizacja ta swym zasięgiem obejmowała wówczas tylko 20 % wsi powiatu. W ZMW działało 87 kandydatów i członków PZPR. W tym czasie w powiecie istniało 26 zespołów artystycznych zrzeszających 300¹⁵³ dziewcząt i chłopców. O działalności zespołów wspominałem już w mojej pracy. Działacze powiatowej organizacji partyjnej – w omawianym okresie – zwrócili uwagę na niepokojące zjawisko niechęci młodych ludzi do zajęcia się w przyszłości pracą na roli. Uważali oni bowiem, że życie na wsi jest nieciekawe i ciężkie, a nawet upokarzające. Tym problemem zając się miał ZMW. Jedną z form, o której już pisałem, wdrażania młodych ludzi do produkcji

¹⁵³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-7 (16), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 20.09.1961 r., *Referat nt. Praca partyjna z młodzieżą*, s. 96

rolnej były zajęcia w ramach Przysposobienia Rolniczego. Inną było zorganizowanie w powiecie z inicjatywy ZMW¹⁵⁴ Brygad Ochrony Roślin. Jednak mimo ich utworzenia nie wszystkie przystąpiły do pracy ze względu na brak sprzętu, którego Wojewódzki Związek Gminnych Spółdzielni nie dostarczył. Od 1961 roku, od kiedy pracą Zarządu Powiatowego ZMW zainteresował się bliżej KP PZPR, zanotowano wzrost aktywności ZMW. Powstały m.in. dwa nowe koła tej organizacji w Piwkach i Kobylance. Jednak był także jeden wyjątek, tzn. koło ZMW we wsi Marianka, które miało poważne problemy w zorganizowaniu tam zebrań, a istniejący zespół dramatyczny rozpadł się. Młodzież z tej wsi starała się uzyskać plac pod budowę świetlicy, jednak jej próby w tej kwestii były pomijane milczeniem przez Prezydium GRN. Działacze partyjni obiecali udzielić pomocy temu kołu.

Na terenie powiatu istniał także ZHP, który w 1961 roku liczył 1,879 harcerzy. Włączał się on do różnych czynów i akcji np.: brał udział w zbiórce na SFBS, pracował przy budowie szkół, służył pomocą Milicji w pilnowaniu przestrzegania przepisów ruchu drogowego. Harcerze prowadzili także działalność kulturalno – oświatową m.in. organizując obchody większych wydarzeń historycznych. KP narzekał, że mimo starań Komendy Hufca ZHP większość dyrektorów szkół nie doceniała należycie pracy drużyny harcerskiej w swych placówkach. Na ogólną ilość 94 szkół w powiecie tylko w 15¹⁵⁵ były wówczas zorganizowane drużyny harcerskie. ZHP w ramach swojej działalności wprowadzała także politelnizację w wychowaniu młodzieży przez prowadzenie kursów motorowych po zaniżonych kosztach oraz szkolenia z obsługi urządzeń radiowych i elektrotechnicznych. Organizacja uczyła też zaradności życiowej poprzez organizowanie obozów, biwaków harcerskich oraz wycieczek terenoznawczych. Harcerze także w ramach życia kulturalno – oświatowego skupiającego się na organizowaniu ognisk, kominków i innych imprez zapoznawali się z historią narodu polskiego i z pięknem ojczystej literatury. Zauważono jednak, że zwłaszcza harcerstwu brakowało sprzętu potrzebnego do działalności. Zalecano w tym względzie, aby w miarę możliwości pomocy organizacjom młodzieżowym udzieliły zakłady pracy.

KP PZPR postulował, żeby doprowadzić do opracowania wspólnego planu działania ZMS, ZMW i ZHP. Dzięki temu możliwe byłoby jeszcze skuteczniejsze oddziaływanie na młodzież niezrzeszoną. Pierwszym krokiem ku zapoczątkowaniu współpracy były „Dni Młodości”, kolejnym było opracowanie programu działania na okres trwania akcji wyborczej.

W 1964 roku w powiecie mińskim było 76 grup ZMS z 1,595 członkami. Jednak mimo tak dużej rzeszy ludzi, członków partii w tej liczbie było zaledwie 61.¹⁵⁶

¹⁵⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-7 (16), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 20.09.1961 r., *Referat nt. Praca partyjna z młodzieżą*, s. 97

¹⁵⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-7 (16), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 20.09.1961 r., *Referat nt. Praca partyjna z młodzieżą*, s. 98

¹⁵⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 191

Tak mała ilość członków PZPR w ZMS zdaniem KP wynikała ze słabej pracy z tą młodzieżą. Uważano, że należy bardziej wprowadzić młodych ludzi w nurt życia społecznego oraz rozwijać ich aktywność polityczną.

ZMW na koniec 1964 roku liczył 2420 członków zorganizowanych w 92 kołach. Liczba członków PZPR w tym przypadku także nie porażała, gdyż było ich w ZMW 73.¹⁵⁷ Również tutaj KP stwierdził, że praca Komitetów Gromadzkich i POP była niezadowolająca. Za mało w dalszym ciągu pracowało na wsi działaczy kulturalno – oświatowych.

W roku 1967 organizacja ZMS przeżywała kryzys organizacyjny i kadrowy, który jednak do 1969 roku został przez KP opanowany. W latach 1967 – 69 przybyło ponad 300¹⁵⁸ członków ZMS – u. Sukcesem tej organizacji wówczas było zorganizowanie konkursu czytelniczego, w którym wzięło udział 2,5 tys. młodzieży. Pod patronatem ZMS – u organizowany był także „ruch socjalistycznego współzawodnictwa pracy”, w którym 40 brygadam z powiatu mińskiego nadano tytuł „Brygady Pracy Socjalistycznej”.¹⁵⁹

W 1969 roku ZMW posiadał 12 Zarządów Gromadzkich, 145 kół i ponadto 4100 członków. Większość członków, bo blisko 60 % stanowiły dziewczęta. W tymże roku przybyły 4 nowe koła ZMW, ale rozwiązano 2 inne. Realizując hasło „wychowywania przez pracę”, ZMW rozwijał wśród młodzieży wiejskiej akcję czynów. Zakres prac był różnorodny. Począwszy od napraw dróg, porządkowania obejść gospodarskich, remontów klubów i świetlic, aż do udziału w budowie nowych dróg i świetlic. W roku 1968 zorganizowano 3 akcje: „Wiosna czynów”, „Każdy kłos na wagę złota”, „Hasło Zjazd – Odzew Czyn”. Wartość prac w ramach tych czynów wyniosła około 1 mln zł¹⁶⁰

W latach 1965 – 1970 działalność ZHP skupiała się na organizowaniu akcji i imprez tj. „Aurora” – przeprowadzona z okazji 50 – tej rocznicy Rewolucji Październikowej, podczas której odbyło się 146 ognisk lub wieczornic. Do akcji ogólnozwiązkowych należały alerty harcerskie, rocznica powstania Ludowego Wojska Polskiego, cykl prac społecznych czy też akcja „Kwieciek dla robotnika”.¹⁶¹

¹⁵⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 191

¹⁵⁸ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 6.10.1969 r., *Referat pt. Stan pracy ideowo – wychowawczej z młodzieżą i aktualne zadania w tym okresie*, s. 85

¹⁵⁹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 6.10.1969 r., *Referat pt. Stan pracy ideowo – wychowawczej z młodzieżą i aktualne zadania w tym okresie*, s. 87

¹⁶⁰ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 6.10.1969 r., *Referat pt. Stan pracy ideowo – wychowawczej z młodzieżą i aktualne zadania w tym okresie*, s. 82

¹⁶¹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 6.10.1969 r., *Referat pt. Stan pracy ideowo – wychowawczej z młodzieżą i aktualne zadania w tym okresie*, s. 90

Tabela Nr 7. Rozwój liczebny organizacji młodzieżowych w latach 1965 – 1969 w powiecie mińskim

Organi- zacja	1965 r.		1966 r.		1967 r.		1968 r.		1969 r.	
	Kół	Członków	Kół	Czł.	Kół	Czł.	Kół	Czł.	Koł	Czł.
ZHP	134	4589	133	4140	197	6375	217	7666	221	7809
ZMW	111	3010	121	3297	137	3520	142	3750	145	4132
ZMS	70	1543	60	1368	76	1745	123	2772	124	3000

Źródło: APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 6.10.1969 r., s. 97

5. SPOŁECZEŃSTWO

5.1 Samorząd Robotniczy i Związki Zawodowe

Podstawowym dokumentem w sprawie powołania i działalności samorządów robotniczych była ustawa z dnia 20 grudnia 1958 roku. Celem tej ustawy było zapewnienie załogom przedsiębiorstw większego współudziału w zarządzaniu zakładami pracy, wpłynięcie na polepszenie wyników ekonomicznych, usprawnienie organizacji oraz zwiększenie odpowiedzialności załóg za gospodarkę przedsiębiorstwa. Jednak ta ustawa tak naprawdę ograniczała samorządność robotników zrzeszonych od listopada 1956 roku w radach robotniczych, gdyż w jej wyniku powstała również Konferencja Samorządu Robotniczego. Był to najwyższy organ przedstawicielstwa pracowniczego, który oprócz członków rad robotniczych skupiał także przedstawicieli związkowej rady zakładowej, administracji i komitetu Partii. Dzięki KSR biurokracja partyjna mogła kontrolować samorząd robotniczy.

Dla KP PZPR Samorząd Robotniczy miał być trwałym elementem życia gospodarczego i społecznego obejmującym swym zasięgiem coraz większą ilość państwowych przedsiębiorstw budowlanych i rolnych. Koncentrować się powinien – zdaniem KP – na sprawach dotyczących projektowania planów przedsiębiorstw, sprawach produkcji, ekonomiki, współzawodnictwa pracy i racjonalizacji, problemach społeczno – bytowych, oświaty i szkolenia zawodowego załóg. Samorząd robotniczy miał współzarządzać przedsiębiorstwem, a kierownicza rola należała do dyrekcji zakładu. Partia przez współzarządzanie rozumiała ustalanie generalnej polityki ekonomicznej przedsiębiorstwa i kontrolę jej wykonania. W roku 1962 do zadań samorządów robotniczych, w związku z decyzjami PZPR – u dotyczącymi uporządkowania gospodarki należały m.in.: podniesienie dyscypliny płac, dalsze rozwijanie i wprowadzanie postępu technicznego do produkcji, zmniejszenie kosztów materiałowych, przejście zakładów na normy technicznie uzasadnione, podniesienie stopnia organizacyjnego w zakładach.

Na terenie Mińska – Maz. w roku 1962 działały samorzady robotnicze w następujących zakładach produkcyjnych i rolnych:

- *Zakład Naprawczy Taboru Kolejowego*
- *Fabryka Urządzeń Dźwigowych*
- *Przedsiębiorstwo Budownictwa Terenowego*
- *Mińsko – Mazowieckie Zakłady Przemysłu Terenowego Materiałów Budowlanych*
- *Mińsko – Mazowieckie Zakłady Przemysłu Terenowego*
- *PKS*
- *Przedsiębiorstwo Wodno - Melioracyjne*
- *POM*
- *PGR¹⁶²*

¹⁶² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-8 (17), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 15.05.1962 r.,

Działaczom partyjnym zależało na tym, żeby za sprawą samorządów robotniczych włączyć załogi zakładów do współodpowiedzialności za nie, oraz żeby robotnicy zainteresowali się pracą KSR. Przed KSR – ami stał bowiem szeroki wachlarz zagadnień jak: zatwierdzanie planów produkcyjnych, rytmiczność produkcji, obniżenie kosztów, właściwa gospodarka narzędziami i materiałami, dyscyplina pracy, podniesienie kwalifikacji załogi, przestrzeganie przepisów BHP itp.

Jednym z najlepiej działających samorządów był Samorząd Robotniczy ZNTK, który wraz ze swoim ciałem wykonawczym – Radą Robotniczą – odgrywał dużą rolę w tym zakładzie. Rada Robotnicza przy udziale komisji problemowych, takich jak: ekonomiczno – finansowa, techniczno – organizacyjna, materiałowa, prowadziła kontrolę wyników ekonomicznych. Wysuwane przez nią wnioski przyczyniały się do wypracowywania oszczędności w zakładzie.

Mimo pewnych pozytywów działalności samorządów robotniczych, KP PZPR dostrzegał także niedociągnięcia w ich pracy. Chodziło tu o niedostateczne poświęcenie uwagi zagadnieniom rytmiczności produkcji w ZNTK – u oraz kształtowaniu się norm technicznie uzasadnionym w FUD – zie. Brakowało też poprawy stanu warsztatów i narzędzi. Zauważono też, że Samorząd Robotniczy z MMZPTMB w niedostateczny sposób przeciwstawiał się niesłusznym praktykom kierownictwa tego przedsiębiorstwa.

KP PZPR w celu podniesienia poziomu pracy samorządów robotniczych zalecał:

- *Poszerzenie Samorządu Robotniczego poprzez włączenie do niego sekretariatu ZMS oraz zarządów organizacji technicznych*
- *W celu podniesienia autorytetu Samorządu Robotniczego należało zaniechać występującej w niektórych zakładach metody zastępowania go przez tzw. „kolektyw”*
- *Przeciwstawić się metodom narzucania Samorządowi Robotniczemu przez Komisje Zakładowe i POP – y gotowych wniosków przez nie przyjętych*
- *Kontrolować działalność Samorządu Robotniczego poprzez członków partii w nich działających*
- *Dążyć do aktywizacji Rad Robotniczych i ich Komisji¹⁶³*

Związki Zawodowe różniły się od Samorządów Robotniczych, tym że oprócz kwestii polepszania efektów pracy załogi, zajmowały się także wysuwanymi przez życie potrzebami społecznymi i gospodarczymi pracowników. Zdaniem działaczy partyjnych, miały one wpływ na zapewnienie właściwego podziału dochodu narodowego, a także na systematyczny wzrost poziomu życiowego robotników. Pośrednio oddziaływały na decyzje centralnych organów państwowych oraz kierownictw administracyjnych zajmujących się planowaniem i zarządzaniem. Oprócz tego współde-

Referat na temat działalności Samorządów Robotniczych i ich wpływu na wyniki ekonomiczne przedsiębiorstw, s. 23

¹⁶³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-8 (17), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 15.05.1962 r., Referat na temat działalności Samorządów Robotniczych i ich wpływu na wyniki ekonomiczne przedsiębiorstw, s. 25

cydowały w sprawach: zatrudnienia i płac, bezpieczeństwa i higieny pracy, zdrowia i ubezpieczeń społecznych oraz oświaty, kultury i wypoczynku. Poza tym do ich zadań należały także kwestie: poprawy jakości i nowoczesności produkcji, obniżenie kosztów produkcji, dalszy rozwój postępu technicznego oraz szeroko pojętego współzawodnictwa pracy.

Organizacje Związkowe działające na terenie powiatu mińskiego w 1967 roku skupiały w swych szeregach ok. 8 tys. rzeszę pracowników. Wśród nich najliczniej reprezentowane były następujące związki branżowe:

1. *Związek Zawodowy Pracowników Kolejowych – 1,483 członków*
2. *ZZ Pracowników Rolnych – 1,200 członków*
3. *ZZ Metalowców – 1,186 członków*
4. *ZZ Transportowców i Drogowców 937 członków*
5. *Związek Nauczycielstwa Polskiego ponad 900 członków*
6. *ZZ Budownictwa i Materiałów Budowlanych 636 członków*
7. *ZZ Pracowników Handlu i Spółdzielni 463 członków*¹⁶⁴

Według KP PZPR czynnikiem gwarantującym dobrą pracę organizacji związkowej był prawidłowo opracowany plan pracy Rady Zakładowej, Rad Oddziałowych i Komisji Problemowych. Plany te zdaniem powiatowej organizacji partyjnej miały się skupiać przede wszystkim na: kontroli realizacji zadań produkcyjnych, analizie stanu BHP, współzawodnictwie pracy, postępie technicznym oraz sytuacji socjalno – bytowej pracowników i organizacji życia kulturalnego. Wyróżniono, iż poza ZNTK, FUD, MMZPTMB, PZGS i PKS działalność Rad Zakładowych była w wielu wypadkach przypadkowa i dotyczyła głównie spraw socjalno – bytowych.

Oprócz narad wytwórczych ważne były również w organizacji pracy organizacji związkowych społeczne przeglądy warunków pracy, które musiały być przeprowadzane dwa razy do roku. Inicjatorami tych przeglądów miały być przede wszystkim związki zawodowe. Przyczynić się to miało do poprawy bezpieczeństwa pracy. BHP – zdaniem KP – wiele do życzenia pozostawiało w takich zakładach pracy jak Fabryka Wyrobów Metalowych „Stojadła” czy Spółdzielnia Pracy „Chema”. Problem nieprzestrzegania BHP w większości zakładów przemysłowych polegał na tym, że robotnicy nie chcieli używać sprzętu do ochrony osobistej takiego jak np.: maski, okulary, rękawice, a otrzymaną odzież roboczą potajemnie zabierali ze sobą do domu. Kwestią tą – zdaniem działaczy partyjnych – powinny zająć się komisje BHP, dokonując społecznych przeglądów. Miały one zwracać uwagę na to, czy wydawane robotnikom urządzenia ochronne nie utrudniają pracy oraz czy odzież ochronna odpowiada jej wymogom.

Jedną z dziedzin działalności powiatowych organizacji związkowych było organizowanie odpowiedniego wypoczynku po pracy, życia kulturalno – oświatowego i sportowego. W roku 1967 z wczasów pracowniczych skorzystało 236 osób, w

¹⁶⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.10.1967 r., *Działalność Związków Zawodowych w Zakładach i instytucjach powiatu mińskiego*, s. 117

tym 124 robotników. Na wypoczynku we własnych ośrodkach wczasowych były 172 osoby, w tym 96 robotników. Zorganizowano w tym roku 38 wyjazdów na imprezy artystyczne oraz 43 wycieczki dla pracowników, w których wzięło udział 2,440 osób, w tym 63 % robotników.¹⁶⁵ Do tego dochodziły jeszcze imprezy masowe takie jak: turnieje piłki nożnej i siatkowej, zawody szachowe i brydżowe oraz zbiorowe seanse filmowe.

Jednak – jak zauważył KP – w tamtym czasie było jeszcze dużo do zrobienia w kwestii socjalno – bytowej. Zachodziła potrzeba zorganizowania przedszkoli przyzakładowych oraz wydzielania odpowiednich lokali na świetlice. Postulowały o to przede wszystkim Komisje Kobiet Pracujących działające przy Radach Narodowych. Dobrym przykładem działalności socjalno – bytowej organizacji związkowych było zorganizowanie opieki lekarskiej dla załóg przedsiębiorstw. Większość bowiem zakładów posiadała w 1967 roku własne ambulatoria lekarskie. Działacze KP zwrócili uwagę, że gdyby udało się zorganizować na terenie powiatu laboratorium analityczne i rentgenowskie z prawdziwego zdarzenia, sytuacja opieki zdrowotnej byłaby już całkiem przyzwoita. Nie trzeba by już jeździć na prześwietlenia do Warszawy.

5.2 Sytuacja kobiet

W latach 60 – tych na terenie powiatu mińskiego dosyć dobrze funkcjonowały i rozwijały się Koła Gospodyń Wiejskich, które jak już wspominałem organizowały imprezy, z których dochód przeznaczaly na budowę szkół, a także Koła Ligi Kobiet. W roku 1963 na terenie Mińska i w niektórych gromadach pracowały 22 Koła Ligi Kobiet, do których należało 624 członkiń, z tego 183¹⁶⁶ należało do PZPR – u. Do najlepiej pracujących KWK zaliczaly się wówczas koła w: MHD, FUD – zie i ZNTK – u. Podstawowym zadaniem tych organizacji była pomoc kobiecie i jej rodzinie w rozwiązywaniu trudności życia codziennego. Członkinie KWK w celu znalezienia coraz lepszych metod organizowania pomocy dla kobiet, prowadziły różnorodne poradnictwo dostępne bezpłatnie dla każdej z nich. Przy zarządzie Powiatowym Ligi Kobiet od roku 1960 istniała Poradnia Prawno – Społeczna, która stanowiła dużą pomoc dla ludzi jej potrzebujących. Po porady zgłaszały się nie tylko kobiety, ale też mężczyźni oraz dzieci. W okresie lat 1960 – 1963 poradnia ta udzieliła 946 porad, pomogła w napisaniu 131 pozwów do sądu, udzieliła 198¹⁶⁷ razy pomocy prawnej, głównie w zakresie uzyskania alimentów. Poradnia ta rozgłos zdobyła także poza terenem powiatu mińskiego. Zdarzało się, że zwracali się do niej listownie ludzie potrzebujący pomocy z różnych województw. Szczególną pomocą poradnia służyła kobietom będącym w ciężkiej sytuacji materialnej, mającym na utrzymaniu większą liczbę dzieci

¹⁶⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-11 (20), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 24.10.1967 r., *Działalność Związków Zawodowych w Zakładach i instytucjach powiatu mińskiego*, s. 123

¹⁶⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 9.04.1963 r., *Praca polityczno - społeczna wśród kobiet w powiecie mińskim*, s. 13

¹⁶⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 9.04.1963 r., *Praca polityczno - społeczna wśród kobiet w powiecie mińskim*, s. 14

często opuszczonym przez mężów alkoholików. Wiele opieki roztaczała nad dziećmi i tzw. trudną młodzieżą. Jednocześnie spośród członków Zarządu KLK i aktywu przydzielano kobiety jako opiekunki dla poszczególnych rodzin i nieletnich przestępców. W tych sprawach Zarząd Powiatowy KLK ściśle współpracował z Opieką Społeczną, Wydziałem Zdrowia, Wydziałem Oświaty i organizacjami młodzieżowymi. Kierownikiem Poradni Prawno – Społecznej był adwokat – Andrzej Bąkowski – który wszystkich porad udzielał bezinteresownie, a swoją działalność społeczną wiązał ściśle ze swoją pracą zawodową.

Przy Zarządzie Powiatowym KLK prowadzona była wypożyczalnia sprzętu domowego, z której korzystały zarówno członkinie Ligi Kobiet, jak również kobiety niezrzeszone. Co rok odbywały się kursy kroju i szycia organizowane przez ZP KLK. Pomagały one wielu kobietom zdobyć zawód, a także rozwinąć swe umiejętności dla własnych potrzeb. Na kursach tych jednocześnie partia organizowała zajęcia szkoleniowe i odczyty z zagadnień polityczno – społecznych i światopoglądowych. Oprócz tego przeprowadzano odczyty z zakresu medycyny, prawa rodzinnego, karnego i inne. Najwięcej takich odczytów było w Spółdzielni „Rozwój” i na Poczcie.

Działacze partyjni zwracali jednak uwagę, że za mało kół pracowało na terenie Mińska. Brakowało takiego koła zwłaszcza w Spółdzielni „1 Maja”, gdzie pracowały same kobiety. Zwrócono także uwagę, że za słabo pracowało KLK w PSS, gdzie praca polityczno – społeczna w formie odczytów i pogadanek pozostawiała sporo do życzenia.

Ważną wówczas kwestią było, aby rozwiązać problem kobiet, które pozostawały bez pracy. W tym celu trzeba było wiele kobiet doksztalcić i przyuczyć do nowego zawodu. Duże pole do działania – zdaniem KP – miały w tym względzie KLK, które miały zachęcać z jednej strony swoje członkinie do zdobycia i podnoszenia swych kwalifikacji zawodowych, a z drugiej strony zabiegać u swoich dyrekcji o organizowanie w zakładach różnego rodzaju kursów dla przyciągania kobiet do danego zawodu.

Dość liczną organizację wśród kobiet na terenie wsi stanowiły Koła Gospodyń Wiejskich. W 1963 roku na blisko 300 wsi w powiecie KGW były w 78 wsiach. Liczba kobiet zrzeszona w KGW wynosiła 1,089 członkiń, z tego do PZPR – u należało 43 kobiety, 11 do ZSL – u, a 18¹⁶⁸ było członkiniami ZWM. Koła Gospodyń Wiejskich były dość nierównomiernie rozmieszczone na terenie powiatu. Najwięcej ich było w takich GRN jak: Mrozy, Grodzisk, Dobre i Ceglów. Pracą KGW na terenie powiatu kierowała Powiatowa Rada KGW składająca się z 11¹⁶⁹ członkiń, a bezpośrednio w kołach - ich zarządy składające się z najaktywniejszych kobiet.

¹⁶⁸ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 9.04.1963 r., *Praca polityczno - społeczna wśród kobiet w powiecie mińskim*, s. 17

¹⁶⁹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 9.04.1963 r., *Praca polityczno - społeczna wśród kobiet w powiecie mińskim*, s. 19

Główna uwaga kobiet zrzeszonych na terenie wsi zwrócona była na podniesienie produkcji rolnej i dalszy rozwój hodowli. Oprócz tego KGW prowadziły pracę kulturalno – oświatową. Wiele z nich posiadało sprzęt gospodarstwa domowego, z którego korzystały kobiety na wsi. Wypożyczalnię sprzętu prowadziły także Gminne Spółdzielnie „Samopomoc Chłopska”. KGW organizowały różnego rodzaju konkursy, jak: hodowla drobiu, uprawy ogródków warzywnych, uprawy lnu, czy też konkursy czystości. KP zwrócił uwagę, że kobiety zrzeszone w KGW na własnej skórze przekonywały się, jak dobre wyniki można było osiągnąć, stosując nowoczesne metody agro i zootechniczne. To w kobietach działacze partyjni pokładali nadzieje na przemiany społeczno – gospodarcze na wsi.

Powiatowa organizacja partyjna zwłaszcza w okresie jesienno – zimowym organizowała na wsi przy pomocy KGW pogawędki z zakresu zdrowia na tematy: świadomego macierzyństwa, walki z alkoholizmem, higieny osobistej, chorób zakaźnych, itp. W okresie letniej pracy na polu przy 12¹⁷⁰ KGW zorganizowano dziecińce sezonowe. Prowadzone były one przez Wydział Oświaty i Towarzystwo Przyjaciół Dzieci. Oprócz wyżej wymienionych pogawędek z zakresu zdrowia, przeprowadzano na wsi także pokazy z zakresu racjonalnego żywienia dzieci i rodziny poprzez kursy gotowania, pieczenia oraz przygotowania surówek, sałatek i soków. W okresach letnich KGW organizowały także wycieczki turystyczno – krajoznawcze do Krakowa, Lublina, i innych miast polskich.

Obok poważnej grupy kobiet zorganizowanych w Kołach Ligi Kobiet i w Kołach Gospodarstw Wiejskich dość poważną grupę stanowiły dziewczęta zrzeszone w Związku Młodzieży Wiejskiej i w Związku Młodzieży Socjalistycznej, ale o tym już pisałem w podrozdziale dotyczącym organizacji młodzieżowych.

W latach 60 – tych ponad 2000 osób na terenie powiatu mińskiego pracowało w komitetach rodzicielskich, z czego 80 %¹⁷¹ z nich stanowiły kobiety. Ważną rolę w pracy z rodzicami spełniały uniwersytety powszechne, których w roku 1963 na terenie powiatu było ponad 30. Tematy ich zajęć były różnorodne, ale zdaniem działaczy KP należało najwięcej uwagi poświęcić zagadnieniom: pedagogizacji rodziców, higieny i pielęgnacji dzieci oraz na zagadnienia światopoglądowe.

W 1963 roku na ponad 102 tys. mieszkańców powiatu mińskiego, kobiety stanowiły z górą 52 tys. W przemyśle i gospodarce uspołecznionej na stan ogólny 10,376 zatrudnionych, było 3,331 kobiet. Natomiast wśród 2,830 członków i kandydatów powiatowej organizacji partyjnej, liczba kobiet wynosiła 508. Stanowiło to 18 % ogółu członków partii. Najliczniejszą grupę spośród członkiń PZPR stanowiły nauczycielki głównie ze wsi. Dużo w tym względzie było również kobiet pracujących w zakładach pracy i instytucjach, szczególnie w placówkach handlowych.

¹⁷⁰ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 9.04.1963 r., *Praca polityczno - społeczna wśród kobiet w powiecie mińskim*, s. 18

¹⁷¹ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 9.04.1963 r., *Praca polityczno - społeczna wśród kobiet w powiecie mińskim*, s. 21

5.3 Sport i turystyka

Kultura fizyczna do początku lat 60 – tych w powiecie mińskim była bardzo zaniedbana. Brakowało przede wszystkim miejsc do uprawiania sportu. Nie było zbyt wielu boisk, brakowało sal gimnastycznych, basenu, sprzętu do uprawiania sportu. Dopiero od mniej więcej roku 1962 sytuacja zaczęła się nieco poprawiać. W KP PZPR w tym roku odbyły się zebrania działaczy partyjnych z przedstawicielami sportu, które przyczyniły się do ożywienia kultury fizycznej w powiecie. Pierwszym tego symptomem było przeprowadzenie spartakiady powiatowej dla wyłonienia reprezentacji na spartakiadę wojewódzką dla uczczenia obchodów 1000 – lecia Państwa Polskiego, którą mimo niesprzyjających warunków atmosferycznych uznano za udaną.

W 1963 roku grupa entuzjastów utworzyła Oddział Powiatowy Polskiego Towarzystwa Turystyczno – Krajoznawczego. Organizacja ta w nie długim czasie błyskotliwie się rozwinęła. Początkowo liczyła 60 osób zgrupowanych w 2 kołach. W roku 1970 miała już 825 członków i 19 kół. W ślad za tym rozwojem szła ożywiona działalność. W ogólnopolskim konkursie „Przez X wieków Polski” powiat miński zajął w województwie pierwsze miejsce, w wyniku czego Oddział otrzymał w nagrodę pawilon na swą siedzibę i 100 tys. zł w sprzęcie turystycznym. Działacze PTTK zainicjowali w powiecie wiele imprez, m.in. „Młodzieżowe Rajdy im. Rodziny Nałazków”, „I Mazowiecki Rajd Przyjaźni Polsko Radzieckiej”. W roku 1970, dzięki rozpropagowaniu przez działaczy PTTK konkursu „Szlakami Polski Ludowej”, powiat miński zdobył wszystkie możliwe nagrody: dla najlepszego powiatu, najlepszej gromady (Siennica), najlepszej szkoły (Technikum Chemiczne) i zakładu (FUD). W sumie dla powiatu z tych nagród uzyskano około 200 tys. zł¹⁷² na sprzęt turystyczny. W roku 1969 Oddział PTTK otrzymał Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego, które doprowadziło do znacznego ożywienia ruchu wycieczkowego i kulturalnego, bowiem można było w nim kupić nawet bilety teatralne. Działacze PTTK byli także inicjatorami budowy ośrodka Wypoczynkowego w Mariance.

W powiecie mińskim w latach 60 – tych organizacją sportu masowego zajmowało się Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej, Ludowe Zespoły Sportowe i Szkolny Związek Sportowy. Istniały wówczas 3 ogniska TKKF, a najbardziej znanym było ognisko „Albatros”. W 1969 roku zmieniło się w nim kierownictwo, co spowodowało ściślejsze powiązanie tej organizacji z ZMS – em. Dzięki temu działalność „Albatrosa” rozwinęła się szerzej w zakładach pracy. Na wyróżnienie pod względem popularyzowania sportu wśród załogi zasługiwał ZNTK. W zakładzie tym rok rocznie odbywała się spartakiada. Drużyny utworzone z załóg tego przedsiębiorstwa rywalizowały ze sobą o puchar Dyrektora ZNTK – u. ZNTK był chlubnym wyjątkiem pod względem sportu. W innych zakładach nie działo się prawie nic pod tym względem.

¹⁷² APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 25.09.1970 r., *Referat o kierunkach rozwoju kultury fizycznej sportu i turystyki w mieście i powiecie Mińsk Mazowiecki w latach 1971 – 1975*, s. 248

Działacze partyjni szczególnie dziwili się, dlaczego w FUD –zie, gdzie było dużo młodzieży, kultura fizyczna nie była rozwijana. Szczególnie zadaniem popularyzacji sportu powinny zająć się - zdaniem KP - Związki Zawodowe. Wspólnie z TKKF miały one ożywić sport masowy w zakładach i instytucjach. Źle bowiem wyglądała na przykład sytuacja ogniska TKKF – u przy Prezydium PRN, które od początku swego istnienia nie zorganizowało żadnej imprezy sportowej. Za dobry przykład do naśladowania stawiano klub sportowy „Bakałarz” istniejący przy Zarządzie Oddziału ZNP. Propagował on dobrze rekreację wśród nauczycieli powiatu mińskiego.

W roku 1964 oddano do użytku w Mińsku – Maz. m.in. stadion sportowy im. XX – lecia Wojska Polskiego, basen kąpielowy, kilka boisk asfaltowych. Niezależnie od tych inwestycji w obiekty sportowe postulowano wykonanie na osiedlach mieszkaniowych w czynach społecznych kilku najprostszych urządzeń sportowo – rekreacyjnych typu: drążki, skocznie, równoważnie etc.

Szczególnie zwracano uwagę na działalność sportową wśród młodzieży szkolnej. Głównie dlatego, iż uważano w KP, że godzin przeznaczonych na WF było stanowczo za mało. Starano się także zapewnić rozwój najbardziej utalentowanej młodzieży. Ta trafiała do Międzyszkolnego Klubu Sportowego i do sekcji MZKS „Mazovia”. Podstawowym ogniwem Szkolnego Związku Sportowego były szkolne koła sportowe. W roku 1970 było ich w powiecie 35.¹⁷³ Zadanie upowszechniania sportu w szkołach realizowane było poprzez organizowanie imprez i zawodów sportowych przeznaczonych bezpośrednio dla młodzieży szkolnej. Do takich przedsięwzięć należały m.in. wieloboje lekkoatletyczne, święta kultury fizycznej i ligi szkolne. Oprócz tego przeprowadzano eliminacje do Ogólnopolskich Igrzysk Młodzieży Szkolnej. Imprez tych w sumie było bardzo dużo. W 1969 roku Igrzyska Młodzieży Szkolnej odbyły się w Mińsku Mazowieckim. Powiat miński uplasował się na 7¹⁷⁴ miejscu w województwie, co zupełnie nie zaspokajało ambicji KP, który życzył sobie miejsca w czołówce.

Ważnym dla działaczy partyjnych było także to, aby w szkołach podstawowych i średnich, które mają odpowiednie warunki lokalowe i kadrowe - utworzyć klasy sportowe. Na Wydział Oświaty i dyrekcje szkół nakładano obowiązek udzielenia pomocy Szkolnym Klubom Sportowym, klasom sportowym oraz najbardziej utalentowanej młodzieży. Zalecano, by przeanalizować istniejący system finansowania sportu w szkołach, tak by maksymalnie wykorzystać wszystkie możliwe środki będące w dyspozycji szkół i Wydziału Oświaty.

Szczególnie KP zachęcał do uprawiania sportów obronnych, które popularyzować miały organizacje młodzieżowe, np. ZHP oraz Liga Obrony Kraju.

¹⁷³ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 25.09.1970 r., *Referat o kierunkach rozwoju kultury fizycznej sportu i turystyki w mieście i powiecie Mińsk Mazowiecki w latach 1971 – 1975*, s. 231

¹⁷⁴ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 25.09.1970 r., *Referat o kierunkach rozwoju kultury fizycznej sportu i turystyki w mieście i powiecie Mińsk Mazowiecki w latach 1971 – 1975*, s. 232

W 1970 roku na terenie powiatu mińskiego było 98 kół LZS i 1 Ludowy Klub Sportowy „Watra” w Mrozach. Największe nasycenie kołami było w gromadach: Siennica, Dębe Wielkie i Cegłów. Powiatowa organizacja partyjna zwracała uwagę, że za mało było działaczy sportowych wśród dziewcząt. Na ogólną liczbę 5,011 członków kół LZS, dziewczęta stanowiły 987 osób. Największą popularnością na wsi cieszyły się piłka nożna, siatkówka i tenis stołowy. Właśnie w popularyzacji tej ostatniej dyscypliny sportowej LZS miał zasługi. Szczególnie to było widoczne w dużej liczbie startujących zawodników w turnieju „Trybuny Mazowieckiej”. Młodzież wiejska angażowała się także w budowę prostych obiektów sportowych. Wyróżniane były w tym względzie koła w Transborze, Mieni, Olesinie i Grodzisku. KP PZPR mimo istnienia tak wielu kół sportowych nie był jednak usatysfakcjonowany, gdyż stopień usportowienia powiatu wyrażający się stosunkiem ilości członków zorganizowanych w jednostkach sportowych do ilości mieszkańców wynosił 6 %, a średnia wojewódzka wahała się między 7-8 %.¹⁷⁵

W latach 1960 – 1970 nastąpił poważny wzrost sekcji sportowych z 80 w 1960 roku do 186 w roku 1970, z czego zarejestrowanych w związkach sportowych było: 19 sekcji piłki nożnej, 27 piłki siatkowej, 12 tenisa stołowego, 6 szachowych, 2 piłki ręcznej, 2 gimnastyki sportowej, 2 zapasów, 2 lekkiej atletyki, 1 łucznictwa i 1 rugby.¹⁷⁶ Sekcje te uczestniczyły w systematycznych rozgrywkach organizowanych przez poszczególne związki sportowe. Wówczas najwyższy poziom reprezentowała sekcja gimnastyki sportowej MKS prowadzona przez trenera Kunkę. Pewne sukcesy odnosiła w rozgrywkach Ligi Okręgowej sekcja piłki ręcznej MZKS „Mazovii”. Także sekcje tenisa stołowego i szachowa brały z powodzeniem udział w Lidze Okręgowej. Również sekcja zapaśnicza LZS brała udział w licznych zawodach, plasując się na czołowych lokatach. Sekcja piłki siatkowej dziewcząt z Zespołu Szkół Ekonomicznych brała udział w wojewódzkich rozgrywkach „A” klasy. Ponadto drużyny piłki nożnej MZKS „Mazovia” występowały w „A” i „B” klasie. Bardzo duże perspektywy stały przed sekcją rugby, której trenerem był reprezentant Polski w tej dyscyplinie sportu.

Zdaniem KP przy tak dużej liczbie młodzieży szkolnej i zawodników intensywnie trenujących koniecznym było stworzenie specjalistycznej przychodni sportowo – lekarskiej. Planowano ją utworzyć na bazie lokalowej Zespołu Szkół Zawodowych Nr 1.

Jeżeli chodzi o infrastrukturę sportową, to w roku 1970 w powiecie było 8 boisk asfaltowych. Powstały wówczas trybuny na stadionie MZKS „Mazovia”. Rozpoczęto również budowę stadionu międzyszkolnego oraz sali sportowej przy Szkole

¹⁷⁵ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 25.09.1970 r., *Referat o kierunkach rozwoju kultury fizycznej sportu i turystyki w mieście i powiecie Mińsk Mazowiecki w latach 1971 – 1975*, s. 234

¹⁷⁶ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-12 (21), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn. 25.09.1970 r., *Referat o kierunkach rozwoju kultury fizycznej sportu i turystyki w mieście i powiecie Mińsk Mazowiecki w latach 1971 – 1975*, s. 235

Podstawowej Nr 1 w Mińsku Mazowieckim. W ramach czynów społecznych młodzież powiatu zbudowała 6 boisk do piłki nożnej, 8 skoczni w dal oraz 2 boiska do piłki ręcznej. W najbliższych latach planowano wybudować w Mińsku – Maz. halę sportową o wymiarach olimpijskich przy powstającym wówczas Zespole szkół Zawodowych Nr 2. Sale sportowe planowano zbudować także przy Szkole Podstawowej Nr 5 i przy Technikum Chemicznym. W ambitnych planach KP był również Terenowy Ośrodek Przygotowań z zapleczem hotelowo – gastronomicznym. Lokalizowano go w Dłużewie bądź w Zespole Szkół Zawodowych Nr 2 w Mińsku Maz.

5.4 Opieka zdrowotna

Jeśli chodzi o opiekę zdrowotną w latach 1956 – 1970, to zarówno w kraju jak i w powiecie mińskim władze koncentrowały swój wysiłek przede wszystkim na budowie nowych ośrodków zdrowia, szpitali, izb porodowych we wsiach oraz na rozwoju kadr medycznych i udoskonalaniu form organizacyjnych. Rozwijano także działalność profilaktyczną np. szczepienia przeciw gruźlicy. Organizowano na wsi Szkoły Zdrowia dla dziewcząt, o których już wspominałem odnośnie kształcenia i oświaty. Poziom usług medycznych był jednak bardzo słaby – w szpitalach brakowało łóżek.

W roku 1964 na terenie powiatu mińskiego funkcjonowało 10 ośrodków zdrowia (rozpoczęto budowę 2 nowych w Jakubowie i Jeruzalu) oraz 3 izby porodowe w: Mrozach, Dobrem i Kątach. Rok wcześniej, w 1963 ruszyła rozbudowa szpitala powiatowego w Mińsku Mazowieckim, która miała pochłonąć 38 mln zł. W wyniku rozbudowy liczba łóżek miała wzrosnąć ze 150 do 280. Rozbudowę planowano zakończyć w roku 1966, lecz ostatecznie szpital oddano do użytku w 1969 roku. W powiecie istniało również jedno sanatorium w Rudce niedaleko Mrozów oraz Dom Opieki w Dębem Małym. W 1964 roku w powiecie lecznictwo otwarte zatrudniało 45 lekarzy medycyny, 30 dentystów i 66¹⁷⁷ pielęgniarek. Jak już wcześniej wspominałem, KP miał również ambitne plany co do stworzenia specjalistycznej przychodni sportowo – lekarskiej przy Zespole Szkół Zawodowych Nr 1 oraz zorganizowania laboratorium analitycznego i rentgenowskiego.

Jeżeli zaś chodzi o kwestię ubezpieczeń społecznych, to przez cały omawiany okres ludność wiejska powiatu mińskiego postulowała przed każdym możliwym zjazdem PZPR, czy też wyborami do sejmu o rozszerzenie powszechności ubezpieczeń społecznych – jednak bez rezultatów.

¹⁷⁷ APW, Komitet Powiatowy PZPR w MM, 68/II-9 (18), Protokół z Plenum KP PZPR w MM z dn.17.03.1964 r., *Referat o tezach zjazdowych i aktualnych zadaniach Mińskiej Organizacji Partyjnej*, s. 180

ZAKOŃCZENIE

Przedmiotem rozważań w tej pracy były zagadnienia dotyczące działalności PZPR, a dokładnie jej powiatowego przedstawicielstwa, w zakresie gospodarczym i społecznym. Starałem się przedstawić w jaki sposób miński Komitet Powiatowy starał się realizować gospodarcze i społeczne cele stawiane mu przez Komitet Centralny PZPR.

Muszę stwierdzić, że mimo iż działacze partyjni najwięcej swej uwagi poświęcali kondycji powiatowego rolnictwa, to na tym polu nie odnieśli takich sukcesów, jakie sobie zakładali. Na pewno wpływ na to miała ogólna koncepcja gospodarcza PZPR – u, która promowała przede wszystkim rozwój przemysłu. Jednakże warto zauważyć, że powiatowej organizacji partyjnej nie udało się chociażby przekonać rolników do uprawy warzyw czy też do systemu kontraktacji, który na pierwszy rzut oka wydawał się dosyć atrakcyjny. Nie udało się też Komitetowi Powiatowemu zrealizować w pełni idei spółdzielni produkcyjnych, które miały być wzorem nowoczesnego rolnictwa. Brakowało w nich motywacji do podnoszenia produkcji zbóż i hodowli. Szybko popadły w zadłużenia i częściowo uległy likwidacji. Wydaje mi się, że w polityce PZPR - u brakowało zdroworozsądkowego myślenia. Przykładem tego były właśnie spółdzielnie, które zobowiązane do wykonania pewnego planu, np. hodowli zwierząt, zakupywały zbyt dużą ilość inwentarza, a potem nie były w stanie go wyżywić i utrzymać. Także realizacja koncepcji kółek rolniczych pozostawiała wiele do życzenia. Sprzęt w nich zgromadzony służyć miał w pracy na roli, tymczasem wykorzystywano go do innych celów, np. do transportu. Często zdarzało się tak, że w ogóle nie można było z niego zrobić użytku, gdyż po prostu stał popsuty. Taki był właśnie skutek tego wspólnego gospodarowania. Pewne sukcesy Komitet Powiatowy osiągnął w realizacji inwestycji rolniczych, tj. melioracji, regulacji rzek, punktów inseminacji czy rozbudowy POM, ale i to było tylko kroplą w morzu potrzeb.

Jeżeli zaś chodzi o przemysł, to sytuacja wyglądała trochę lepiej niż w rolnictwie. Do plusów polityki PZPR – u należy zaliczyć powstanie na terenie powiatu nowych zakładów przemysłowych, które stworzyły miejsca pracy dla ludności z miasta i ze wsi. Zabiegano także – w związku z deglomeracją warszawskiego przemysłu – o przeniesienie na teren powiatu mińskiego kilku fabryk objętych tą akcją. Udało się także częściowo zmienić proporcje w strukturze zatrudnienia, tzn. zwiększono liczbę robotników bezpośrednio zatrudnionych przy produkcji kosztem pracowników działów pomocniczych i pośrednio produkcyjnych. Pozytywem było również ograniczenie nieuzasadnionych absencji w pracy poprzez ustalenie limitu na zasiłki chorobowe, po przekroczeniu którego miały one być wypłacane nie z ubezpieczalni, a z funduszu płac danego zakładu. Bolączką władz partyjnych były natomiast kwestie postępu technicznego i metody planowania, a zwłaszcza nierytmiczność pracy. Tutaj znowu zastanawiające jest jak można było planować rozwój techniczny zakładów, nie biorąc pod uwagę planów produkcyjnych i potrzeb tych przedsiębiorstw. Jeśli zaś chodzi

o metody planowania, to powołano Zakładowe Komisje Usprawnienia Organizacji Pracy, które przedstawiły i wprowadziły w życie wiele wniosków mających uzdrowić sytuację w tej kwestii, lecz rezultaty liczbowe tego przedsięwzięcia nie rzucały na kolana.

Fatalnie wyglądała polityka Komitetu Powiatowego odnośnie handlu i usług. Brakowało podstawowych artykułów konsumpcyjnych oraz usług rzemieślniczych. Tak jak starano się zachęcić do tworzenia indywidualnych warsztatów rzemieślniczych poprzez udzielanie kredytów i możliwość zakupu materiałów odpadowych z państwowych przedsiębiorstw, tak prywatnym sklepom i lokalom gastronomicznym stwarzano liczne problemy.

Także budownictwo w powiecie mińskim przedstawiało się źle. Brakowało nowych bloków, a stare budynki znajdowały się w opłakanym stanie. Jeżeli powstawały jakieś nowe mieszkania, to budowane były one głównie dla pracowników największych zakładów przemysłowych. Sytuacja polepszyła się, gdy zaczęły powstawać spółdzielnie mieszkaniowe, jednakże problemem był brak materiałów budowlanych. Wydaje się, że propozycja KP PZPR, aby produkcją materiałów budowlanych zajęły się fabryki powiatu mińskiego, była dobrym pomysłem. Ciekawe jest to, że rozwój infrastruktury, który generalnie prowadzi do polepszenia wygody życia społeczeństwa, rządzący zamierzali osiągnąć rękami i środkami wymuszonymi właśnie na ludności. Mówiono wówczas, że partia robi tyle rzeczy dla polepszenia bytu rodaków, a tymczasem to społeczeństwo budowało drogi, mosty i szkoły. Działalność partii w tym względzie ograniczała się głównie do mobilizowania ludności, aby podejmowała się ona pracy w ramach czynów społecznych.

Dużym sukcesem PZPR – u był rozwój i upowszechnienie szkolnictwa. Od momentu, kiedy padło hasło „tysiąca szkół na Tysiąclecie Państwa Polskiego”, na terenie powiatu mińskiego zaczęły powstawać komitety budowy szkół. Działacze partyjni zachęcali do powstawania komitetów, zaznaczając jednak, że to społeczeństwo ma budować szkoły, a państwo jedynie pomagać. Zaplanowana na 1962 rok reforma szkolnictwa również wpłynęła na polepszenie się warunków, w jakich uczyły się dzieci. Przeprowadzono wówczas remonty i rozbudowę kilku szkół w powiecie. To wszystko możliwe było dzięki ofiarności miejscowej ludności, gdyż szkoły powstawały z pieniędzy pochodzących z akacji zbiórkowej na Społeczny Fundusz Budowy Szkół. KP PZPR przywiązywał również wagę do kształcenia osób dorosłych, już pracujących. Był to na pewno duży pozytywny wkład w działalności powiatowej organizacji partyjnej, chociażby z tego względu, że brakowało w zakładach pracy wykwalifikowanych fachowców. Nakłanianie młodych ludzi do uzupełniania swego wykształcenia na pewno należy pochwalić. Zganić natomiast trzeba nauczycieli należących do PZPR – u za szerzenie propagandy ideowo – politycznej w szkołach, które na pewno nie były i nie są odpowiednim miejscem do tego typu praktyk.

Propaganda obecna była także w kulturze, jaką „serwowali” działacze partyjni społeczeństwu zarówno temu młodemu, jak i starszemu. Starano się nakłonić

ludzi do czytania prasy partyjnej. W tym celu powstawały m.in. kluby prasy „Ruch” i klubokawiarnie GS. Chłopów natomiast zamierzano przekonać do kolektywizacji – której tak się opierali – za pomocą filmów przedstawiających zalety gospodarki uspołecznionej. Były jednak także pozytywy w działalności kulturalno – oświatowej KP PZPR. Powstały w powiecie biblioteki, które w swych zbiorach miały nie tylko książki wychwalające „potęgę” komunizmu, ale także dzieła takich pisarzy jak: Emil Zola, Aleksander Dumas czy Henryk Sienkiewicz. Również dobrze należy ocenić działalność zespołów muzycznych, tanecznych czy teatralnych. W porównaniu do dzisiejszych czasów wydaje mi się, że dzięki nim młodzież była wówczas bardziej koleżeńska względem siebie i lepiej potrafiła ze sobą współpracować. Chociaż brakowało odpowiednich lokali, starano się zorganizować jakoś czas młodzieży po zajęciach szkolnych tak, żeby nie marnowała ona beczynn timer czasu np. siedząc na ławce przed blokiem.

W celu aktywizacji młodzieży KP PZPR zachęcał do wstępowania w szeregi ZMS, ZMW i ZHP. Szczególnie ta pierwsza organizacja – oprócz działalności kulturalno – oświatowej – poświęcała się także wyławianiu spośród młodych ludzi nowych aktywistów i kandydatów na członków PZPR – u. Na zebraniach ZMS powszechna była propaganda ideowo – polityczna, która zatrzuwała młode umysły. Indoktrynacja trochę mniej zauważalna była w działalności ZMW. W tej organizacji przede wszystkim skupiano się na wdrażaniu młodych ludzi nie do pracy w Partii, ale do pracy na roli. Zachęcano ją także do podejmowania czynów społecznych, tj. remontów świetlic wiejskich czy porządkowania zagród gospodarskich. Pozytywną rolę odgrywał ZHP. Uczył on młodzież nie tylko przepisów ruchu drogowego i posługiwania się urządzeniami elektrotechnicznymi, ale także – poprzez organizowane obozy harcerskie – zaradności życiowej.

Uważam także, że na uznanie zasługuje praca członkiń Koła Ligi Kobiet oraz Koła Gospodyń Wiejskich na rzecz polepszenia sytuacji bytowej kobiet i ich rodzin w powiecie mińskim. Zwłaszcza działalność Poradni Prawno – Społecznej była bardzo pomocna w codziennych troskach przede wszystkim kobiet, ale także i mężczyzn. W czasach, kiedy brakowało niemalże wszystkiego, dużą rolę w życiu kobiet odgrywały z pewnością wypożyczalnie sprzętu domowego prowadzone zarówno przez KLK i KGW. Te organizacje wpływały także na podnoszenie kwalifikacji zawodowych kobiet, co umożliwiało zdobycie pracy tym z nich, które do tej pory nie pracowały. Oprócz tego zajmowały się także rozwojem kulturalnym kobiet, np. organizowały wycieczki turystyczno – krajoznawcze.

Na pewno również bardzo pozytywna w zakresie społecznym była działalność samorządu robotniczego i związków zawodowych. Dbały one m.in. o przestrzeganie przepisów BHP w zakładach pracy, ale także o polepszenie sytuacji życiowej robotników poza murami zakładów pracy. Organizowały one robotnikom wypoczynek po pracy zarówno w formie wczasów, jak również w formie imprez artystycznych czy też sportowych.

Od lat 60 – tych KP PZPR położył większy nacisk na rozwój opieki zdrowotnej, sportu i rekreacji. W powiecie powstawały nowe ośrodki zdrowia, a także nowe boiska i inne urządzenia sportowe. Za sprawą mińskiego Oddziału PTTK w powiecie dynamicznie rozwinęła się turystyka. Przykładem tego był sukces powiatu mińskiego w konkursie „Szlakami Polski Ludowej”. KP PZPR szczególnie zwracał uwagę na rozwój fizyczny młodzieży szkolnej. W tym celu organizowano liczne imprezy sportowe i ligi szkolne. Rozwój sportu masowego był bardzo ważny dla działaczy partyjnych. Tak jak sukcesy reprezentantów Polski na zawodach międzynarodowych uznawane były za sukcesy systemu komunistycznego, tak osiągnięcia sportowe powiatu na arenie wojewódzkiej były powodem do dumy dla KP PZPR w Mińsku Mazowieckim.

Na zakończenie chciałbym dodać, iż zdaję sobie sprawę, że nie do końca zrealizowałem w mojej pracy kwestię polityki socjalnej PZPR – u w powiecie mińskim, ale wpływ na to miał brak dostatecznej ilości materiałów na ten temat w aktach KP PZPR w Mińsku Mazowieckim. Jak już wspominałem wcześniej, większa część dokumentów powiatowej organizacji partyjnej poświęcona jest problemom rozwoju rolnictwa i przemysłu. Mam jednak nadzieję, iż w jakimś stopniu moja praca przyczyni się do lepszego poznania polityki społeczno - gospodarczej PZPR w powiecie mińskim w latach 1956 – 1970.